

Sborník

**z VI. mezinárodní
vědecké konference
studentů
doktorských
studijních programů
v oblasti
společenských věd**

Olomouc, 26. dubna 2017

Tomáš Hubálek (ed.)

Tomáš Hubálek (ed.)

**Sborník
z VI. mezinárodní vědecké konference
studentů
doktorských studijních programů
v oblasti společenských věd**

Olomouc, 26. dubna 2017

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

**NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA**

Tento sborník neprošel jazykovou korekturou a odpovědnost za jazykovou a obsahovou správnost, stejně jako za přesnost uvedených zdrojů, nesou autoři.

Všechny texty v tomto sborníku prošly anonymním recenzním řízením.

Vznik sborníku byl podpořen Visegrádským fondem jako součást projektu Sociální, kulturní, etické a politické aspekty migrace v kontextu občanského vzdělávání (ID 21610139)

Copyright © Univerzita Palackého, Olomouc, 2017

Copyright © Otakar Bureš, Sylvie Burianová, Hana Horáková, Julia Kolesnichenko, Daniela Olejárová, Tereza Smékalová, Lenka Meravá, Josef Bartošek, Barbora Císařová, Jana Křehlíková, Jan Jirků

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2017

ISBN 978-80-7557-091-8

Obsah

OBÁLKA	1
COPYRIGHT	3
HISTORIE	6
Migrace jako zdroj tolerance	7
<i>Josef Bartošek</i>	
Československé židovské vystěhovalectví do Izraele	17
<i>Mgr. Barbora Císařová</i>	
Poválečné migrace ve městě Brně a jejich srovnání s pohraničím	28
<i>Jana Křehlíková</i>	
MÉDIA	37
Projevy předpojatosti ve zpravodajství o migrační krizi poskytovaném českou komerční televizní stanicí Prima	38
<i>Jan Jirků</i>	
POLITOLOGIE A RELIGIONISTIKA	50
Kosmopolitismus jako proces uznání druhých	51
<i>Otakar Bureš</i>	
Komise jako aktér migrační politiky	60
<i>Sylvie Burianová</i>	
Fenomén migrace v Novém zákoně	68
<i>Hana Horáková</i>	
Migrace jako způsob existence starověrců	74
<i>Julia Kolesnichenko</i>	

SOCIOLOGIE A ETIKA	79
Fenomén kultúry buddhizmu: Schopenhauerova recepcia etiky buddhizmu a jej prínos pre spoločnosť	80
<i>Lenka Meravá</i>	
Procesy akulturácie u krátkodobých migrantov	87
<i>Daniela Olejárová</i>	
Česko-arabské vzťahy na Teplicku	105
<i>Tereza Smékalová</i>	
TIRÁŽ	114

Historie

Migrace jako zdroj tolerance

Migration as a source of tolerance

Josef Bartošek

Anotace: Strach z neznámého provází lidstvo už od samých jeho prvopočátků. Při migraci dochází ke styku různých etnik a kultur v rozmanitých formách. Lidé se setkávají s neznámým, které však neznámým být přestává a původní představy o „tom druhém“ se mění. Na příkladu Indie, se autor pokouší ukázat, jak různé formy migrace nevyhnutelně vedou k určité toleranci, byť třeba od původního nesmiřitelného nepřátelství. Právě Indie, i dnes značně turbulentní, je toho svou tisíciletou historií dobrým dokladem a poskytuje hojnost materiálů k analýzám a úvahám. Snad mohou přispět i k formulaci postojů v našem regionu.

Klíčová slova: strach z neznámého, migrace, Indie, hinduismus, džinismus, sikhismus, islám, buddhismus, pársové, tolerance, náboženství

Summary: All living beings migrate. Humans have always been migrating. This migration may cause troubles sometimes, and it certainly did, but on the other hand it has learnt people to live with each other, to cooperate and to form human societies. In the end they have spread all over the Earth. And I try to show on the example of India, that a peaceful approach is always more fruitful than conflicts

Key words: fear of the unknown, migration, India, Hinduism, Jainism, Sikhism, Islam, Buddhism, Parsi, tolerance, religion

1 Úvod

Migrace je společná všem živým tvorům na planetě. Co se týče člověka (homo sapiens), migroval ještě dříve, než se vyvinul do tohoto stádia. Různí homidé opustili Afriku zhruba před více než 100 000 lety a vydali se do neznáma, aby se množili, navzájem křížili, zanikali, přizpůsobovali se svému prostředí a nakonec osídlili celou zemi.

2 Proč lidé migrují

Proč vlastně lidé migrují? Migraci můžeme dělit na opuštění nějakého území (emigrace) a vstup na nějaké území (imigrace). Emigrace má řadu faktorů, obvykle negativních. Mohou to být náhlé katastrofy, neúroda, záplavy, zemětřesení, války apod., kdy se lidé mohou po určité době vrátit zpět, ale i změny dlouhodobé, kdy návrat už není možný, např. vysychání řek, jak k tomu pravděpodobně došlo v civilizaci údolí Indu, pokles úrodnosti půdy jejím zasolováním v kulturách starověké Mezopotámie, celkové ubývání srážek v subsaharské Africe, stoupaní hladiny oceánů a tudíž „mizení domova“ u ostrovů Oceánie apod. Zvláštním případem této proměny je vymírání populace, není-li možnost odejít. To se stalo např. na některých ostrovech, kdy vykácením stromů zmizela možnost stavět lodě pro dlouhé plavby, a tedy lov, obchod i definitivní odchod při neudržitelné situaci¹. Když prof. Jared Diamond přednášel o kulturách, které samy sebe nakonec zničily, jeden pobledlý student řekl: „Ale vždyť to může být osud celé naší planety...“

Důvody, které lákají imigranty ke vstupu do země, jsou benefity, které z toho plynou. Tedy záchrana života, bohatství země a v moderní době pak možnost snáze se uživit a více si vydělat, dopřát svým dětem vzdělání, celková politická stabilita, garance lidských práv apod.

3 Strach z neznámého

Při migraci se spolu setkávají kultury, které se neznají, dost často mají o sobě mylné předporozumění a nastupuje strach z neznámého². Je to iracionální strach způsobený negativním myšlením a subjektivním pocitem ohrožení. Jednou jeho složkou je xenofobie, často mylně zaměňovaná s rasizmem a neofobie. Je třeba si uvědomit, že tímto pocitem mohou trpět jak příchozí, tak domáci.

Xenofobie je složena z řeckých slov ξένος (cizí) a φόβος (strach). No a strach z cizince se nejlépe odstraní tím, že ho prohlásím za méněcenného, někoho, kdo se „zrodil pro otroctví“, jak údajně řekl Manius Acilius Glabrio římský generál a konsul římské Republiky v roce 191 př.n.l.³. A tak Řekové prohlásili všechny cizince za barbary (βάρβαρος), jako antonymum pro občany (πολίτης). Toto není nijak neobvyklé. Maorové jsou „lidé“ a všichni ne-Maorové jsou Pakiha. Starozákoní Izrael je „lid“ a ostatní jsou Gojim (גויים), Aztékové nazývali okolní nomády Čičimeka. Ostatně

---

¹ Diamond, J.: *Kolaps, Praha: Academia, 2008*

² Matoušek, O.: *Slovník sociální práce, Praha, Portál 2008*

³ Isaac, Benjamin H. (2006). *The Invention of Racism in Classical Antiquity. Princeton University Press. ISBN 9780691125985*

i Indové nazývali Alexandra Makedonského Sikandar Júnan (सिकिन्दर युनन), tedy Alexandr Jón, tj. barbar.

Neofobie je složena z řeckých slov νέος (nový) a φόβος (strach). Strach z nových věcí často vzniká tam, kde se nové věci jeví jako hrozba, ať už skutečná či zdánlivá. Z historie průmyslové revoluce jsou dobře známé příklady rozbíjení strojů dělníky, kteří měli pocit, že je stroje připravují o práci.

3.1 Příběh starého Izraele

Jeden z nejstarších příkladů strachu z neznámého je zachycen v mytologickém ztvárnění vstupu Izraelců do Kenánské země⁴(Nu 13nn). Skupina zvěďů, kterou Mojžíš na Hospodinův pokyn poslal, se vrátila a referovala o hojnosti všeho a přinesli i jeden vinný hrozen, který museli nést dva muži na sochoru. Země tedy byla úrodná a vstup do ní lákal. Jenže pak začali mluvit o síle nepřítelů a dokonce o obrech Anákovcích, coby potomků synů božských a dcer lidských (Gn 6,1-4). Mezi lidmi, kteří to slyšeli a kteří sami neviděli nic, to vyvolalo paniku. Najednou se všichni chtěli vrátit do Egypta, odkud uprchli, aby je nesužovali tvrdou robotou a nevraždili jim čerstvě narozené syny. Najednou vzpomínali na „egyptské hrnce masa“, které možná někteří viděli, ale nikdy neochutnali. Najednou si uzurpátorský režim idealizovali, najednou po něm toužili a obrátili se proti těm, kteří je z něj vyvedli. Na tomto paradigmatu je zajímavé, že nic neodpovídá realitě, že nedochází k racionálnímu posouzení situace. Buď mám iracionální strach z neznámého a chci utéci, nebo mám stejně iracionální důvěru (v Hospodina) a chci do toho jít. Ani jeden přístup není příliš nosný.

4 Osidlování Indického subkontinentu

Podívejme se nyní na příklad Indie. Indický subkontinent je ze severu dobře chráněn horami, takže převážná část migrace probíhala po moři nebo po souši přes Pandžáb (pětiříčí) a jen menší část pronikala Himálajem. Z východní strany byla migrace v historických dobách nepatrná, dnes dochází k útekům muslimů před perzekucemi ze strany většinových buddhistů v Myanmaru (dříve Barma)⁵

Pomineme-li nejstarší archeologické nálezy z období neolitu, které nemůžeme nijak sociologicky vyhodnotit, pak nejstarší vrstvou obyvatel Indie jsou austroasijské skupiny, které dorazily z Afriky, nejspíše po moři. To potvrzují jak genetické výzkumy⁶, tak „austriická hypotéza“ ohledně hlavních jazyků jihovýchodní Asie⁷.

⁴ Starý Zákon 3, *Překlad s výkladem*, Praha: Kalich1974

⁵ UN condemns Myanmar over plight of Rohingya BBC 16.12.2016

⁶ Ethnic India: A Genomic View, With Special Reference to Peopling and Structure in Genome Research, 16.6.2013

⁷ Comrie, B. :*Atlas jazyků, Vznik a vývoj jazyků napříč celým světem*, Praha:Metafora, 2017

Obě tyto hypotézy mají ovšem své zastánce i odpůrce. Dnes příslušníci mundské jazykové skupin tvoří roztroušené ostrůvky populace, obvykle ve špatně přístupných horských oblastech nebo ostrovech. Podle oficiálního soupisu se jedná o několik set různých skupin, obvykle jazykově odlišných, tvořících 8,6 % populace (součet z roku 2011). Kolektivně se jim říká ádivásí (první obyvatelé), *vanavásí* (obyvatelé lesa), *giriđžan* (horští lidé) nebo anglicky *tribal*. Hlásí se většinou k různým animistickým směrům, někteří k hinduismu⁸. Ústava Indie jim zaručuje veškerá práva, o která se derou i v praxi. Během studijního pobytu 2013 četl autor v Times of India příběh šestnáctileté „tribal girl“, kterou chtěl její otec provdat. Ta ale odmítla s tím, že před osmnáctým rokem se jedná o nelegální akt a kromě toho, že chce studovat a vdávat se nechce. Otec ji nepřestával nutit, a tak si mobilem (sic!) přivolala policii, která otce zajistila a vysvětlila mu, jaká práva má jeho dcera. Tyto případy však obvykle vedou v praxi k odchodu dotyčných rebelů do velkoměst...

Nicméně další vlna, tentokrát drávidských obyvatel, již nepřišla do prázdné země. K drávidským jazykům se nepodařilo najít možné příbuzné. A zařazení do skupiny nostratických jazyků je čistě formální. Dnes mají drávidské jazyky mnoho výpůjček ze sanskrtu i prákrťů. Nejspíše se ale také nejedná o autochtoní obyvatelstvo, geneticky jsou spojeni s Afrikou a i když byly v Indii vytlačeni do její jižní část, nachází se ojedinelé ostrůvky i severní Indii a Pákistánu. To by ukazovalo na skutečnost, že přišli spíše po pobřeží, než po moři. Označení Drávida (द्राविड) naznačuje region jižní Indie. Mnozí mají za to, že by mohli být budovateli protoindické civilizace v údolí Indu. Pokud je autorovi známo, zatím neexistují žádné lingvistické průzkumy z Afriky, které by „africkou hypotézu“ potvrdily nebo vyvrátily. Příchozí Árjové pro ně měli označení Dás, což znamená tmavý, patrně podle barvy kůže. Ostatně podle Válmikího jsou čtyři varny (barvy), později kasty:bráhmani, kšatriové, vejšové a šúdrové, přičemž první tři jsou „dvojtvořenci“, tedy mohou podstoupit kněžskou iniciaci. Systém kast a rodů (*gótra*) připadá západnímu pohledu diskriminující (a také je!), ale umožňoval přežití v rámci tradiční struktury (což se nedá říci o všech evropských minoritách!). Sestra Nivedita (1867-1911) označila kastu za „rasovou kontinuitu“⁹ Ostatně sebeprísnejší zákazy nemohou zabránit lidské komunikaci a interakci. Manuův zákoník hrozí přísnými tresty při mezikastovních sňatcích či porodech¹⁰. Za prvé, kdyby k nim nedocházelo, nemusel by to zákoník řešit a za druhé, podíváme-li se na barvu kůže dnešních Indů, tak žádnou árjovskou běl rozhodně neudrželi. A tak i když kasta či

⁸ Pertold, O.: Ze zapomenutých koutů Indie, Praha:Aventinum, 1927

⁹ Nivedita,S., Coomaraswamy,A, *Hindus and Buddhists myths and legends Guernsey, Senate, 1994*

¹⁰ přel.Zbavitel.D,*Manavadharmaśāstra aneb Manuovo poučení o dharmě, Praha, Exoriente, 2009*

gótra představovaly jakési nepřekročitelné tabu, životní praxe naopak dokazuje, že překračování tabu umožňuje další vývoj¹¹.

Tím se dostáváme k další velké vlně migrantů, k Ářjům. Valili se přes Pandžáb¹² z Afghánistánu. Přinesli sebou nové bohy. Nicméně v Trimurti Brahma, Višnu, Indra byl Indra brzy vystřídán drávidským Šivou, což dobře odráží mísení árijských kmenů se zemědělci, obyvateli měst i lesních kmenů (vanavásí)¹³. Tento vývoj trval jistě více než tisíc let a navazoval na předchozí, těžko sledovatelné interakce. Výsledkem je společnost rozvrstvená rasově, nábožensky, jazykově i sociálně (varny, kasty, gótry apod.) a přesto společnost, která je schopna společně existovat, rozvíjet se, vzájemně se ovlivňovat a společně tvořit národ. Jediná velká rozmíška, která vedla k vytvoření Indie a Pákistánu, byla z větší části záměrně vnesena zvenku Brity při opouštění svého koloniálního panství.

5 Interakce a soužití různých vrstev obyvatel

Popisovat složitost interakcí a soužití různých vrstev obyvatelstva v průběhu dějin Indie by se rozsahem vymykalo tomuto článku. Zde se zaměřím na několik izolovaných příkladů soužití, a co přinesly. Nejedná se o žádný systematický výběr, spíše jde o několik střípků, jakých by se dal najít bezpočet. Indie byla v průběhu dějin džinistická, buddhistická, bráhmanská, hinduistická, muslimská se silným lokálním vlivem sikhismu (Pandžáb), křesťanství (Goa), pársismu (Malabarské pobřeží) apod.

5.1 Hinduismus a džinismus

Asi v 8. století n.l.došlo k renesanci hinduismu¹⁴.Džinisté byli obviňováni z ateismu. Reagovali na novou skutečnost v duchu svého nejvyššího principu-nenásilí, a tedy se zdánlivě nebránili „hinduizací“ Slavný digambarský učitel Džinaséna ve své práci Ádipurána, která rozhodně nezapře podobnost s hinduistickou knihou *Dharmašastra* dal tomuto postoji literární vyjádření. Jaké mohl mít Džinaséna pohnutky k tomuto postoji? V osmém století se objevil na Jihu Indie Šankara.Ve svých polemikách se mimo jiné zaměřil i na kritiku buddhistů, protože neuznávají existenci duše a džinisty označil za ateisty. Začal proti nim systematickou kampaň, s cílem obrátit lidi proti nim¹⁵. V této situaci projeвили džinističtí učitelé značnou předvídavost a asimilovali hinduistické prvky. A právě těmto tendencím dal nejvýraznější podobu Džinaséna.

---

¹¹ Kraft, H.:*Tabu magie a sociální skutečnost, Praha, Mladá fronta, 2006*

¹² panč-áb=pěti-říčí

¹³ Pattanaik, D.:*Od Šivy k Šamkarovi, Plzeň, Siddhaika, 2014*

¹⁴ Ram Bushan Prasad Singh, *Jainism in Early Medieval Karnataka,Delhi, Motilalbanarsidas Press, ISBN 8426 0981 4, 1975,176 s.*

¹⁵ ibid

Džinisti přijali z hinduistické nauky téměř všechno. Zachovali pouze to nejzákladnější a nejcennější- nenásilí (*ahimsa*). Od těch dob jsou schopni odvíjet celé svoje myšlení od sloganu „nenásilí je nevyšší učení „ (*ahimsa paramo dharma*¹⁶). Pankaj Kumar K. Shah píše autorovi (2008):*“Podle mého názoru džinismus je jediné náboženství Nenásilí. Nenásilí je náboženstvím.”* a Sulekh Jain¹⁷ na otázku, jak řeší „sektářské“ rozdíly se svou manželkou, která pochází z jiné denominace, odpovídá: *dnes bych už nemluvil o své denominaci, ale spíše bych se označil jako muž nenásilí*. Kam takový postoj vedl, uvidíme, až na scénu vstoupí muslimští dobyvatelé Indie. Zatím tedy Džinaséna nabádá k dodržování nenásilí, nicméně horlí proti používání masa, medu a všech potravin nevhodných pro džinisty, neboť jsou spojeny s násilím. Také je proti uctívání hinduistických božstev v domácích rituálech. Připouští oheň-oběti však nikoliv. Stručně by se dalo říci, že Džinaséna vzal starobylou tradici hinduistů a harmonizoval ji s džinistickou kulturou. Vybudoval jemné předivo džinistických rituálů na základě předepsaných hinduistických „svatých správností“ (*samskára*) devátého století. Jeho postoj je v dějinách náboženství poměrně ojedinělý. Nepostupoval konfrontačně, jako např. v Evropě Martin Luther (tady stojím a nemohu jinak¹⁸), ale naopak snažil se hledat nejzazší hranice, kam až je možné ustoupit a ještě zůstat džinistou. Historicky se ukázal tento princip jako nosný.

5.2 Příchod pársů

Párové jsou *zarathuštrovci*, kteří přišli do Indie pod tlakem islámu mezi 8. a 10. stoletím n.l. Slovo *pársí* znamená vlastně Peršan. Většina *pársů* přišla z Íránu, kde tvořili po staletí majoritní komunitu. Ačkoliv jejich životní zvyky jsou velmi odlišné od jiných Indů, jejich vstup nezpůsobil žádné problémy. *Párové* jedí hovězí, své mrtvé nepohřbívají ani nespalují, ale odkládají na „věže mlčení“, kde se o ně postarají supy a povětrnost¹⁹. K jejich vstupu se váže legenda, kterou autor slyšel vyprávět v Indii, ale kterou se nepodařilo nikde dohledat²⁰. Když *párové* přišli do Indie, předstoupili před panovníka se žádostí, zda se tam mohou usadit. Panovník jim dal po okraj plnou sklenici vody se slovy, že takto plná už Indie je a že se do ní už nikdo nevejde. Párové sklenici vzali, vhodili do ní kostku cukru a vrátili ji panovníkovi se slovy, že takto se párové v Indii rozpustí. A vskutku, rozpustili se dokonale, při společných akcích

---

¹⁶ dále uvidíme, že někteří sikhové s tím budou polemizovat

¹⁷ spoluzakladatel Mezinárodní letní školy džinismu (International Summer School od Jainism), letos běží již 17. ročník, možno dohledat na <https://www.isjs.in/>

¹⁸ Wernisch, Martin. *Politické myšlení evropské reformace*. Praha : Vyšehrad, ISBN 978-80-7429-039-8, 2011. 448 s

¹⁹ Mehta, R.: *Towers of Silence, Bambah, Parsi Punchayet Funds, 2011*

²⁰ zprávy o příchodu pársů jsou kusé a o mnoho století pozdější

s hinduisty hovězí nejedí apod. Je to dnes komunita velmi malá, řádově v stovkách tisíc, podle některých údajů však mnohem méně a vzhledem k velmi nízké porodnosti, kdy navíc řada lidí zůstává celý život svobodných, se zdá, že zánik této pozoruhodné komunity je nevyhnutelný.

5.3 Islám a džinismus

Když se objevili muslimové a postupně dobyli severní Indii, začalo pro všechna náboženství složité období. Někteří panovníci byli velmi tolerantní²¹, jiní naopak fanaticky pronásledovali jinověrce. Mnoho hinduistických, džinistických i buddhistických chrámů bylo rozebráno na stavbu mešit a mnoho soch zničeno. Islám, zakazující jakékoliv zobrazování božstev, se proti výzdobě svatyní stavěl dosti tvrdě. Buddhismus v tomto období z Indie zcela vymizel. Džinisti se rozvzpomněli na doby, kdy uctívání soch (*múrti*) nebylo běžné. Reformátor Lonka Šáh v 15. stol. údajně bojoval proti zobrazování tírthankarů²² v džinistických chrámech. Touto ikonoklastií se samozřejmě skupiny, které neuctívaly ikony (*amurtipúdžak*) staly pro muslimy přijatelnější. Praktičtější verze spíše mluví o tom, že džinisté, jako zdatní obchodníci měli „know how“, které muslimové potřebovali, a tak nakonec dospěli k nějakému pro obě strany přijatelnému kompromisu. Pravda bude patrně někde mezi. Výsledkem ale bylo, že džinisti muslimskou vládu přežili a bylo jim dovoleno opravit i některé zničené chrámy. Podle prof. Hampany²³ to bylo také velkorysé poskytování darů a pomoci (*dáná*), včetně léků, které pohnulo muslimské panovníky k velkorysosti. Z historie Indie víme, že někteří muslimští panovníci byli tolerantní mnohem více, než si tehdejší Evropa byla schopna představit. Na příklad rovnocennou diskusi všech náboženství, kterou praktikoval Akbar ve Fatehpursíkrí, provozují až moderní university.

5.4 Sikhismus

Jiným pokusem o soužití hinduismu s islámem byl sikhismus. Síkh je v jazyce pandžábí žák, tedy ten, kdo následuje svého učitele- gurma. Zakladatel sikhismu Guru Nának (1469 – 1539) šel jednoho rána, když mu bylo 28 let, k řece Bein se koupat a meditovat. Vrátil se za 3 dny, naplněn Božím duchem, nic neřekl, opustil práci, všechno rozdal a odešel s muslimským přítelem Mardanou, který hrál na strunný nástroj *rebab* a hinduistou Bhaí Bala. Po několika dnech promluvil a řekl: Není žádný hind, není žádný muslim. Tak začala jeho mise... Třídenní rituál naplňuje jistý archetyp. První

²¹ v době, kdy v Evropě zuřily náboženské války, muslimský císař Akbar shromažďoval ve Fatehpursíkrí reprezentanty všech náboženství k intelektuálním debatám, aby se sám nakonec pokoušel o jakousi synkrezí.

²² více v Bartošek, J.: *Džinismus-příručka pro studenty religionistiky a teologie*, Praha, HTF 2015, <https://www.htf.cuni.cz/HTF-103-version1-dzinismus.pdf>

²³ v osobním rozhovoru s autorem (2016)

den vše opouští (domov, rodinu, společnost, oděv), druhý den se nachází v mezistavu (již není manažer sýpky, ale ještě není guru), setkává se s božským a je povolán. Třetí den se vrací jako guru nového náboženství²⁴. Toto už je samozřejmě legendární podání²⁵. Sikhismus má ale v sobě prvky islámu i hinduismu, mystiky doby i místa, tradici súfijskou i bhakti. Většina tolerantnějších muslimských panovníků zachovávala k sikhům kladný vztah a řada synů guruů byla na panovnických dvorech velkých Mughalů, kteří tehdy vládli. Bohužel mučednická smrt některých guruů způsobila, že původně mystické a meditační bratrstvo, které se realizovalo dobrovolnou službou bližním (*séva*) a společným jídlem (*langar*), které nezištně dávali a dávají každému příchozímu, vytvořilo také svojí bojovou složku (*chalsa*). Příznačná je historka, kdy se Guru Har Rai vrací z oblasti Doábu a je přepaden tisíci dobře ozbrojenými muži Mahamada Jareb Chána. Odrazí je s hrstkou dobře vycvičených sikhských bojovníků a komentuje to údajně slovy: „tento sebeobranný boj je nejlepším argumentem proti těm, kteří vyznávají tzv. nenásilí a tvrdí *ahimsa paramo dharma* (nenásilí je nejvyšší dharma²⁶). Proti tomu se dá namítnout, že právě Sikhská konfederace a následné Sikhské císařství nakonec byly vyvráceny mečem. První anglo-sikhská válka (1845) učinila konec Sikskému císařství a Druhá anglo-sikhská válka (1849) tento výsledek definitivně potvrdila. Rozdělení Indie na Indii a Pákistán (1947), kdy někdejší sikhské území bylo částečně v Indii i Pákistánu definitivně pohřbilo naději na autonomii všech sikhů v rámci Indie. Sny o Chálistánu²⁷ však nezemřely a jsou zdrojem konfliktů, jako obsazení zlatého chrámu v Amritsaru indickou armádou (1984)²⁸ a následným zabitím Indíry Gándiové (1987).

5.5 Muslimsko-hinduistické božstvo

V oblasti bengálského Sundarbanu s je uctívána hinduistická bohyně Banobibi a její muslimský manžel Dakšin Rai místními hinduisty i muslimy²⁹. Kolem tohoto tématu se vytvořil celý cyklus mýtů, zahrnující zápolení „místních bohů“ i lidí. Nakonec však vždy dojde ke smíření, neboť praktický drsný život v oblasti ani nic jiného neumožňuje³⁰. Toto božstvo je uctíváno pod různými jmény: Dakšin rádž (jižní král), Barachán

²⁴ Guninder Kaur Singh, N.: *Sikhism: An Introduction*, London, I. B. Tauris, 2011

²⁵ podobné obecné schéma se vyskytuje v mnoha náboženstvích

²⁶ toto vyznávají džinisti, budhisti, Gándhí a mnoho hinduistů

²⁷ podporované stranou *Akálí Dal*

²⁸ operace Modrá hvězda, ke které dala příkaz Indíra Gádhiová

²⁹ Thapar, V. *Land of the Tiger: A Natural History of the Indian Subcontinent*. University of California Press, 1997

³⁰ Vescovi, A.: *Fear and Ethics in the Sundarbans-Archaeology in Amitav Ghosh's the Hungry Tide*, Università degli Studi di Milano

(velký chán), Bághái (tygr), Gází sáheb (pán bojovník)apod. Jedna z mnoha verzí těchto legend mluví o tom, že obchodník Dhanapati se plavil po Ganze k moři. V místě, kde je uctíván Dakšin rádž a Barachán se poklonil pouze hinduistickému božstvu a Gázího si nevšímal. Nepomohly domluvy fakírů, a tak se strhla bitva mezi božstvy. Nakonec se zjevil nejvyšší pán (Krišna). Čapku měl na jedné půlce hlavy, na druhé muslimský turban pravý, na krku růženec i věnec z květu. *V pravé své ruce měl arabský Korán, v levé zas třímal několik purán, hned modrý, hned bílý jevil se světu*³¹... Ten smířil obě tygrí božstva a od té doby jsou dobrými přáteli...

6 Obrana proti příchozím

Bylo by naivní tvrdit, že domácí vítali vždy příchozí s otevřenou náručí. Z bezpečnosti zpráv z historie dávné i nedávné i z událostí, kterých jsme sami svědky, víme, že ty reakce jsou stále stejné. Iracionální strach z neznámého, který se dá účelově přizívat, konflikty nejrůznějšího rázu a nakonec postupná infiltrace a vzájemné přizpůsobení. První hysterická reakce domácích bývá blokáda: ať nám sem nikdo neleze! Postavíme zeď. Nejkomičtějším a nejstarším dokladem tohoto počínání je velká čínská zeď. Ty, které měla zastavit, stejně nezastavila, dali dokonce Číně několik vládnoucích dynastií a nakonec splynuli s čínským genofondem i kulturou. Pokud tedy měla zeď sloužit něčemu jinému, než jen tomu, aby byla vidět z vesmíru či lákala turisty budoucích století, pak selhala definitivně. Podobně i Hadriánova zeď proti divokým barbarským Skotům ve výsledku posloužila jen jako zdroj stavebního materiálu pro místní obyvatelstvo. No a slavná berlínská zeď neochránila vzácné výdobytky socialismu před neideologickým, leč ekonomicky silnějším Západem. Taktéž ani náš, elektřinou nabitý dobytčí ohradník kolem celé republiky... V případě Indie však k obraně tohoto druhu nikdy nedošlo.

7 Závěr

Uvedené příklady jednoznačně dokazují, že nějaké forma soužití, přijatelného pro všechny, je nakonec jediný možný *modus vivendi*. Je to ostatně pouze sociologické naplnění obecného fyzikálního principu, že každý systém se nakonec ustálí v rovnováze. Samozřejmě hledání této rovnováhy v lidské společnosti může být velmi bolestné a dlouhé.

8 Použitá literatura

BARTOŠEK, J.: *Džinismus-příručka pro studenty religionistiky a teologie*, Praha, HTF 2015, <https://www.htf.cuni.cz/HTF-103-version1-dzinismus.pdf>

---

³¹ má atributy hinduismu i islámu

- COMRIE, B. :*Atlas jazyků, Vznik a vývoj jazyků napříč celým světem*, Praha:Metafora, 2017. 224 s. ISBN 978-80-7359-129-8
- DIAMOND, J. *Kolaps*. Praha: Academia, 2008. 751 s. ISBN 978-80-200-1589-1
- Ethnic India: A Genomic View, With Special Reference to Peopling and Structure in Genome Research, 16.6.2013
- GUNINDER, KAUR S. N, *Sikhism:An Introduction*. London, I. B. Tauris, 2011. 269s. ISBN 978 1 84885 320 1
- ISAAC, Benjamin H. *The Invention of Racism in Classical Antiquity*. Princeton University Press, 2006. ISBN 9780691125985
- KRAFT, H, Tabu magie a sociální skutečnost, Praha, Mladá fronta, 2006. 219s. ISBN 80-204-1345-6
- KULKE, H. ROTHERMUND, D. *A History Of India*. New York: Dorset Press, 1990. 409 s.ISBN 0-88029-577-5
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál 2008. 270 s. ISBN 978-80-7367-368-0
- MEHTA, R.*Towers of Silence, Bambah*, Parsi Punchayet Funds, 2011. 36s.
- Nivedita,S., Coomaraswamy,A, *Hindus and legends Buddhists myths*. Guernsey, Senate, 1994
- PATTANAIK, D.:Od Šivy k Šamkarovi, Plzeň, Siddhaika, 2014.175s. ISBN 978-80-905130-1-3
- PERTOLD, O.: *Ze zapomenutých koutů Indie*, Praha:Aventinum, 1927. 504 s.
- RAM BUSHAN PRASAD, S. *Jainism in Early Medieval Karnataka*, Delhi, Motilalbanarsidas Press, ISBN 8426 0981 4, 1975,176 s.
- STARÝ ZÁKON 3, Překlad s výkladem, Praha: Kalich, 1974. 230s.
- THAPAR, V. *Land of the Tiger: A Natural History of the Indian Subcontinent*. University of California Press, 1997. 288 s.
- THAPAR, R. *Early India*, Los Angeles: University Press, 2002.556s.ISBN0-520-23899-0
- VESCOVI, A. *Fear and Ethics in the Sundarbans-Anthropology in Amitav Ghosh 's the Hungry Tide*, Università degli Studi di Milano (bez bližších údajů)
- WERNISCH, M. *Politické myšlení evropské reformace*. Praha: Vyšehrad, ISBN 978-80-7429-039-8, 2011
- ZBAVITEL, D, *Manavadharmašastra aneb Manuovo poučení o dharmě*. Praha: Exoriente, 2009.241s. ISBN 978-80-904246-5-4

9 Kontakt na autora

Josef Bartošek
Karlova Universita Praha
Evangelická teologická fakulta
Katedra religionistiky
Černá 5
110 00 Praha 1

Email: josef.bartosek@seznam.cz

Školitel doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Th.D.

Československé židovské vystěhovalectví do Izraele³²

The Czechoslovakian-Jewish Emigration to the Israel

Mgr. Barbora Císařová

Anotace: Předkládaný text pojednává o československém židovském vystěhovalectví do Izraele se zaměřením na období po konci druhé světové války. Hlavním cílem textu je zasadit problematiku do kontextu dobových souvislostí, pojmenovat základní aspekty a události, které měly vliv na vystěhovalectví, a interpretovat československé židovské vystěhovalectví do Izraele jako specifický druh emigrace.

Klíčová slova: Československo, Izrael, vystěhovalectví, židé, židovská populace.

Summary: The paper deals with the Czechoslovakian-Jewish emigration to Israel in postwar period. First part of the article is devoted to the reasons, that motivated Czech and Slovak Jewish population in the postwar period to emigrate into Israel. The middle part deals with emigration after February 1948. At the conclusion of the paper are interpreted terms, that concern jewish emigration to the Israel.

Key words: Czechoslovakia, Israel, Emigration, Jews.

1 Úvod

V roce 2015 si Česká republika a Stát Izrael připomínaly významné výročí 25 let od obnovení vzájemných diplomatických styků. Období záhy po roce 1989 představovalo prolomení informační bariéry, a zpřístupnění klíčových archivních fondů vyústilo ve zvýšený badatelský zájem o historii československo-izraelských vztahů. Téma československo-židovského vystěhovalectví do Izraele v poválečném období bývá vnímáno spíše jako součást problematiky, jež se zaměřuje na československou

³² Tento článek vznikl jako součást projektu s názvem „Československé stopy v Haifě a okolí“, který byl financován z prostředků Specifického výzkumu – Studentské grantové soutěže Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové.

vojenskou pomoc Izraeli. Jakkoli je zřejmá kauzalita mezi zmíněnými badatelskými okruhy, je třeba upozornit na to, že československé židovské vystěholectví do Izraele představuje zcela ojedinělý fenomén v soudobých československých dějinách.

Na podzim roku 1947 zaslala Rada židovských náboženských obcí v zemích České a Moravskoslezské velvyslanci Velké Británie v Praze Philipu Nicholsovi dopis, ve kterém vyjadřovala uspokojení nad výsledkem jednání komise Spojených Národů pro Palestinu.³³ Přibližně o rok později, kdy byl tento dopis napsán, nastal zlom, který byl zásadní pro utváření budoucích vztahů mezi Československem a Izraelem. Československo se v této době zapsalo tučným písmem do dějin nově vzniklého státu na Blízkém východě, a to především díky dodávkám zbraní, které sehrály zásadní roli během Války za nezávislost. Ačkoliv je tento fakt do dnešních dnů velmi silně reflektován v paměti české i izraelské společnosti, nejednalo se pouze o velkorysé gesto. Československo již bylo ve zmíněné době pod silným politickým vlivem Sovětského svazu, jehož zahraniční politika byla tehdy z části orientována na Blízký východ, kde hledala možnost ukotvení a nastolení jisté politické protiváhy proti západním mocnostem. Stát Izrael se pro takové spojení jevil jako ideální. Když se ovšem ukázalo, že Izrael nemá zájem stát se republikou socialistického ražení, tyto snahy se rozplynuly a s nimi i pro izraelský přístup. V době, kdy se dodávky zbraní do Izraele definitivně zastavily, otočil se také kurz mezinárodní politiky Československa vůči Izraeli. Tento stav se promítl také do dění na půdě vnitropolitické. Ještě před tím, ve velmi krátkém časovém úseku, však stačila z Československa směrem do Izraele odejít nejpočetnější a nejorganizovanější vystěhoalecká vlna, která kulminovala mezi lety 1948–1949.

2 Židovské obyvatelstvo a národnostní politika po roce 1945 v Československu

Kde či kdy se v poválečné židovské generaci v Československu zrodila myšlenka odejít do Izraele? Pokud bychom hledali doslovnou odpověď na tuto otázku, bylo by třeba učinit výzkum, jenž by byl sestaven z výpovědí přibližně 20 000 respondentů,³⁴ kteří

---

³³ *Letter from Jewish Community Of Bohemia and Moravia (Rada) to his Excellence British Ambassador Phillip Nichols in Prague, 22nd September, 1947, s. 46, ZA\30622, CZA.*

³⁴ Náhledy na to, kolik českých a slovenských židů se v rozmezí let 1948 až 1949, tedy v době kdy došlo k nejpočetnějším odchodům, rozhodlo vystěhovat do Izraele, se více či méně shodují na čísle 19 000 osob. Nejpřesnější počet nabízejí statistiky Central Zionist Archives, které udávají, že v roce 1948 se z Československa do Izraele přistěhovalo 2 115 osob. Stejně statistiky uvádějí, že v roce 1949 se z Československa do Izraele přistěhovalo 15 709 osob, více *Index to sources on Jewish Assets, f. Immigration to Israel 1948–1994, CZA.* Ve studii Československo a Izrael 1947–1953 je uvedeno, že ministerstvo vnitra ve zmíněném období evidovalo 7 000 osob z českého území a 4 000 ze slovenské části Československé republiky. Dohromady izraelské velvyslanectví v Praze odhadovalo, že se vystěhovalo přibližně 19 000 československých Židů, více DUFEEK,

se vystěhovalectví do Izraele zúčastnili. Kapacitu takového výzkumu však není možné z mnoha důvodů naplnit. Obraz poválečného vystěhovalectví je možný sestavit na základě předešlých výzkumů a především z nových poznatků, které vznikly v průběhu zpracování tohoto textu. Za sjednocující lze v otázce důvodu vystěhovalectví do Izraele označit holocaust. Po roce 1945 se totiž v rétorice přeživších začal vyskytovat výraz „rok nula“. Židé, kteří přežili holocaust, začali pod tímto pojmem označovat období záhy po skončení druhé světové války, a rok nula pro mnohé představoval povětšinou negativní pohled na nový začátek. Vlivem tragických zkušeností s holocaustem se v poválečné židovské generaci vyskytovaly například deprese, psychické problémy, nízké sebevědomí či nevyrovnaný vztah k příjmu potravy.³⁵ Důležité je rovněž zmínit, že Židé, kteří se po válce vraceli do svých domovů, nebyli vítáni. Antisemitské nálady byly zaznamenány především na slovenské části Československé republiky, kde v letech 1945, 1946 a 1948 proběhlo několik antisemitských vystoupení. Z převážné většiny byly protizidovské nálady motivovány majetkovými restitučními.³⁶

Za jeden z rozhodujících momentů lze v otázce přesídlení českých a slovenských židů do Izraele shledat menšinové a národnostní uspořádání poválečného československého státu. V období mezi lety 1918–1938 se Židé v Československu vyznačovali poměrně specifickým vymezením v oblasti národnostního sebeurčení. Postavení Židů se formovalo na základě versailleských dohod. Československo převzalo zodpovědnost vůči svým národnostním menšinám, a ve vztahu k Židům se stala určující pluralita, která se projevovala v přístupu k vymezení národnosti. V těchto souvislostech je nutné reflektovat, že v prvorepublikovém Československu koexistovaly tři velké kulturní okruhy, které se profilyovaly na základech historických, jazykových, národních, etnických, kulturních, státně-politických a náboženských aspektů. Pod tuto definici je možné zahrnout asimilované Židy, kteří se nejvíce ztotožňovali s českou či slovenskou společností a vyznačovali se vlným vztahem k praktikování židovské víry. Svě

Jiří, KAPLAN, Karel, ŠLOSAR, Vladimír: Československo a Izrael 1947–1953. Studie. Brno: Doplněk, 1993, s. 28. Miloš Pojar ve své publikaci *Izrael - stručná historie států* uvádí, že v letech 1948 až 1949 se k hromadným transportům přihlásilo přibližně 19 000 československých Židů. Podrobněji POJAR, Miloš: *Izrael - stručná historie* 2004, s. 129.

³⁵ V souvislosti s tímto textem nepovažuji za nutné podrobněji analyzovat následky pobytu přeživších v koncentračních táborech během druhé světové války. Někteří pamětníci se s tímto traumatem dodnes nevyrovnali. Podrobněji v rozhovoru s Ruth Bondy. *Téma: Čeští a slovenští židé v Izraeli*. Rozhovor s Ruth BONDY, významnou rodačkou z Československa, která se v roce 1948 rozhodla vystěhovat do Izraele. Během rozhovoru na otázky související s její zkušeností s holocaustem záměrně neodpovídala, popřípadě o tomto tématu přímo odmítla vypovídat. Z rozhovoru s Ruth Bondy, 23. června 2016, Tel Aviv, Izrael.

³⁶ ČERMÁKOVÁ, Radka: *Poválečné Československo: obnovený stát ve střední Evropě*. In: SOUKUPOVÁ, Blanka, SALNER, Peter, LUDVÍKOVÁ, Miroslava: *Židovská menšina v Československu po druhé světové válce od osvobození k nové totalitě*. Praha: Židovské muzeum, 2009, s. 30.

židovství vnímali spíše jako tradici. Dále to byli Židé, kteří se identifikovali v německé jazykové a kulturní sféře. Struktura židovského obyvatelstva byla rovněž tvořena nesekularizovanými Židy, a v neposlední řadě osobami židovského původu, které se ztotožňovali s myšlenkami sionismu, přičemž právě tito Židé později ponejvíc volili odchod do Izraele. Výjimečné postavení židovského obyvatelstva v meziválečném Československu se dále zrcadlilo v možnosti hlásit se k židovské národnosti, která byla státem uznávaná. K té se mohl přihlásit prakticky každý, neboť nebylo nutné prokazovat jazykovou znalost, která se k této národnosti tradičně vázala. Židovské obyvatelstvo v meziválečném Československu tedy bylo tvořeno širokým spektrem různorodých kulturních oblastí, a v žádném případě není možné hovořit o tom, že by dané okruhy byly neprodyšně uzavřené.³⁷

Po roce 1945 se však specifické postavení Židů v obnoveném Československu definitivně změnilo. Druhá světová válka změnila politickou a sociální tvář Evropy. Již během jednání československé exilové vlády v Londýně a později v Moskvě vyplynulo, že obnovené Československo nevznikne na stejných základech jako v roce 1918. Rozdíl mezi předmnichovským a poválečným Československem nebyl viditelný pouze na mapě. Podstatně se poválečné Československo lišilo také v již zmíněném národnostním a menšinovém uspořádání. Vlivem tragických událostí, které následovaly po podepsání Mnichovské dohody, bylo rozhodnuto, že se poválečné Československo zrodí jako stát bez národnostních menšin. V případě poválečného židovského obyvatelstva toto rozhodnutí znamenalo, že židé měli být začlenění do české či slovenské společnosti, a nadále jim nebylo umožněno hlásit se k židovské národnosti: „u Židů, kteří se přihlásili k české nebo slovenské národnosti, se předpokládalo, že budou v obou národnostních prostředích asimilováni. U ostatních, tedy i u těch, kteří se v samotném sčítání z roku 1930 hlásili k samotné židovské národnosti, se mělo za to, že se buď vystěhují do jiných států, nebo se integrují do československé společnosti při zachování svých konfesionálních zvláštností.“³⁸ Ve značných obtížích se ocitli Židé, kteří se hlásili k německému kulturnímu okruhu, a v roce 1930 optovali pro německou řeč. Na tyto osoby židovského původu bylo nahlíženo jako na samotné Němce, což zvláště po válce představovalo řadu obtíží.³⁹

---

³⁷ ČAPKOVÁ, Kateřina: Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách, 1918–1938. Praha: Paseka, 2005, s. 35–40.

³⁸ ČERMÁKOVÁ, 2009, s. 29.

³⁹ Pokud se Židé během tohoto sčítání rozhodli přihlásit k německé optovací řeči, vztahovala se na jejich majetek konfiskace, a to proto, že byli z právního hlediska považováni za osoby hlásící se k německé národnosti, a tudíž za Němce. Dále se na tyto osoby, hlásící se z úředního hlediska k německé národnosti, vztahovala stejná opatření jako na samotné Němce, kteří po válce v Československu žili. To znamenalo, že se museli vyrovnávat navíc i se silným protiněmeckým postojem české společnosti.

V poválečné rétorice se objevuje pojem „němčení“, který se stal určitým ústavním prostředkem pro kriminalizaci česko-německých Židů. Ve zvláště nevýhodné situaci se ocitli Židé, kteří před postupem východní fronty prchali z Podkarpatské Rusi. Na základě sovětsko-československé dohody se směli na území Československa přistěhovat a zůstat pouze tzv. optanti, tedy Židé, kteří v roce 1930 v průběhu sčítání lidu optovali pro českou či slovenskou národnost. Ti, kteří zvolili jinou možnost, byli vráceni zpět do Sovětského svazu.⁴⁰

Českoslovenští Židé, resp. ti, kterým se podařilo přežít nacistickou genocidu, se do svých domovů vraceli s touhou po mravní, duševní a fyzické rehabilitaci. Místo toho se setkávali s negativním postojem určité části společnosti na skutečnost že přežili, a že si nárokují zpět svůj majetek, který jim byl zabaven. Na osoby židovského původu, které se narodily v Československu, avšak se identifikovali v německé kulturní sféře a během války prošli koncentračními tábory, bylo v poválečném období nahlíženo jako na zrádce a kolaboranty. Přístup státu vůči židovskému obyvatelstvu v poválečném období lze částečně charakterizovat jako snahu o vytvoření uceleného monolitu, který měl být absorbován do československé společnosti. Procesem „čechizace“ byly zcela zpřetrhány tradiční historické a kulturní vazby. Na Židy, kteří vzešli z německého jazykového prostředí, se postupně zapomnělo, a to navzdory skutečnosti, že některé osoby z tohoto okruhu výrazně přispěly k vytváření páteře československé kultury a vzdělanosti mezi lety 1918–1939.⁴¹

Československo nastavilo vůči osobám židovského původu nová pravidla. Osoby židovského původu bylo třeba asimilovat do české a slovenské společnosti s příslibem zachování konfesních a kulturních odlišností. Zcela záměrně však bylo zapomenuto na etnickou pluralitu, kterou se židovská menšina vyznačovala v meziválečném Československu. Nově nastavená politika vůči židovské menšině však nebyla pro mnohé osoby židovského původu akceptovatelná. Židé se z rozličných důvodů nemohli, popřípadě nechtěli asimilovat v českém či slovenském národním prostředí. Menšinová politika ovšem nabídla Židům hned několik možností jak naložit se svou budoucností - asimilace, emigrace či alija, tedy odchod do Palestiny.⁴² Lze

---

⁴⁰ BUBENÍK, Jaroslav, KŘEŠŤAN, Jiří: *Zjišťování národnosti a židovská otázka*. In: KREJČOVÁ, Helena, SVOBODOVÁ, Jana: *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939–1945*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 11.

⁴¹ Paradoxní je, že tzv. zapomenutí rodáci se v prostředí samotného Izraele zasloužili o popularizaci české a slovenské kultury. Mezi významné propagátory se řadí například Max Brod, jehož zásluhou bylo v tel avivském divadle Otel uvedeno představení *Dobryj voják Švejk*, které se dočkalo celkem 700 repríz, viz *Dr. Max brod na návštěvě v ČSSR, 28. května 1964*, Praha, f. Teritoriální odbory – obyčejné 1960–1969 Izrael, karton 1, AMZV.

⁴² Oproti menšinovému uspořádání se však nikterak nezměnily sympatie vládních činitelů na vytvoření samostatného židovského státu. Ačkoliv se ovšem tento přístup jevil jako nanejvýš bohumilý a vyplýval z tradičně silných vztahů mezi politickými představiteli Československa

soudit, že v poválečném období se v českých a slovenských Židech mísily pocity vykořenění, deziluze a zklamání. Tragické životní osudy a pocity nesounáležitosti s československou společností představovaly jedny z hlavních motivů, na základě kterých se podstatná část poválečného židovského obyvatelstva v Československu rozhodla vystěhovat do Izraele. Mnozí z nich doufali, že v mladém židovském státě najdou takovou domovinu, se kterou se budou moci naplno národně, kulturně i etnicky identifikovat. Především však odchod do Izraele představoval jistou možnost jak se vyrovnat s mnohdy tragickými životními osudy poválečné židovské generace.

Nelze však hovořit o tom, že se myšlenky na odchod do Izraele zrodily výlučně v souvislosti s holocaustem a nově nastolenou politikou vůči židovskému obyvatelstvu v poválečném Československu. Za sjednocující lze v otázce přesídlení českých a slovenských židů do Izraele považovat rovněž sionistické hnutí, jež mělo v Československu hluboké kořeny, které přesahovaly před klíčové roky 1948–1949. V meziválečném období představoval sionismus a sionistické spolky pro československé židy⁴³ určitou alternativu národní identifikace. Nelze však hovořit o tom, že Židé ve stejném období jevíli zájem o přesídlení do Palestiny. V poválečném období otázka sionismu jako uspokojení potřeby národní identifikace ještě více zesílila. Vlivem skličujících událostí se podstatná část židovského obyvatelstva žijícího na území Československa rozhodla přiklonit k sionistické ideologii. V poválečném období se také rovněž obnovila činnost sionistických organizací – mimo jiné poboček Palestinského úřadu v Bratislavě a v Praze, jež zajišťovaly administrativní a organizační procesy vystěhovalectví do Palestiny.

3 Československo a pouónorové vystěhovalectví do Izraele

Únorové události roku 1948 představovaly pro politickou opozici komunistického režimu výrazný impulz, který velel k opuštění Československa a uchýlení se do exilu. Dráhy pouónorové emigrace vedly zpravidla do západních demokratických zemí. Zde se postupně utvářelo exilové hnutí, jež se profilovalo na základě dané politické příslušnosti exulantů. Záhy po kritických únorových dnech se komunistický režim stavěl k útěkům za hranice liberálně. Sám předseda vlády a pozdější první komunistický prezident Československa Klement Gottwald na exodus pohlížel spíše s prezírávým

---

a členy sionistického hnutí, lze za tímto smýšlením hledat způsob, jak učinit Československo bez národnostních menšin.

⁴³ S ideou sionistického hnutí se v meziválečném období ponejvíc ztotožňovali židé, kteří vzešli z německého jazykového a kulturního prostředí. Pro mnohé z nich představoval rozpad rakousko-uherského mocnářství značný rozkol v oblasti vymezení vlastní národnostní identifikace. V prostředí sionistických spolků spatřovali jistou alternativu, která saturovala potřeby národní identifikace.

tónem: „alespoň se ušetří na penězích,“⁴⁴ reagoval na útky představitelů opozice. Rovněž Gustáv Husák se k otázce emigrace stavěl spíše rigidně: „... utiekol kdo chcel.“⁴⁵ Zpočátku se skutečně zdálo, že překročení československých hranic není v rozporu s vnitřními nařízeními. Ostraha hranic se však postupně zdokonalovala (zejména v oblasti, kde Československo sousedilo s americkou okupační zónou) a ilegální přechody hranic se stávaly stále více nebezpečné a později i likvidační. Pro židovské obyvatelstvo v Československu však rok 1948 nepředstavoval pouze další nepřízeň v dalším vývoji.

Přibližně ve stejné době, kdy v Československu výrazně rezonovaly dynamické události únorových dnů, dochází k nejmasovější a nejorganizovanější vystěhovalecké vlně do Izraele. Pro potřebu tohoto textu je třeba uvést, že vznik samostatného židovského státu vedl k uvolnění imigrační politiky, která byla zavedena nad územím Palestiny britskou mandátní správou. Paralelně se vznikem izraelského státu začaly konat pobočky vzpomínané organizace Palestinského úřadu v Praze a Bratislavě, které zprostředkovávaly vystěhovalectví do Izraele. Již na jaře roku 1948 docílil Palestinský úřad v Bratislavě toho, „že pasy pro zájemce pro vystěhování byly vyřizovány urychleně“.⁴⁶ Státní orgány za tímto na první pohled vstřícným krokem sledovaly možnost jak proniknout do pozadí sionistických akcí v Československu.⁴⁷ Tyto předpoklady se však nenaplnily. Další výrazný impuls, který proces vystěhování urychlil, přišel 15. listopadu roku 1948. V té době již oficiální diplomatický zástupce Izraele v Praze Ehud Ůberall Avriel ve svém dopise žádal ministra zahraničních věcí Vladimíra Clementise o urychlené vystěhování pro 20 000 československých židů do Izraele. Na pozadí této žádosti se opět promítaly i jiné zájmy než ty, které se týkaly se výlučně židovského vystěhovalectví. Představitelé ministerstva zahraničí Československa ze zprávy E. Avriela vyvodili, že izraelská vláda poskytne Československu možnost „získání půjčky u židovských bankéřů v USA za to, že vystěhování umožní“.⁴⁸

Počátkem prosince roku 1948 byla ministerstvem zahraničí svolána porada, kde se projednávaly podrobnosti vystěhování. Pověření vedoucí jednotlivých resortních skupin Avrielovu žádost přijali kladně s tím, že při vystěhování budou dodrženy všechny určující předpisy a nařízení. O hromadném a organizovaném vystěhovalectví lze hovořit od jara roku 1949, kdy byla na popud ministerstva vnitra zavedena

---

⁴⁴ JIRÁSEK, Zdeněk: Československá poúnorová emigrace a počátky exilu. Prameny a studie k dějinám československého exilu 1948–1989 2., Brno, Prius, s. 11.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ DUFEK, KAPLAN, ŠLOSAR, 1993, s. 26.

⁴⁷ Seznamy členů sionistické organizace v ČSR. Seznamy funkcionářů a zaměstnanců ŮSC v ČSR. F. Židovské organizace, inv. č. 425, kart. 4. ABS.

⁴⁸ DUFEK, KAPLAN, ŠLOSAR, 1993, s. 30.

praxe, na jejímž základě neměly být vydávány jednotlivé cestovní pasy pro každou osobu zvlášť, nýbrž zájezdní soupisky pro celý transport. Hromadné transporty byly ukončeny v červenci téhož roku v Čechách a na Moravě, na Slovensku pokračovaly do prosince roku 1949. Po dobu necelých 7 měsíců vypravily Palestinské úřady v Praze a Bratislavě celkem 50 transportů, z nichž 28 bylo vypraveno bratislavskou pobočkou, a 22 pobočkou v Praze. Největší transport byl vypraven opět z Bratislavy a čítal 654 osob. Nejmenší taktéž zde a měl pouhých 10 účastníků. K hromadnému odchodu se přihlásilo 8 925 osob na Slovensku a 5 359 osob v Čechách a na Moravě. K individuálnímu vystěhování se uchýlilo 1 059 osob na Slovensku a 493 osob z Čech a Moravy. Nutné je poznamenat, že Palestinské úřady během celého procesu spolupracovaly s vládou a ministerstvy.⁴⁹ Statistiky Central Zionist Archives uvádějí, že v letech 1948–1949 odešlo z Československa do Izraele 17 824 osob. Pro srovnání s okolními státy: v roce 1949 se z Polska do Izraele uchýlilo celkem 47 384 osob, z Bulharska celkem 20 009 osob, z Rumunska 13 602 osob.⁵⁰ Nutno vzpomenout, že v následujících letech již nedošlo k tak početným odchodům jako ve zmiňovaných letech 1948–1949, a z tohoto důvodu také Palestinské úřady v roce 1950 ukončily svou činnost. Rovněž činnost sionistického hnutí se prakticky zastavila, a to také vzhledem k tomu, že se většina členů vystěhovala do Izraele.

Závěrem: Emigrace či návrat? Alija⁵¹ jako specifický druh emigrace

V závěru článku je ponechán prostor, který má posloužit k interpretaci pojmů, souvisejících s židovským vystěhovalectvím do Izraele. V předešlém textu bylo zmíněno, že ve spojitosti s politickým děním v Československu po roce 1948 se otázka emigrace stala pro české a slovenské Židy způsobem, jak naložit se svou budoucností. Zmíněné období je skrze odbornou literaturu, která se zabývá exilovou, popřípadě emigrační tematikou, vnímáno jako perioda, kdy dochází k výraznému exodu směrem z Československa do západních demokratických států, popřípadě též do Skandinávie.⁵² Je

⁴⁹ *Seznamy přihlášených delegátů židovských náboženských obcí na Slovensku na sionistický sjezd a zápisy ze sjezdu ÚŠC konané ve Sliaci v roce 1951. f. ŽO, inv. č. 425, kart. 220–5, ABS.*

⁵⁰ *Index to sources on Jewish Assets, f. Immigration to Israel 1948–1994, Czechoslovakia. CZA*

⁵¹ Etymologie slova alijs (היילע) je možné odvozovat jako „výstup“ či „cestu vzhůru“ ve smyslu metaforickém, ale i konkrétním: Sión, tj. Jeruzalém, se nachází v horách. Jednotlivé emigrační vlny do Palestiny se v období mezi léty 1981–1939 souhrnně označují jako První alijs (הייילעה הנושארה), Druhá alijs (היינושה היילעה), Třetí alijs (תישילשה היילעה), Čtvrtá alijs (תיעיברה היילעה), Pátá alijs (תישימה היילעה). Od roku 1934 až do roku 1948 bylo přistěhovalectví do Palestiny označováno jako Alijs bet, popřípadě hebrejským výrazem Ha'apala (הלפעה). Nakonec i individuální přistěhování se do Izraele je označována jako alijs.

⁵² Podrobněji se této problematice věnuje například publikace *Československý exil ve Švédsku* v letech 1945–1989, ŠTĚPÁN, Jiří: *Československý exil ve Švédsku v letech 1945–1989*, České Budějovice: Veduta, 2011.

však možné pod pojem emigrace zahrnout také židovské vystěhovalectví do Izraele, které nastalo ve vzpomínaném roce 1948? Vědní obory obecně vymezují pojmy emigraci a exil v souvislosti s určitými negativními událostmi. V případě židovského vystěhovalectví do Izraele však nelze vymezit přímý kauzální nexus mezi politickou situací a nutností vystěhovat se. Rovněž prostředí samotného Izraele nelze chápat jako exil. Židé, kteří po roce 1948 odcházejí z Československa do Izraele, nevnímají svůj odchod jako dočasný či přechodný. V prostředí Izraele rovněž nejsou zaznamenány snahy o zakládání odbojových organizací, exulantských periodik a obecně ani snahy o ovlivnění situace v Československu.

V této souvislosti je záhodno k obecně užívaným pojmům jako emigrace či exil přidat ještě další termín – alija. Tímto pojmem je chápán proces, při kterém se Židé „vracejí do Země“⁵³ svých otců.⁵⁴ Navzdory spíše negativní konotaci slova emigrace je v případě návratu či přesídlení do Izraele tento proces v židovské tradici vnímán jako krok pozitivní. To je dáno tím, že zvláště v poválečném období většina Židů, která se rozhodla vykonat aliju, věřila v to, že v Palestině a později ve Státu Izrael najde takovou domovinu, se kterou se bude moci identifikovat nábožensky, kulturně i historicky, zvláště pak po prožitém traumatu zkušenosti šoa. Takové nahlížení se ve svém základě stalo určitým sociálním konstruktem, který formoval identitu nově příchozích. Nejpřesněji se v tomto ohledu vyjádřil publicista Petr Brod: *„Většina lidí, kteří odcházejí (po roce 1948), jsou sionisté, tedy zastánci založení a udržení samostatného židovského státu, nebo lidé, kteří vždy nebyli sionisty, ale rodné země opouštějí, protože to bylo jediné východisko z často tragické osobní situace. Ti všichni se identifikují s termínem alija a považují odchod do Izraele za něco definitivního, čímž přetrhávají většinu svých svazků se zeměmi svého původu.“*⁵⁵ Lze tedy vzhledem k výše uvedeným souvislostem hovořit o přesídlení či odchodu židů do Palestiny a později do Izraele jako o emigraci? Petr Brod, který sám zvolil emigraci do zahraničí, a který

---

⁵³ Termíny Kanaan, Judea, Palestina nebo Izrael, označují různé, většinou politické, celky, které se na daném území vystřídaly (např. označení Palestina je politicky zatížené, byť historicky správné); další pojmenování, jako „svatá země“, „země zaslíbená“ apod. jsou zase zatížené teologickým významem. Hebrejský jazyk tuto podvojnost řeší snadno – odlišuje Erec Jisrael (ארץ ישראל), tj. „Zemi izraelskou“, území, od „Medinat Jisrael“ (מְדִינַת יִשְׂרָאֵל), Stát Izrael, tj. politický celek. Zkráceně si pak vystačí s ha-arec, tj. (ta) Země (אֶרֶץ)

⁵⁴ Od období zničení Druhého chrámu se rozptýlení židů mimo Zemi izraelskou označuje jako židovská diaspora. Nejpřesnější terminologii zde nabízí hebrejšтина: označení „tfucot“ (תּוֹצֹאֹת) tedy doslova „rozptýlení“, je vlastně zpětný překlad řeckého diaspora. Vedle toho existují hebrejské výrazy už biblického původu galut (גּוֹלוּת) a gola (גּוֹלָה), odkazující na starověký zvyk na Předním východě odvléct část obyvatelstva dobyté země do zajetí, přesídlit je či přesunout (odtud např. „babylónské zajetí“). Galut znamená stav, v němž se národ nachází, tj. exil, pobývání v exilu; gola značí místo, tedy spíš diasporu.

⁵⁵ Brod, 16.–17. 9. 2008.

se této problematice badatelsky věnuje, poukázal před lety na to, že je těžké hovořit o „emigraci“ českých a slovenských Židů do Izraele.

Hovoříme-li o emigraci, myslíme tím opuštění země svého původu (z určitého důvodu) a přesídlení do jiné země. Z pohledu židovského náboženství se však tento proces děje jako návrat židovského obyvatelstva z exilu tam, kde již před mnoha staletími žili jejich předci. Z pohledu židovské tradice nezáleží na tom, zda se dotyčná osoba narodila jako občan určité země, kde mohla zcela svobodně pobývat bez omezení na svobodě či vyznání. Za exulanta je považován každý Žid, který se narodil mimo území Palestiny či Izraele. Za exulanta přestane být považován každý Žid, který se rozhodne vykonat aliju a usadit se v Izraeli. Z tohoto důvodu je v rámci kulturně historických souvislostí přesnější užívat výrazu „návrat“ či „alija“, jako výrazu pro židovskou emigraci do Státu Izrael. Samozřejmě je třeba přihlídnout k faktu, že Židé, kteří se rozhodli po roce 1948 odejít do Izraele, tak činili z rozhodnutí, které bylo v drtivé většině podmíněné politickou perzekucí. Neodcházeli tedy z důvodů ryze náboženských anebo ze sionistického přesvědčení, ale jejich rozhodnutí bylo ovlivněné více faktory.

5 Seznam použité literatury

5.1 Tištěné zdroje

BUBENÍK, Jaroslav, KŘEŠŤAN, Jiří: *Zjišťování národnosti a židovská otázka*. In: KREJČOVÁ, Helena, SVOBODOVÁ, Jana: *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939–1945*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998,

ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách, 1918–1938*. Praha: Paseka. ISBN:80-85270-76-5.

ČERMÁKOVÁ, Radka: *Poválečné Československo: obnovený stát ve střední Evropě*. In: SOUKUPOVÁ, Blanka, SALNER, Peter, LUDVÍKOVÁ, Miroslava: *Židovská menšina v Československu po druhé světové válce od osvobození k nové totalitě*. Praha: Židovské muzeum, 2009. ISBN:978-80-86889-90-0.

DUFEK, Jiří, KAPLAN, Karel, ŠLOSAR, Vladimír: *Československo a Izrael 1947–1953*. Studie. Brno: Doplněk, 1993. ISBN:80-85765-26-8; 80-85270-21-8.

JIRÁSEK, Zdeněk: *Československá poúnorová emigrace a počátky exilu. Prameny a studie k dějinám československého exilu 1948–1989 2.*, Brno: Prius, 1999.

POJAR, Miloš: *Izrael – stručná historie států*. 2. vyd. Praha: Libri, 2009. ISBN:80-70277-268-6.

ŠTĚPÁN, Jiří: *Československý exil ve Švédsku v letech 1945–1989*, České Budějovice: Veduta, 2011. ISBN:978-80-86829-76-0

5.2. Internetové zdroje

BROD, Petr: *Dvě emigrační vlny židů z Československa*. Příspěvek přednesený v rámci Konference Krajané a exil: 1948 a 1968, Praha, Karolinum, 16. - 17. 9. 2008. <http://www.zahranicnici.cpm/docs/brod-exil.pdf>, [navštíveno 04.04.2017].

5. 3. Archivní prameny

Tištěné prameny

Archivy zahraniční provenience

Central Zionist Archives, f. Index to sources on Jewish Assets, *Immigration to Israel 1948–1994, Czechoslovakia.*

Central Zionist Archives, f. Politics. Correspondence on Zionist work in Czechoslovakia. inv. č. - ZA\30622, *Letter from Jewish Community Of Bohemia and Moravia (Rada) to his Excellence British Ambassador Phillipp Nichols in Prague, 22nd September, 1947.*

Archivy domácí provenience

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, f. Teritoriální odbory – obyčejné 1960–1969 Izrael, karton 1 - *Dr. Max brod na návštěvě v ČSSR, 28. května 1964, Praha.*

Archiv bezpečnostních složek, f. Židovské organizace, inv. č. 425, kart. 220–5 - *Seznamy přihlášených delegátů židovských náboženských obcí na Slovensku na sionistický sjezd a zápisy ze sjezdu ÚŠC konané ve Sliachi v roce 1951.*

Audiovizuální prameny

Téma: Čeští a slovenští židé v Izraeli

Rozhovor s Ruth BONDY, významnou rodačkou z Československa, která se v roce 1948 rozhodla vystěhovat do Izraele, 23. června 2016, Tel Aviv, Izrael.

Soukromý archiv Barbory Císařové

6. Kontakt na autorku

Mgr. Barbora Císařová

Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta,

Náměstí Svobody 331, Hradec Králové

Email: bcisarova@gmail.com

Školitel: PhDr. Jiří Štěpán, PhD.

Poválečné migrace ve městě Brně a jejich srovnání s pohraničím

Post-war migration in the city of Brno and comparison with borderland

Jana Křehlíková

Anotace: Příspěvek se věnuje migracím ve městě Brně bezprostředně po druhé světové válce. Za cíl si klade konfrontovat hlavní témata obvykle spojovaná s osidlováním pohraničí se stavem ve vnitrozemí, které mělo mezi obyvatelstvem značné, ne však většinové, zastoupení německé menšiny. Text ukáže společné znaky i odlišnosti mezi z pohraničí obecně známými aspekty a konkrétními případy z dějin Brna.

Klíčová slova: poválečné migrace, vnitrozemí, pohraničí, osidlování, komparace, Brno, 1945

Summery: This article is focused on migration in the city of Brno immediately after the World War II and set an aim confrontation the main themes usually associated with the resettlement in the borderland on the one hand, and situation in the inland, which were significant among the population, but not the majority, represented by Germans on the other hand. This text shows commons and differences between generally known aspects from borderland and Brno specific cases.

Key words: post-war migration, inland, borderland, resettlement, comparison, Brno, 1945

1 Úvod

Tento příspěvek se zaměřuje na jednu z možností ve výzkumu poválečných migrací v českých zemích. Tradičně je tato problematika spojena s odsunem a osidlováním pohraničí (viz Staněk, 1991; Hájek, 2013; Arburg, Dvořák, Kovařík, 2010; Markel, 2002). Ovšem německá menšina, která podléhala vysídlení, žila ve větším množství i v některých vnitrozemských oblastech, často označovaných jako německé jazykové

ostrovy (Jašš, Fňukal, 2009). Těmto územím nebyla dosud v historiografii věnována téměř žádná pozornost. Do jedné z těchto oblastí spadala také část města Brna, především jeho jižní předměstí (konkrétně k brněnskému prostoru viz Kadlčíková 2004). Celkově tvořila v meziválečné době německá menšina asi pětinu obyvatel (podle výsledků sčítání z roku 1930 ve městě žilo celkem 257 256 obyvatel, z nichž 52 165 osob uvedlo německou národnost, *Statistický lexikon obcí...*, s. XVII), ovšem v některých čtvrtích dosahovala i nadpoloviční většiny.

Poválečné migrace v Brně zpracovávali badatelé dosud jen se zaměřením na odsun Němců (literatura viz níže). Problematika osidlování tak zůstala nedotčená, zřejmě z důvodu velmi malého podílu na celkové proměně obyvatelstva v českých zemích po druhé světové válce. Je však nutné se tázat i po tom, v čem se situace po osvobození lišila ve vnitrozemském městě, s českou většinou a obklopeném českým obyvatelstvem, od stavu v pohraničí, tedy souvislého pásma obydlého Němci? Do jaké míry se tento fakt odrazil v prvních měsících na chodu města? Objevovaly se zde jiné otázky, které se musely akutně řešit? Tento příspěvek se zaměří právě na podobnosti, stejně jako odlišnosti, spojené s největší migrační vlnou obyvatelstva v českých zemích ve 20. století.

2 Situace v Brně na konci druhé světové války a bezprostředně po osvobození

Do průběhu osidlování Brna zasáhlo několik faktorů úzce propojených s událostmi konce druhé světové války. Prvním z nich je bombardování a s ním spojené poničení bytových jednotek ve městě. Druhý aspekt se týká chronologie vysídlení německého obyvatelstva. Těmto dvěma bude nutno na tomto místě poskytnout více prostoru. Mezi další pak patří například již zmíněné české okolí města či dobrá dostupnost pracovních příležitostí či občanská vybavenost.

Město Brno v letech 1944 a 1945 vážně postihly válečné události. K velkým ztrátám na životech i na majetku došlo v souvislosti se spojeneckým bombardováním, které začalo 25. srpna 1944. K největšímu náletu došlo o tři měsíce později, 20. listopadu 1944, a vyžádal si 389 obětí a dalších 261 raněných. Během tohoto jediného dne bylo poškozeno 1 694 domů a bez střechy nad hlavou se ocitlo kolem 5 000 lidí. (Filip, Schildberger, 2013, s. 55). S přibližující se frontovou linií se bombardování stávalo častějším. Dne 22. dubna město vyhlásilo poslední poplach, který trval až do osvobození města 26. dubna 1945. Brno bylo rovněž prohlášeno za pevnostní město, takže frontové boje probíhaly i přímo ve městě. Po ukončení spojeneckých náletů a osvobození se Brno ocitlo z velké části v troskách. Na jeho území se z celkového počtu 26 280 nacházelo 13 725 domů válkou postižených (1 288 zcela zničených, 1 160 velmi těžce, 2 773 těžce a 8 504 lehce poškozených) (Břečka 2005, s. 74). Z původních asi 84 000 bytů zůstalo neporušených jen 29 000, 30 000 bytů bylo zcela zničeno a dalších

25 000 utrpělo těžká poškození. (Dřímál, Peša, 1973, s. 22). Bytová situace se stala katastrofální, město přišlo o více jak 65 % ubytovací kapacity.

Druhým faktorem ovlivňujícím převážně rychlost osidlování se stal odsun Němců z Brna. V polovině roku 1944 žilo ve městě podle vydaných potravinových lístků 58 375 Němců. Někteří z nich před blížící se Rudou armádou odešli. V průběhu dubna 1945 městské orgány vyhlásily evakuaci německého obyvatelstva, ale vzhledem k poničené či vytížené dopravní infrastruktuře její organizace selhala. Tisíce Němců se tak vydaly na útěk za pomoci jakýchkoliv prostředků. Poslední výzva k opuštění Brna byla vydána 20. dubna 1945 (Filip, Schildberger, 2013, s. 174–178). Okamžitě po osvobození města místní politici ustanovili několik perzekučních nařízení proti německé menšině ve městě. Národní výbor vyhlásil pracovní povinnost, velkou část mužů nechal internovat v pracovních táborech, dne 11. května vydal Všeobecnou směrnicí pro odsun Němců na tři dny, která se týkala všech dosud neinternovaných Němců starších 12 let (Arburg, Staněk, 2011, s. 251). Situace se stále radikalizovala a po sérii perzekučních nařízení se vyhrotila 30. května 1945, kdy byl dán pokyn k vyvedení všech žen, dětí a mužů nad 60 let a práce neschopných z města. (AMB, fond B5, inv. č. 44). Tento akt divokého odsunu je často označován jako „brněnský pochod smrti“, jehož průběh je stále zastřen mnoha interpretacemi jednotlivých zúčastněných stran (relevantní odborná literatura viz Dvořák, 2010; Kovařík, 2005 a další) Přesný počet Němců, kteří 30. května 1945 opustili Brno a vydali se střeženi rudými gardami a dělnickými četami na cestu do Pohorelic a dále do Rakouska, se dá právě pro jeho živelnost jen těžce zjistit. Během velmi krátké doby se bezesporu počet Němců ve městě radikálně snížil. NV se na výzvu ministerstva vnitra v říjnu 1945 pokusil o součet německých obyvatel na území jím spravovaném a došel k číslu 11 608 Němců, z nichž bylo v té době 2 203 vyňato z nařízení o Němcích a 4 858 internováno. (AMB, fond B1/3, inv. č. 926). Právě rychlost, s jakou se Brno se svojí německou menšinou vypořádalo, byla určující pro časové rozpětí osidlování města.

3 Osidlování pohraničí versus město Brno

V této kapitole rozeberu několik vybraných aspektů často spojovaných s problematikou osidlování českých zemí. Každou z těchto součástí procesu následně srovnám se situací ve vnitrozemském městě Brně, v případě odlišností uvedu důvody, které k nim vedly.

Geneze osidlování československých území obývaných německým obyvatelstvem začala už během druhé světové války v souvislosti s úvahami ohledně transferu této menšiny. Ovšem k promyšlení konkrétního plánu nedošlo, pro představitele exilu i odboje bylo primární vypořádat se s Němci v republice. Jako jeden z prvních řešení osidlování se v prosinci 1943 v Moskvě projednával návrh usídlení slovanského obyvatelstva v pohraničních obcích nejméně z 67 %. Znovu se o problému mluvilo

v rámci vyhlášení Košického vládního programu, ale cokoliv jako plán stále definováno nebylo. (Čapka, Slezák, Vaculík, 2005, s. 23–24). Okamžitě po osvobození tedy nastala poněkud chaotická situace. Představitelé obnoveného státu sice vyzvali obyvatele k zajišťování veškerého majetku nepřátel a zrádců, ale soustavnější provedení svůj plán nemělo. Představitelé politických stran však vyzývali české obyvatele k odchodu (či návratu) do pohraničí a k zavedení národní správy. Vyhlášením dekretu č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů se zvýšil zájem o osidlování, protože pro přebírání a správu existoval právní základ, a tedy i záruka do budoucna (Wiedemann, 2016, s. 66–67). Většina pozornosti se v souvislosti s pohraničím soustředila na zemědělské usedlosti a statky. V létě 1945 „za pochodu“ teprve vznikala organizační a administrativní struktura, která migraci obyvatelstva do pohraničí měla usměrňovat, místo ní se doposud snažily situaci regulovat zejména národní výbory a správní komise. (Wiedemann, 2016, s. 81).

Ve městě Brně však nastala poněkud jiná situace. Vzhledem k výše zmíněné bytové krizi jako důsledku bombardování lidé již koncem dubna 1945 začali hledat střechu nad hlavou, a to bez jakékoliv legální opory. Ačkoliv stav vynikal především svojí živelností, reagoval jistě na sliby exilové vlády, takže obyvatele vedla nejen nutnost, ale i vidina toho, že dělají správnou věc.

Ve městě byla řada bytů opuštěných během evakuace německého obyvatelstva. Ne vždy se muselo jednat o byty po Němcích, neboť Brno před příchodem fronty opouštěli i Češi, kteří měli příbuzné či známé na venkově. Nově vytvořený NV musel na tuto situaci okamžitě reagovat, a proto v prvních květnových dnech vydal několik směrnic, které měly zabírání uvolněných bytů organizovat a určovat, kdo může byty přidělovat, kdo o ně může žádat, co musí danému úřadu doložit a podobně. NV tak spíše reagoval na nastalou situaci, „legalizoval“ to, co se ve skutečnosti ve městě dělo, a usměrňoval dobově nejhorší prohřešky (např. zabránění bytu německým obyvatelem čekajícím na osvědčení o státní příslušnosti, obsazení několika bytů...). V souvislosti s internací stále více německých obyvatel a samozřejmě s květnovým divokým odsunem se uvolňovaly další prostory k bydlení, takže i podmínky, za kterých bylo možné o ně žádat, se mohly rozšiřovat. Kromě vybombardovaných či za války perzekvovaných rodin, mohli získat lepší byty i lidé dosud žijící ve zdravotně či sociálně závadných ubikacích. Jednalo se o stovky bytů, které však „mizely NV pod rukama.“ Takže v průběhu srpna 1945 bylo přidělování prakticky uzavřeno. Žadatelů čekalo stále hodně, ale NV je už nemohl uspokojit a stejně jako v jiných československých městech, nastala i v Brně bytová krize. (Křehlíková, 2015, s. 35–51).

Tedy v době, kdy se osidlování pohraničí teprve konstitovalo a vytvářela se pro něj právní opora, probíhalo ve městě Brně již v plném proudu. NV v Brně si tedy

musel vytvářet vlastní směrnice, které reagovaly na nastalou situaci a korigovaly ji. Ovšem podobně na tom byly také NV v pohraničí, které první tlak musely zvládat také vlastními silami, než došlo k vytvoření Osídlovacího úřadu, Fondu národní obnovy a jejich poboček přímo v regionech. Zatímco proces v pohraničí pokračoval ještě v následujících letech (jako konec je považován rok 1952, ovšem masová migrace skončila již na jaře 1947) a k dosídlení některých oblastí nedošlo vůbec, tak Brno se již od srpna 1945 potýkalo s nedostatkem bytů a muselo krizi řešit jinými způsoby (nařízení o nadměrnosti bytů, opravy stávajících či výstavba nových domů).

Kromě časového hlediska je důležité také to prostorové, které se však časem vyvíjelo. „První osídlenci přicházeli z českých obcí ležících v bezprostředním sousedství pohraničí, často jim stačilo urazit jen několik málo kilometrů. Tato skupina neměla velké obavy z odchodu do pohraničí, protože bylo možno dále udržovat rodinné i přátelské kontakty.“ (Wiedemann, 2016, s. 77). Postupem času se prostorový rádius zvětšoval, a to oběma směry (lidé přicházeli ze stále vzdálenějšího vnitrozemí a osidlovali oblasti přímo na hranicích republiky) (problematiku zkoumali např. Kastner, 1999 nebo Školl, Srholcová, 1983). Později bylo dokonce určeno, které okresy ve vnitrozemí se mají podílet na zalidňování jakých okresů v pohraničí.

Situace v Brně byla v tomto podobná, ovšem na mikroúrovni, a probíhala zcela přirozeně (a jak je patrné z předchozího textu i rychleji). Právě v souvislosti s tíživou bytovou situací ve městě docházelo k tomu, že osídlenci se v prvních týdnech po osvobození stěhovali doslova ze sousedství. V prvním období, kdy lidé hledali nový domov ve svém okolí, nebylo výjimkou, že žádali o přiděl bytu ve stejném domě, popřípadě ve stejné ulici. Postupem času se do dříve německých prostor stěhovali obyvatelé z jiných částí Brna a z jeho blízkého okolí. Zatímco do konce května 1945 tvořili v jedné z místních částí (Komárov) přestěhovavší v rámci jednoho katastru 58 % migrantů, z dalších částí Brna 30 % a všechny ostatní československé okresy měly 8% přistěhovalectví do města, tak v období od srpna do října byla čísla už proměněna (katastr 33 %, Brno dalších 31 %, zbylé československé okresy 25 %). (AMB, fond B12, inv. č. 25). To už ovšem žádostí o přiděl bytu bylo podstatně méně. Podle žádostí se u mimobrněnských jednalo například o služebně již dříve přemístěné do města, či o lidi, kteří dříve ve městě bydleli a chtěli by se vrátit. Tato do jisté míry přirozená migrace byla však ovlivňována z velké části protekcionálním jednáním MNV, protože interní sdělení obsahovala pokyny k přidělování bytů přednostně místním obyvatelům. Tento postup se zdá být logický, členové MNV se chtěli nejprve postarat o vlastní občany. Po stabilizaci poptávky se tak začínalo dostávat i na mimobrněnské obyvatele, které město lákalo mnohdy už během války, ale přestěhování jim protektorátní úřady nedovolily.

Počátky osídlování pohraničí jsou často neblaze známy v souvislosti s výpravami zlatokopů, kteří přijížděli do Sudet zlepšit nejen svůj společenský status, ale i majetkové

vybavení. Často po přidělení usedlosti ji vykradli a odešli zpátky do vnitrozemí. V brněnských podmínkách docházelo k podobným událostem, akorát to nebylo klasifikováno jako zlatokopectví, ale rabování, popřípadě krádeže. Ačkoliv byly posíleny bezpečnostní stráže a další složky, byty nebylo možné uhlídat. Část krádeží prováděli také příslušníci Rudé armády (AMB, fond B5, inv. č. 44).

Dalším aspektem spojeným s osidlováním je příchod nových samosprávních, administrativních a bezpečnostních pracovníků. Před osvobozením v čele obcí v pohraničí stáli němečtí funkcionáři a úředníci. Ty nahradili nově příchozí či přímo do lokality vyslaní lidé. Docházelo i k jejich častému střídání. K podobné situaci docházelo i u bezpečnostních složek. V pohraničí operovala jednak Rudá armáda, příslušníci československých vojenských jednotek, rudé gardy, ale také jednotky složené z bývalých vězňů koncentračních táborů nebo policie, četnictvo či nově zformovaný SNB (Wiedemann, 2016, s. 87–91). Situace ve vnitrozemí byla poněkud jednodušší. Nejen že se navazovalo na prvorepublikové struktury, ale některé nové samosprávné orgány se vytvořily už za války jako ilegální národní výbory, jiné okamžitě po průchodu fronty. Do čela samosprávy se tak dostávali místní obyvatelé (Čermin, 2015, s. 35–37). Pro Brňany bylo lehčí navazovat na meziválečné kádry.

Značná část agendy spojená s poválečnými migracemi se vztahovala k zemědělskému osidlování. To v Brně nebylo zpočátku na pořadu dne, ovšem v katastru města byly i zemědělské usedlosti, především tedy na předměstích, která si dosud uchovávala vesnický charakter. Zahrady, aleje či jednotlivé stromy přidělovaly žadatelům místní národní výbory, stejně jako usedlosti. Kompletní inventarizaci a dekrety na zemědělský nemovitý i movitý majetek však zajišťovaly Oblastní osidlovací úřadovna a Osidlovací komise ministerstva vnitra.⁵⁶

4 Závěry

V předchozí kapitole bylo rozebráno několik aspektů úzce spojených s počáteční fází osidlování českých zemí. V protikladu k sobě stál prostor pohraničí a vnitrozemského města, konkrétně Brna, které bylo z pětiny obydleno německým obyvatelstvem. V některých faktorech byla problematika pouze zmenšena, popřípadě zrychlena. V důsledku tíživé bytové situace došlo k urychlení osidlování oproti pohraničí, zatímco do pohraničí se lidé teprve vydávali, Brno se již potýkalo s nedostatkem možností k bydlení.

Podobně zmenšený byl i okruh, ze kterého se lidé do uvolněných bytů stěhovali, jednalo se převážně o lidi ze sousedství, kteří dobře znali daný prostor a byli informováni o prázdných domech. Brna se okrajově také dotklo zemědělské osidlování.

---

⁵⁶ Prameny k zemědělskému osidlování jsou uloženy v: Moravský zemský archiv, fond B281 Oblastní osidlovací úřadovna Brno.

Nešvar, který se v pohraničí velmi rozšířil a částečně diskreditoval celé osídlování, tedy zlatokopectví, se nevyhnul ani vnitrozemí, akorát byl nazýván rabováním či krádežemi. Naopak značným pozitivem se stalo, že na rozdíl od pohraničí se ve vnitrozemském městě po osvobození vytvořily domácí samosprávní, bezpečnostní i administrativní struktury.

Většina ze zmíněných faktorů byla ovlivněna válečnými škodami na bytové zástavbě a evakuací a následným vysídlením německého obyvatelstva. Nouze o ubytování, stejně jako lákavé množství uvolněných a často nestřežených bytů urychlovaly celý proces. Osídlování obyvateli Brna se vedlo ruku v ruce s obsazením klíčových úřadů a bezpečnostních složek místními občany, kteří upřednostňovali své sousedy před migranty z jiných měst.

5 Prameny

Archiv města Brna, fond B5 MNV Brno-Černovice, inv. č. 44.

AMB, fond B1/3 Presidiální spisovna I, inv. č. 926.

AMB, fond B12 Komárov, inv. č. 25.

AMB, fond B12 MNV Komárov, inv. č. 12.

Moravský zemský archiv, fond B281 Oblastní osídlovací úřadovna Brno.

6 Literatura

ARBURG, Adrian von, Tomáš DVORÁK a David KOVAŘÍK. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010. ISBN 978-80-86488-70-7.

ARBURG, ADRIAN VON A TOMÁŠ STANĚK. ORGANIZOVANÉ DIVOKÉ ODSUNY? ÚLOHA ÚSTŘEDNÍCH STÁTNÍCH ORGÁNŮ PŘI PROVÁDĚNÍ „EVAKUACE“ NĚMECKÉHO OBYVATELSTVA (KVĚTEN AŽ ZÁŘÍ 1945). *SOUDOBE DĚJINY*. PRAHA: ÚSTAV PRO SOUDOBE DĚJINY AV ČR, 2005, 3–4, S. 465–533. ISSN: 1210-7050.

ARBURG, ADRIAN VON A TOMÁŠ STANĚK. *VYSÍDLENÍ NĚMCŮ A PROMĚNY ČESKÉHO POHRANIČÍ 1945–1951: DOKUMENTY Z ČESKÝCH ARCHIVŮ*. DÍL 2, SV. 1 DUBEN–SRPEN/ZÁŘÍ 1945. „DIVOKÝ ODSUN“ A POČÁTKY OSÍDLOVÁNÍ. STŘEDOKLUKY: ZDENĚK SUSA, 2011. ISBN: 978-80-86057-67-5.

ARBURG, ADRIAN VON. TAK ČI ONAK: NUCENÉ PŘESÍDLENÍ V KOMPLEXNÍM POJETÍ POVÁLEČNÉ SÍDELNÍ POLITIKY V ČESKÝCH ZEMÍCH. *SOUDOBE DĚJINY*. PRAHA: ÚSTAV PRO SOUDOBE DĚJINY AV ČR, 2004, 3, 253–292. ISSN 1210-7050.

BŘEČKA, JAN. *BRNĚNSKÉ JARO 1945: POSLEDNÍ MĚSÍC OKUPACE A OSVOBOZENÍ BRNA RUDO ARMÁDOU*. BRNO: SPOLEK PŘÁTEL ČESKOSLOVENSKÉHO OPEVNĚNÍ, 2005. ISBN 80-86463-20-6.

ČAPKA, František, Lubomír SLEZÁK a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: akademické nakladatelství CERM, 2005. ISBN 80-7204-419-2.

- ČERMIN, Jan. *Brněnské národní výbory a jejich funkcionáři: (1945–1954)*. Brno, 2015. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Dvořák, Ph.D., s. 35–37.
- DŘÍMAL, Jaroslav a Václav PEŠA, ed. *Dějiny města Brna*. Brno: Blok, 1969.
- DVOŘÁK, Tomáš. Pohraničí a Ziemie odzyskane: K vybraným aspektům sídlení politiky v poválečné střední Evropě. *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2003, 2, 447-490. ISSN 0862-0393.
- FILIP, Vladimír a Vlastimil SCHILDBERGER. *Brno 1939-1945: Roky nesvobody*. Brno: Josef Filip, 2013. ISBN 978-80-260-1265-8.
- HÁJEK, Martin. *Odsun Němců z Olomouce*. Vrahovice: M. Hájek, 2013. ISBN 978-80-260-4099-6.
- JAŠŠ, Richard a Miloš FŇUKAL. The German language islands of Brno, Olomouc and Jihlava during German-Austrian irredentism in the autumn of 1918. *Moravian Geographical reports*. Brno: Akademie věd ČR, Ústav geoniky, 2009, 1, 40–49. ISSN 1210-8812.
- KADLČÍKOVÁ, Dana. *Národnostní poměry na území brněnského německého jazykového ostrova 1918-1939*. Brno, 2004. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce PhDr. Libor Vykoupil, Ph.D.
- KASTNER, Quido a Karel Bor. *Osídlování českého pohraničí od května 1945: (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. ISBN:80-85950-59-6.
- KOVAŘÍK, David. „Brněnský pochod smrti 1945“. Mýty a skutečnost. In: *Konec soužití Čechů a Němců v Československu: Sborník k 60. výročí ukončení II. světové války*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 63-79. ISBN 80-7325-065-9.
- KŘEHLÍKOVÁ, Jana. *Výměna obyvatelstva města Brna po druhé světové válce se zaměřením na jižní předměstí*. Brno, 2015. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Dvořák, Ph.D.
- MARKEL, Martin. *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945–1949*. Brno: Vojenská akademie, 2002. ISBN 80-85960-41-9.
- STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.
- SCHOLL-SCHNEIDER, Sarah, Miroslav SCHNEIDER a Matěj SPURNÝ (edd). *Sudetské příběhy: vyhnanci, starousedlíci, osídlenci*. Praha: Antikomplex, 2010. ISBN 978-80-904421-0-8.
- Statistický lexikon obcí v republice Československé. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920. čís. 266 Sb. zák. a nař. II. země Moravskoslezská*. Praha: Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický, 1935.
- ŠKOLL, Jaroslav a Hana SRHOLCOVÁ. *Nové osídlení okresu Břeclav po roce 1945*. Mikulov: Okresní archiv Břeclav, 1983.
- WIEDEMANN, Andreas. „Pojd's námi budovat pohraničí!“. *osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. ISBN 978-80-7260-337-4.

7 Kontakt na autora:

Jana Křehlíková

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Historický ústav

Arna Nováka 1

602 00 Brno

Email: krehlikova@mail.muni.cz

Školitel: prof. Lukáš Fasora, Ph.D.

Média

Projevy předpojatosti ve zpravodajství o migrační krizi poskytovaném českou komerční televizní stanicí Prima

Manifestations of Bias in News Coverage of the Migrant Crisis Provided by Prima Czech Commercial Television Station

Jan Jirků

Anotace: Komerční televizní stanice tvoří součást mediálního systému České republiky. Jejich fungování podléhá příslušným právním normám, ale i etickým zásadám. Z nich vyplývá i požadavek na poskytování objektivního zpravodajství, který je dokonce zakotven v odstavcích 2 a 3 § 31 Zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, v aktuálním znění. V případě zpravodajství o migrační krizi předkládaném televizní stanicí Prima se vloni objevily připomínky právě k jeho objektivitě. Příspěvek nejprve shrnuje vývoj tohoto případu a přibližuje dosavadní závěry ze zasedání Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, které se k němu vážou, i reakce FTV Prima. Následně nabízí teoretické pojednání o problematice objektivity, předpojatosti (z anglického bias), gatekeepingu i sociální kontroly v redakcích a poskytuje interpretaci vzniklé situace v kontextu vyložených konceptů.

Klíčová slova: gatekeeping; migrační krize; předpojatost; sociální kontrola v redakcích; televizní stanice Prima; zákon č. 231/2001 Sb.

Summary: Media system of the Czech Republic is composed of public service as well as of commercial media. Commercial television stations are also included in this media system. Their functioning is subject to the relevant legal norms and ethical principles. These norms and principles also contain the requirement to provide objective reporting. This requirement is even enshrined in articles 2 and 3 of § 31 of Act No. 231/2001 Coll., On Radio and Television Broadcasting and Amending

Other Laws, as amended. Comments on objectivity of news coverage of the migration crisis presented by Prima television station appeared last year. This contribution first summarizes the evolution of the case and also presents the existing conclusions of the Czech Council for Radio and Television Broadcasting released in this case as well as responses from FTV Prima Company. Then it offers a theoretical framework on the issue of objectivity, bias, gatekeeping and social control in the newsrooms and provides an interpretation of the case in the context of these theoretical concepts.

Key words: Act No. 231/2001 Coll.; Bias; Gatekeeping; Migrant Crisis; Prima Commercial Television Station; Social Control in the Newsrooms

1 Úvod

Mezi základní psychologické a společenské potřeby člověka se řadí také potřeba komunikace a získávání informací, kterou jsou schopna uspokojovat mimo jiné i média (Katz–Blumler–Gurevitch, 1973, s. 513). „Lidé považují za samozřejmé, že informace mohou být přenášeny, myšlenky prezentovány, radostné nebo smutné nálady vyjadřovány, zásadní rozhodnutí činěna a obchodování vedeno přes média“ (Altheide–Snow, 1979, s. 9). Společnost si přitom stanovuje postuláty, jakými vlastnostmi by měly informace, které k jejím členům proudí, disponovat. K sumarizaci těchto nároků slouží jak zákonné normy, jež jsou vynutitelné, tak etické zásady, jejichž dodržování sice obecně vynutitelné není, nebere-li se v potaz možná vynutitelnost dodržování ustanovení etických kodexů z pohledu pracovního práva, ale je přinejmenším žádoucí. Patří mezi ně i požadavek na poskytování objektivního zpravodajství, který je dokonce zakotven v odstavcích 2 a 3 § 31 Zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, v aktuálním znění.

Tuzemská komerční televizní stanice Prima začala v loňském roce čelit připomínkám, že kritéria objektivity porušuje, a to kvůli předkládanému zpravodajství o migrační krizi, jehož vyznění kritici označovali za předpojatě negativní. Případ byl nejprve podroben historické analýze, z níž vyplývá, jak se vyvíjel v čase a jak se informace o něm dostávaly na veřejnost. Výstupy z této analýzy jsou nabídnuty hned v úvodu tohoto příspěvku a slouží k uvedení do problematiky. Na ně navazují zjištění z provedené faktografické analýzy zápisů z jednání Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, která se uskutečnila v období od března 2016 do března 2017 včetně, i mediovaných textů obsahujících reakci FTV Prima na případ. Veškeré dílčí závěry jsou posléze zasazeny do kontextu teoretických konceptů objektivity, předpojatosti (z anglického bias), gatekeepingu i sociální kontroly v redakcích, které jsou využívány v mediálním a žurnalistickém diskursu. Cílem příspěvku je přiblížit na zvoleném případě mechanismy sociální kontroly médií uplatňované v české mediální krajině ze strany systému racionálně legální autority i uvnitř mediálních organizací.

2 Vývoj případu

Kritika televizního zpravodajství o migrační krizi distribuovaného FTV Prima nejprve směřovala k vyznění zpráv o tématu. Posléze se k ní připojil i proud poukazující na závěry z mimořádné porady, během níž měli být zaměstnanci zpravodajské redakce instruováni, aby ctili názor svých nadřízených na migrační krizi. Celý případ tedy v podstatě mohl započít už 7. září 2015, pokud ovšem mimořádné poradě nepředcházelo žádné jiné nabádání zaměstnanců FTV Prima k tomu, jak by měli ve zpravodajských relacích referovat o dotčeném tématu. 7. září 2015 měla proběhnout mimořádná porada zaměstnanců zpravodajské redakce FTV Prima s vedením televize, za nějž měli být přítomni šéfredaktorka zpravodajství Jitka Obzinová a zástupce majitele Luboš Jetmar (Břešťan, 2016b). O tomto jednání informoval nejprve server Ústavu nezávislé žurnalistiky nazvaný HlídacíPes.org, a sice 30. května 2016, jelikož mu byla poskytnuta pod podmínkou zachování anonymity zdroje nahrávka z inkriminované porady. Ta byla publikována stejným serverem o den později (Břešťan, 2016a). Je z ní patrné, že zaměstnanci FTV Prima byli instruováni, aby informovali o migrační krizi jen jako o možné hrozbě, tedy aby byli k tématu negativně předpojatí. V záznamu rovněž zaznívá, že by neuposlechnutí instrukce mohlo v krajním případě vést ke ztrátě pracovního místa. Jitka Obzinová měla pronést: „Jsme tady všichni zaměstnaní, máme zaměstnavatele, který má nějaký postoj. Jestliže ho akceptuji já, akceptuje ho vedoucí vydání, tak vy prostě poslechnete příkazů vedoucího vydání. Pokud to tak není, tak vlastně neakceptujete fakt, že jste tady zaměstnaní, a potom asi nemá smysl, abyste tady byli zaměstnaní“ (*ibid.*).

11. února 2016 byla FTV Prima odvysílána reportáž o tom, jak imigranti vnímají ubytování v Jihlavě, které jim tamější magistrát nabízí. V překladu vyjádření iráckého imigranta George Batta zaznělo nazvání nabízeného bydlení „přemalovaným kravínem“. 18. února 2016 přišel server Marketing & Media se zprávou, že sedmnáct senátorů podalo stížnost na obsah reportáže Radě pro rozhlasové a televizní vysílání pro podezření z vysílatelova porušení zákona č. 231/2001 Sb., konkrétně jeho ustanovení, že vysílatel nesmí podněcovat k nenávisti (Mošpanová, 2016). To je zakotveno v odstavci 1, písmeno c) § 32 uvedeného zákona. FTV Prima svou reportáž ze dne 11. února 2016, za níž byla různými subjekty kritizována, obhajovala hned ve své hlavní zpravodajské relaci o den později a vracela se k ní i poté, povětšinou v souvislosti s podnětem senátorů.

Veřejnost začala být zainteresovanými stranami do případu vtahována 11. února 2016 po reportáži o reakci iráckých imigrantů na nabídnuté bydlení v Jihlavě, přičemž ještě nevěděla o mimořádné poradě ze 7. září 2015. O ní se dozvěděla až 30. května 2016 díky záznamu, který dostal k dispozici server HlídacíPes.org. Ten zároveň téhož dne zveřejnil výsledky své vlastní obsahové analýzy hlavní zpravodajské relace FTV

Prima, která porovnávala vyznění zpravodajství o migrační krizi poskytovaného touto televizní stanicí v období 1. srpna 2015 až 7. září 2015 a 7. září 2015 až 30. září 2015. Zatímco v prvním období tvořily pozitivně vyznívající zprávy o tématu 9,00 % všech zpráv, které se mu věnovaly, v druhém období nebyla odvysílána ani jedna takto vyznívající zpráva, negativně vyznívající zprávy ovšem výrazně v tomto časovém úseku dominovaly, tvořily 72,40 % ze všech zpráv o tématu, přičemž v prvním období jich bylo jen 38,00 % ze všech zpráv o tématu (Břešťan, 2016b).

3 Projednávání případu Radou pro rozhlasové a televizní vysílání

Rada pro rozhlasové a televizní vysílání (dále jako RRTV) se seznámila na svém 5. zasedání v roce 2016, které se konalo 1. března, s podáním, jež poukazovalo na reportáž o reakci imigrantů na nabídnuté byty v Jihlavě odvysílanou FTV Prima 11. února 2016, i s podáním, jež směřovalo k obsahu zpravodajství FTV Prima v obecné rovině, ovšem s důrazem na dotýcnou reportáž (RRTV, 2016a). Na svém 7. zasedání v roce 2016, jež probíhalo 5. až 6. dubna, RRTV zadala Úřadu RRTV úkol zpracovat monitoring vysílání vybraných rozhlasových a televizních stanic v souvislosti s migrační krizí (RRTV, 2016f). Další podnět týkající se reportáže o reakci na nabízené jihlavské byty byl RRTV doručen ke dni jejího 8. zasedání v roce 2016, které se odehrálo 19. dubna (RRTV, 2016b). Kromě toho se RRTV v tento den seznámila s podaným vysvětlením FTV Prima ve věci této reportáže (*ibid.*). Stanovisko k případu však nezaujala, jelikož hlasování o jeho návrhu, který obsahoval shrnutí, že se provozovatel dopustil porušení povinnosti zajistit, aby ve zpravodajských a politicko-publicistických pořadech bylo dbáno zásad objektivit a vyváženosti, nebylo platné (*ibid.*). Během 11. zasedání v roce 2016, které přišlo na řadu 7. června, se mezi projednávanými podáními doručenými RRTV objevila i reakce na článek o možném ovlivnění zpravodajství poskytovaného FTV Prima uveřejněný na serveru HlídacíPes.org (RRTV, 2016c). K němu RRTV vydala tiskovou zprávu, z níž vyplývá, že instruování zaměstnanců ze strany vedení nemůže a priori být považováno za porušení zákona a že případná porušení zákona je nutné hledat přednostně v poskytovaných mediálních obsazích, nikoliv v interních pokynech (Krejčí, 2016).

Na svém 19. zasedání v roce 2016, dne 25. října, se RRTV obeznámila s výsledky analýzy mediálního pokrytí tématu migrace ve zpravodajských a publicistických pořadech odvysílaných na televizní stanici Prima v období od 28. března do 17. dubna 2016 (Úřad RRTV, 2016). Na jejím základě požádala FTV Prima o podání vysvětlení jejího postupu při informování o problematice integrace uprchlíků z Iráku v České republice, jelikož ve sledovaném období odvysílala v rámci zpravodajské relace Zprávy FTV Prima celkem čtyři zpravodajské příspěvky, které informovaly o údajném křivém nařčení provozovatele z manipulace zpravodajským materiálem vztahujícím se k tématu, přičemž tyto příspěvky shledala RRTV jako neoddelující hodnotící komentáře

od informací zpravodajského charakteru (RRTV, 2016d). Dle RRTV byla názorová stanoviska provozovatele divákům prezentována jako fakta, kvůli čemuž si diváci na základě odvysílaného obsahu nemohli vytvořit vlastní nezávislý názor, poněvadž je zaujaté komentáře naváděly k jediné možné interpretaci medializovaného dění (*ibid.*). FTV Prima požádala RRTV dle § 5 písmene z) zákona č. 231/2001 Sb. o vydání stanoviska ve věci objektivitu a vyváženosti v televizním vysílání. Mezi kompetence RRTV totiž dle tohoto ustanovení patří i vydávání stanovisek, která vyjadřují právní názor RRTV ve věcech náležejících do její působnosti podle zákona. Žádost se dostala na program 22. zasedání RRTV v roce 2016, jež bylo realizováno 6. prosince (RRTV, 2016e). Žadateli byl ze strany RRTV odeslán dopis (*ibid.*).

Vysvětlením podaným FTV Prima v souvislosti se způsobem informování o problematice integrace uprchlíků z Iráku se RRTV probírala na svém 1. zasedání v roce 2017, 10. ledna (RRTV, 2017a). Přes dodané vyjádření RRTV potvrdila své trvání na stanovisku, že ve čtyřech zpravodajských příspěvcích, jak je již zmíněno výše, docházelo k prolínání zpravodajského obsahu a hodnotících komentářů moderátorů i redaktorů, přičemž stanovila lhůtu k nápravě sedm dnů ode dne doručení upozornění (*ibid.*). FTV Prima na zasláné upozornění reagovala. Její odezva byla zařazena k projednání na 3. zasedání v roce 2017, jež se uskutečnilo 7. února. RRTV potvrdila, že trvá na svém závěru a že upozornění bylo vydáno zcela v souladu se zákonem (RRTV, 2017b). FTV Prima podle ní porušila ustanovení odstavce 3 § 31 zákona č. 231/2001 Sb. (*ibid.*).

Z provedené faktografické analýzy zápisů z jednání RRTV, jež se uskutečnila v období od března 2016 do března 2017 včetně, vyplývá, že RRTV se primárně zabývala obsahem zpravodajských a publicistických pořadů vysílaných FTV Prima v souvislosti s tématem migrační krize. Náplní pracovní porady ze dne 7. září 2015 a jejím eventuálním důsledkům se věnovala jen během 11. zasedání v roce 2016 dne 7. června, a to na základě doručeného podání reagujícího na článek o možném ovlivnění zpravodajství poskytovaného FTV Prima uveřejněný na serveru HlídacíPes.org (RRTV, 2016c). Upozornění ovšem vydala pouze k té části popsaného případu, na jejímž počátku stály reportáž o vyjádření imigrantů z Iráku k nabízeným jihlavským bytům, která byla odvysílána 11. února 2016, a na ni navazující příspěvky.

4 Reakce na vývoj případu ze strany FTV Prima

Postoj FTV Prima k reportáži odvysílané 11. února 2016, jež vzápětí vyvolala reakce ze strany veřejnosti, které vyvrcholily stížností sedmnácti senátorů na její obsah adresovanou RRTV pro podezření z vysílatelova porušení zákona č. 231/2001 Sb., konkrétně jeho ustanovení, že vysílatel nesmí podněcovat k nenávisti (Mošpanová, 2016), byl konzistentní, vysílatel si za touto reportáží pevně stál. Ve dnech bezprostředně následujících po odvysílání reportáže tento svůj inkriminovaný zpravodajský příspěvek

obhajoval, přičemž trval na naprosté korektnosti překladu vyjádření George Batta, a to včetně pasáže o „přemalovaném kravíně“ (Ferebauer, 2016 a Streichsbierová–Blážek, 2016). FTV Prima v návaznosti na stížnost senátorů dokonce zvala představitele politické sféry, aby zhlédli hrubý zpravodajský materiál pořízený k reportáži, jedním z těch, kteří pozvání přijali, byl i zástupce ombudsmanky Stanislav Křeček, který se vysílatele zastal (Kubištová, 2016). Přestože stížnost senátorů směřovala k reportáži z 11. února 2016, RRTV nakonec vydala svůj verdikt pouze k navazujícím příspěvkům odvysílaným ve zpravodajských relacích stanice Prima, nikoliv ke kritizované reportáži o vyjádření imigrantů k nabídnutým jihlavským bytům.

Své vyjádření dalo vedení FTV Prima k dispozici médiím i v případě nahrávky z mimořádné porady. Jeho plné znění zveřejnil například server iDNES.cz: „Zpravodajství televize Prima pracuje s redakčním přístupem založeným na nezávislém popisu událostí. Dne 7/9/2015 se jednalo o redakční poradou, jejímž cílem bylo nastavit pro diváka srozumitelný a konzistentní redakční přístup k tematice probíhající uprchlické otázky. Na této poradě zazněly v rámci standardní diskuze různé názory. Luboš Jetmar, člen představenstva FTV Prima, byl pozvaný ředitelkou zpravodajství Jitkou Obzinovou pouze jako člověk s osobní zkušeností z několikaletého života v arabském světě. Po této poradě zpravodajství televize Prima pokračovalo v každodenní redakční práci, kdy jedním z témat byla i tzv. uprchlická otázka. Jeho vyváženost potvrdila i Rada pro rozhlasové a televizní vysílání svou analýzou monitoringu zveřejněnou dne 15. 12. 2015 a následně i svým rozhodnutím o reportáži týkající se iráckých uprchlíků ze dne 19. 4. 2016. Zpravodajství televize Prima bude i nadále informovat nezávisle o uprchlické krizi i jiných zásadních problémech naší společnosti“ (Wirnitzer, 2016). Ve vyjádření FTV Prima lze spatřovat nesrovnalost v pasáži o tom, že RRTV na svém zasedání dne 19. dubna 2016 potvrdila vyváženost reportáže z 11. února 2016. Z příslušného zápisu vyplývá pouze to, že RRTV nepřijala návrh, který obsahoval shrnutí, že se provozovatel dopustil porušení povinnosti zajistit, aby ve zpravodajských a politicko-publicistických pořadech bylo dbáno zásad objektivit a vyváženosti, hlasování o této záležitosti totiž nebylo platné (RRTV, 2016b).

Vedení FTV Prima se ohradilo i proti vydanému upozornění ze strany RRTV. Popřelo zjištění, na něž RRTV poukazovala, tedy že by v RRTV zmiňovaných čtyřech reportážích navazujících na reportáž z 11. února 2016 docházelo k prolínání zpravodajského obsahu a hodnotících komentářů moderátorů i redaktorů, přičemž stanovisko RRTV dokonce označilo za nezákonné a vzkázalo jí: „FTV Prima by uvítala, kdyby činnost RRTV, mezi jejíž úkoly patří i obrana nezávislosti televizního vysílání před vnějšími tlaky, aktivně přispívala k odstranění ovzduší autocenzury, které bohužel v České republice ve jménu tzv. politické korektnosti sílí“ (Vojtěchovská, 2017). Po obdržení tohoto vyjádření RRTV potvrdila, že trvá na svém závěru a že upozornění bylo vydáno zcela v souladu se zákonem (RRTV, 2017b).

5 Ideál objektivitv a předpojatost v kontextu zpravodajství o migrační krizi poskytovaného FTV Prima

Třebaže je v odstavcích 2 a 3 § 31 zákona č. 231/2001 Sb. zakotven požadavek na poskytování objektivního zpravodajství, v diskursu o médiích se ke zpravodajské objektivitě přistupuje zdrženlivěji. Objektivita je považována za negarantovatelný ideál, k němuž se lze přiblížit prostřednictvím řady široce přijímaných a užívaných praktik, jakými jsou zejména ověřování faktů, citování zdrojů, dokazování či svědectví a přijímání nestranného i neutrálního přístupu při interpretaci faktů (McQuail, 2016, s. 221). Objektivitu sice nelze spolehlivě nadefinovat (McQuail, 2007, s. 285), ale je možno stanovit soubor kritérií, která by všechny mediované informace měly splňovat, aby se co nejvíce blížily k ideálu objektivitv, totiž by měly být faktické, přesné, vyvážené, ověřitelné a spolehlivé (McQuail, 2016, s. 220-221). Novináři by měli realitu zaznamenávat neutrálně a s odstupem (*ibid.*, s. 221 a Street, 2011, s. 24). Pokud tak nečiní, lze v jimi poskytovaných informacích shledávat prvky odklonu od ideálu objektivitv, pro něž se v angličtině vžilo souhrnné označení bias. Tento text využívá pro zmiňovaný fenomén výrazu předpojatost jakožto jednoho z možných překladů slova bias z angličtiny. Předpojatostí se v interdisciplinární rovině rozumí projev souboru vlivů, které jsou schopny působit na jedince při jeho rozhodování a jimiž se jedinec při svém rozhodování vědomě i nevědomě řídí, v diskursu o médiích je zakotvena jako projev souboru vlivů, jež jsou schopny působit na novináře při jeho rozhodování, jimiž se novinář při svém rozhodování vědomě i nevědomě řídí a které se odrážejí v jím nabízených mediovaných výstupech (McQuail, 2007, s. 249).

Z uveřejněného zvukového záznamu, který byl pořízen na pracovní poradě zaměstnanců redakce zpravodajství FTV Prima s vedením, jež se dle dostupných informací odehrála 7. září 2015, je zřetelně patrné, že zúčastnění byli nabádáni, aby byli při své práci předpojatí, tedy aby zohledňovali předpojatý postoj vedení k tématu migrační krize. RRTV sice na průběhu této porady nespatořovala nic protizákonného, ale zaměřila se na prokázání jejích možných důsledků v mediovaných obsazích nabízených FTV Prima. Výsledná zpráva z jí zadané analýzy poukázala na porušování ustanovení odstavce 3 § 31 zákona č. 231/2001 Sb. ve čtyřech zpravodajských příspěvcích odvysílaných v relaci Zprávy FTV Prima, načež RRTV vydala upozornění na toto zjištění.

6 Mechanismus gatekeepingu při zpracovávání informací o migrační krizi v redakci zpravodajství FTV Prima

Proces zvaný gatekeeping patří mezi každodenní rutiny uplatňované při procesu přetavování surových informací ve zprávy. V segmentu diskursu o médiích, který se

odehrává v mantinelech českého jazyka, se pro něj nevžilo žádné označení v tomto jazyce, ačkoliv by termín bylo možno přeložit jako strážení brány. Rutiny obecně představují opakující se vzorce chování i jednání, které lidé používají při svých činnostech (Shoemaker–Reese, 1996, s. 105). Vznikají a udržují se proto, že lidé jsou sociální bytosti, přejímají vzorce chování, které sami nevytvořili, hovoří jazykem svých skupin, přemýšlejí jako jejich skupiny a jako jednotlivci ve skupinách rozvíjejí způsoby myšlení kontinuálně vydělované z nekonečného vzorce reakcí na běžné situace (*ibid.*). Slouží jim tudíž k usnadňování všech jejich činností, ale také přispívají k efektivitě jejich vykonávání. Mediální rutiny jsou v tradičním pojetí vymezovány jako opakující se vzorce chování i jednání, které mediální pracovníci využívají při své práci, které vycházejí z představ o charakteristikách příjemců, jimž je mediální produkce určena, a díky nimž je možno koordinovat v mediální organizaci tok práce (Shoemaker–Reese, 1996, s. 105 a Shoemaker–Vos, 2009, s. 53 a 57).

Gatekeeping se vymezuje jako proces rutinní redukce nespočetného množství informací ve fázích jejich vybírání a upravování během novinářského zpracování, jehož cílem je utvořit z nich omezené množství zpráv, které každý den proudí k příjemcům (Shoemaker–Vos, 2009, s. 22). Jde o proces strukturovaný, k výběru informací dochází v jeho různých stádiích (*ibid.*, s. 31–32). Autorská dvojice Pamela J. Shoemaker a Tim P. Vos jich rozlišují celkem pět, a sice gatekeeping prováděný jednotlivci na základě jejich vlastního uvážení, gatekeeping v rovině novinářských rutin, gatekeeping v rovině organizace, gatekeeping v rovině společenské instituce a gatekeeping v rovině společenského systému (*ibid.*).

Na závěry z mimořádné pracovní schůzky, která měla proběhnout 7. září 2015 v redakci zpravodajství FTV Prima, lze nahlížet jako na možné zdroje posunů v rutinních mechanismech provádění třídění informací v ní uplatňovaných. Dopady těchto posunů by se promítly primárně do gatekeepingu v rovině organizace, jelikož by síly neprocházely informace, které by byly v nesouladu nebo které by mohly vyznívat nesouladně s názorovou profilací, či dokonce předpojatostí vedoucích představitelů mediální organizace. S ohledem na to, že se mechanismy gatekeepingu utvářejí v dlouhém časovém horizontu, ovšem lze předpokládat, že závěry z porady mohou mít pouze dočasný vliv na tyto mechanismy v případě uvedeného redakce.

7 Technika sociální kontroly uplatněná v redakci zpravodajství FTV Prima

Případ FTV Prima lze nabídnout i jako příklad, jak může probíhat sociální kontrola ve zpravodajských místnostech (z anglického newsrooms). Koncept sociální kontroly ve zpravodajských místnostech, jenž byl zformulován Warrenem Breedem, poukazuje na to, že novinář, který je zaměstnancem organizace, jež funguje na principu

hierarchie, se nemůže profilovat jen jako autonomní jedinec, ale nezbyvá mu, než aby se také podvoloval socializačním tlakům, které na něj v pracovním prostředí působí (Breed, 1955, s. 328-329). Podle autora konceptu lze specifikovat šest mechanismů spolupůsobících na novináře v případě jeho socializace, jsou jimi existence institucionální autority včetně hrozby sankcí, pocit závazku i úcty k nadřízeným, tendence budovat si kariéru, vyhýbání se konfliktům, snaha udržovat tvůrčí atmosféru na pracovišti a povědomí o společenském významu vykonávané práce (*ibid.*, s. 330-331).

Z nahrávky, která byla zachycena na mimořádné poradě konané 7. září 2015 a která je umístěna na serveru HlídacíPes.org, je zřejmé z vyjádření, jež měla Jitka Obzínová pronést, že obsahuje prvky argumentace silou institucionální autority a elementy hrozby možnými sankcemi. S výjimkou zdroje, jež záznam poskytl pod podmínkou zachování své anonymity serveru HlídacíPes.org, lze jednání všech ostatních zúčastněných klasifikovat jako plné tolerování institucionální autority. Motivací k takovému přístupu může být pocit úcty k nadřízeným či tendence vyhýbat se konfliktům, popřípadě snaha udržovat tvůrčí atmosférou na pracovišti.

8 Závěr

Na případ FTV Prima, který se dotýká způsobu informování o tématu migrační krize, lze nahlížet jak z pozice právního diskursu (či užšího diskursu o mediálním právu), tak z pozice diskursu o médiích a žurnalistice. RRTV, která je zřízena ze zákona jako ústřední orgán státní správy, jež vykonává státní správu v oblasti rozhlasového a televizního vysílání i převzatého vysílání a v oblasti audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání, upozornila na to, že čtyři zpravodajské příspěvky odvysílané FTV Prima v její hlavní zpravodajské relaci nejsou v souladu s ustanovením odstavce 3 § 31 zákona č. 231/2001 Sb. **Jediným hmatatelným závěrem v oblasti mediálního práva a jeho vymáhání souvisejícím s popsáním případem tedy bylo vydání upozornění ze strany RRTV, jiný závěr nebylo možno s ohledem na dispozitiv právního diskursu učinit, což dokládá i vyjádření podepsané předsedou RRTV Ivanem Krejčím (Krejčí, 2016). Dispozitiv diskursu o médiích umožňuje navíc případ zasadit do kontextu existujících mediálních a žurnalistických teoretických konceptů. Inkriminovaný případ může v tomto ohledu posloužit jako příklad záměrné předpojatosti, organizační roviny gatekeepingu a argumentace silou institucionální autority i elementy hrozby možnými sankcemi v rámci sociální kontroly prováděné ve zpravodajských místnostech. Ze zjištěných dílčích závěrů lze vyvozovat, že případ jednoznačně zaujal pozornost veřejnosti, ovšem spíše jitiřil emoce uvnitř i vně mediální sféry a ve vztazích mezi mediální a politickou sférou, než aby byl řešen výhradně racionálně, o čemž svědčí nálezy RRTV coby orgánu tuzemské mediální regulace na straně jedné a vyjádření FTV Prima na straně druhé.**

9 Použitá literatura

- ALTHEIDE, D. L., SNOW, R. P. *Media Logic*. London: Sage, 1979. 252 s. ISBN 0-8039-1296-X.
- BREED, W. Social Control in the Newsroom: A Functional Analysis. *Social Forces*, 1955, 33(4), s. 326-335. ISSN 0037-7732.
- BŘEŠŤAN, R. Nahrávka z klíčové porady TV Prima k uprchlíkům: “Vedení televize má názor a vy ho budete respektovat.” *HlídacíPes.org* [online]. 2016a, 31. 5. 2016, [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://hlidacipes.org/nahravka-z-porady-zpravodajstvi-tv-prima/>
- BŘEŠŤAN, R. Vedení televize Prima nařídilo redaktorům: uprchlíky zobrazovat jako hrozbu a riziko. *HlídacíPes.org* [online]. 2016b, 30. 5. 2016, [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://hlidacipes.org/vedeni-tv-prima-naridilo/>
- FEREBAUER, V. Prima si za svou reportáží stojí. Činili na nás nátlak, tvrdí redaktor. *iDNES.cz / Zprávy* [online]. 2016, 12. 2. 2016, [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/ftv-prima-jitka-obzinova-reportaz-irak-uprchlici-krestane-premalovany-kravin-1y1-/domaci.aspx?c=A160212_183549_domaci_fer
- KATZ, E., BLUMLER, J. G., GUREVITCH, M. Uses and Gratifications Research. *The Public Opinion Quarterly*, 1973, 37(4), s. 509-523. ISSN 0033-362X.
- KREJČÍ, I. Tisková zpráva: Stanovisko RRTV k údajné manipulaci ve zpravodajství televize Prima. *RRTV: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání* [online]. 2017, 7. 6. 2016, [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: http://www.rrtv.cz/cz/files/press/RRTV_vyjádření%20pro%20tisk.pdf
- KUBIŠTOVÁ, P. Senátoři si stěžují na „reportáž o kravinu“, Primy se zastal Křeček. *iDNES.cz / Zprávy* [online]. 2016, 18. 2. 2016, [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/stiznost-na-primu-kvuli-reportazi-o-kravine-f3i-/domaci.aspx?c=A160218_182353_domaci_pku
- McQUAIL, D. Úvod do teorie masové komunikace. Z anglického originálu *Mass communication theory: an introduction* přeložili Jan Jiráček a Marcel Kabát. 3. vyd. Praha: Portál, 2007. 448 s. ISBN 978-80-7367-338-3.
- McQUAIL, D. Žurnalistika a společnost. Z anglického originálu *Journalism and Society*, vydaného nakladatelstvím Sage, přeložili Alice N. Tejkalová a Roman Hájek; překlad příloh Marta Chromá. Praha: Karolinum, 2016. 254 s. ISBN 978-80-246-3093-9.
- MOŠPANOVÁ, E. Sedmnáct senátorů podalo stížnost na reportáž TV Prima o uprchlících. *Marketing & Media* [online]. 2016, 18. 2. 2016, [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://mam.ihned.cz/marketing/c1-65169840-sedmnact-senatoru-podalo-stiznost-na-reportaz-tv-prima-o-uprchlicich>
- RRTV. Zápis z 1. zasedání 2017, konaného dne 10. 1. 2017. *RRTV: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání* [online]. 2017a, [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: http://www.rrtv.cz/cz/files/memo/zapis_01_17.pdf
- RRTV. Zápis z 3. zasedání 2017, konaného dne 7. 2. 2017. *RRTV: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání* [online]. 2017b, [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: http://www.rrtv.cz/cz/files/memo/zapis_03_17.pdf

- RRTV. Zápis z 5. zasedání, konaného dne 1. 3. 2016. *RRTV: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání* [online]. 2016a, [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: http://www.rrtv.cz/cz/files/memo/zapis_05_16.pdf
- RRTV. Zápis z 8. zasedání, konaného dne 19. 4. 2016. *RRTV: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání* [online]. 2016b, [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: http://www.rrtv.cz/cz/files/memo/zapis_08_16.pdf
- RRTV. Zápis z 11. zasedání, konaného dne 7. 6. 2016. *RRTV: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání* [online]. 2016c, [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: http://www.rrtv.cz/cz/files/memo/zapis_11_16.pdf
- RRTV. Zápis z 19. zasedání, konaného dne 25. 10. 2016. *RRTV: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání* [online]. 2016d, [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: http://www.rrtv.cz/cz/files/memo/zapis_19_16.pdf
- RRTV. Zápis z 22. zasedání, konaného dne 6. 12. 2016. *RRTV: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání* [online]. 2016e, [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: http://www.rrtv.cz/cz/files/memo/zapis_22_16.pdf
- RRTV. Zápis ze 7. zasedání, konaného ve dnech 5. 4. 2016 - 6. 4. 2016. *RRTV: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání* [online]. 2016f, [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: http://www.rrtv.cz/cz/files/memo/zapis_07_16.pdf
- SHOEMAKER, P. J., REESE, S. D. *Mediating the Message: Theories of Influences on Mass Media Content*. 2. vyd. New York: Longman, 1996. 313 s. ISBN 0-8013-1251-5.
- SHOEMAKER, P. J., VOS, T. P. *Gatekeeping Theory*. New York: Routledge, 2009. 173 s. ISBN 978-0-415-98139-2.
- STREET, J. *Mass Media, Politics and Democracy*. 2. vyd. New York: Palgrave Macmillan, 2011. 387 s. ISBN 978-1-4039-4734-5.
- STREICHSBIEROVÁ, E., BLAŽEK, T. Uprchlík podle televize přirovnal český byt ke kravínu. Ne-dorozumění, říká. *iDNES.cz / Jihlava a Vysočina* [online]. 2016, 12. 2. 2016, [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: http://jihlava.idnes.cz/iracti-uprchlici-udajne-nebyli-nadseni-z-nabizenych-bytu-pex-/jihlava-zpravy.aspx?c=A160212_132458_jihlava-zpravy_evs
- Úřad RRTV. Analýza vysílání programu Prima se zřetelem k migrační tematice. *RRTV: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání* [online]. 2016, [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: http://www.rrtv.cz/cz/files/monitoring/2016_Analyza_vysilani_programu_Prima_se_zretelem_k_migracni-tematice.pdf
- VOJTĚCHOVSKÁ, M. Prima označuje závěry RRTV za nezákonné. *Mediaguru* [online]. 2017, 16. 1. 2017, [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/2017/01/prima-oznacuje-zavery-rrtv-za-nezakonne/>
- WIRNITZER, J. Běženci jsou hrozba, tak je tak zobrazujte, řeklo vedení Primy redaktorům. *iDNES.cz / Zprávy* [online]. 2016, 31. 5. 2016, [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/nahravka-ukazuje-jak-prima-manipulovala-zpravy-o-bezencich-p42-/domaci.aspx?c=A160531_104038_domaci_jw
- Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, v aktuálním znění

10 Kontakt na autora

PhDr. Jan Jirků

Tento výzkum byl podpořen z projektu SVV IKSŽ FSV UK 260 464.

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut komunikačních studií a žurnalistiky
katedra mediálních studií a katedra žurnalistiky
Smetanovo nábřeží 6
110 01 Praha 1

Email: jan.jirku@fsv.cuni.cz

Školitel: prof. PhDr. Jan Jiráček, Ph.D.

Politologie a religionistika

Kosmopolitismus jako proces uznání druhých

Cosmopolitanism as a Process of the Recognition of Others

Otakar Bureš

Anotace: V příspěvku vycházím ze současné globální situace a stručně představuji význačnou koncepci kosmopolitismu. Upozorňuji na neudržitelnost nacionalismu, a to jak praktického, tak metodologického. Stručné představení pojetí kosmopolitismu poskytuje zázemí pro jeho specifikaci a spojení s teorií uznání. Předpokládáme-li, že jsme si jako lidé všichni rovni a že disponujeme rovnými právy a svobodami, pak toto naše morální přesvědčení předchází empirickým výtvorům, jako jsou hranice či pozitivní právo, a ukazuje tak jejich arbitrárnost. Realizace otevřených hranic je jednou z podmínek kosmopolitní praxe a transformace prostoru pro novou politiku za změněné situace uznání rovnosti v oblasti svobody pohybu. Migraci můžeme rozumět jako snaze o uznání těch, kteří trpí nespravedlností a zneuznáním. Kosmopolitní vize je příslibem tohoto uznání.

Klíčová slova: kosmopolitismus, nacionalismus, uznání, lidská práva, migrace

Summary: In the paper I draw on the current global situation and briefly present the ambiguous concept of cosmopolitanism. I draw attention to the unsustainability of nationalism, both practical and methodological. A brief introduction to the concept of cosmopolitanism provides a background for its specification and connection to the theory of recognition. Assuming that we are all equal as humans, and that we have equal rights and freedoms, then this moral conviction precedes empirical constructions such as borders or positive law, and thus shows their arbitrariness. The requirement for open borders is one of the conditions of cosmopolitan practices and the transformation of space for a new policy within the changed situation of recognition of equality in the field of freedom of movement. Migration can be understood as an attempt to recognize those who suffer injustice and misrecognition. A cosmopolitan vision is the promise of this recognition.

Key words: Cosmopolitanism, Nationalism, Recognition, Human Rights, Migration

1 Úvod

A co je zvláštní na tom, že jsem Syřan?
Poutník, vždyť všichni jedinou obýváme vlast: svět;
A všichni smrtelníci jsou dětmi jediného Chaosu.

z básně řeckého epigramatika Meleagra (přelom 2. a 1. století př. n. l.)⁵⁷

Globalizační procesy způsobily v posledních desetiletích celou řadu podstatných proměn světa, společnosti a způsobů života. Dynamika fenoménů migrace, technologie a trhu vede k tomu, že se legitimita národního státu oslabuje. Objevující se transnacionální sféra modifikuje funkce národních států, dominující trend ovšem uspokojuje primárně požadavky transnacionálního kapitálu. Zatímco migraci chudých a nekvalifikovaných lidí státy omezují a kontrolují, migrace bohatých je neomezovaná, či jimi přímo podporována, a není politizovaným tématem. Zdanlivé mizení hranic v dnešním světě neznamená emancipační a humanizační tendenci, ale spíše krizi moderního státu a politiky. Někteří autoři navzdory tomu hovoří o vznikající planetární fázi civilizace, která vytváří podmínky pro kosmopolitní identitu.

Nacionalismus, na němž státy ustavují svou legitimitu, se podílí i na vzniku a fungování humanitních a sociálních věd. Metodologický nacionalismus vidí stát jako autonomní a přirozenou jednotku, kterou používá k sociálně-vědnímu zkoumání (srv. Csaba, 2009). Je redukcionistický, protože usiluje pomocí kategorie národního státu (a jeho ztotožněním se společností) vysvětlit procesy modernity, přičemž chápe lidskost přirozeně limitovanou počtem národních států a jejich hranicemi. Teritoriální, sociální či kulturní hranice se však nekryjí a metodologický nacionalismus předpokládá falešnou dichotomii „tekutosti“ vazeb a pevného prostředí teritoria. Perspektiva národního státu proto není schopna postihnout transnacionální struktury a identity a jejich vliv na něj samotný. Zároveň tato perspektiva zpětně upevňuje politický nacionalismus v potvrzování přesvědčení své výlučnosti a soběstačnosti a redukuje tak politiku na soutěž rámovanou národními státy (srv. Beck, 2007c, s. 162-176).

2 Kosmopolitismus

Kosmopolitismus výlučnost „národní myšlení“ překračuje. Zjednodušeně jej můžeme typologizovat na ekonomický (jako propojení v kontextu kapitalistické ekonomiky), politický (jako strukturu spojující různé národy a společnosti), morální (jako globální komunitu individuí z různých míst sdílejících morální normy) či kulturní (jako společné formy kultury). Genezi ideje kosmopolitismu lze v evropském kulturním

⁵⁷ Anglický překlad dostupný zde: URL: <<http://www.attalus.org/poetry/meleager.html>> [cit. 2017-5-5]; originál URL: <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Anth.+Gr.+7.417&fromdoc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0473>> [cit. 2017-5-5].

okruhu sledovat v antickém světě Řecka a Říma, výrazně například u kyniků a stoiků. Podobný univerzalizmus nalezneme v myšlení křesťanských autorů (jmenujme Pavla z Tarsu či Augustina Aurelia), později pak v humanismu a renesanci (Pico della Mirandola, Erasmus Rotterdamský). Moderní kosmopolitismus se formuje ve vztahu k tradici přirozeného práva (Hugo Grotius, Samuel von Pufendorf) a ve spojení s osvícenskými a s emancipačními ideály jako stvrzení neredukovatelné plurality jednotlivců a kultur – Hegelovými slovy: „Je věcí vzdělání, *myšlení* jakožto vědomí jedince ve formě obecnosti, aby Já bylo chápáno jako *obecná* osoba, v níž jsou *všichni* identičtí. Člověk má tuto platnost, protože je Člověk, nikoli proto, že je žid, katolík, protestant, Němec, Ital atd.“ (Hegel, 1992, s. 239). Hegeliánská linie (jakkoli u různých autorů zásadně odlišně interpretovaná) představuje například u Karla Marxe a Friedricha Engelse reflexi kapitalismu a buržoazního oddělení a snahu o jejich překonání ve vizi komunistické společnosti. Autoři popisují expanzivnost kapitalismu, který svou formou produkce a spotřeby „rozpouští“ hranice a vykořeňuje z tradičních vazeb. Současná kritika určitým způsobem navazující mj. na marxistickou analýzu upozorňuje na propojení kapitalistické ekonomiky a vzrůstajících globálních hrozeb – „environmentální devastace a sociální destrukce“ (srv. Suša, Štáhel, 2016) a podřízení člověka ekonomicko-autoritářským tlakům.

Vedle hegeliánské tradice je třeba zmínit linii odvozenou z díla Immanuela Kanta, v jehož koncepci představuje světoobčanství – jakožto rozšíření národního a mezinárodního práva – rozumovou nutnost k zajištění míru. Kant si uvědomuje riziko vydávání se dílčích zájmů za obecné v případě realizace světové vlády a monopolu na globální moc, pročež jeho globální stát není ve vlastním smyslu transnacionálním, ale spíše federálním zřízením svobodných států (Kant, 1999, s. 33; srv. Barša, 2007, s. 312-314). Obecně můžeme říci, že potřeba zajistit mírové soužití, resp. snaha o trvalý mír, je jednou z ústředních motivací kosmopolitních teorií.

Současní autoři většinou zhodnocují obě výše zmíněné linie, jmenujme stručně některé z nich – pokračovatel kritické teorie Jürgen Habermas usiluje o zdůvodnění postnacionální konstelace ve své koncepci konstitučního patriotismu (Habermas, 2001). Britský sociolog Robert Fine hovoří o kosmopolitně založeném právu, které bude schopno vymoci spravedlnost ve věci lidských práv. Vývoj kosmopolitního práva je podle něj možný díky společenskému vývoji, nutný kvůli rozvracení předchozích forem, ale nelze ho chápat jako vyvrcholení dějin, který vyřeší všechny konflikty. Přitom však kosmopolitismus promění podobu toho, co mu předchází – občanská a politická práva, morální soudy, praxi lásky a přátelství, organizaci občanské společnosti a formu státu (Fine, 2011, s. 20). Fine navazuje především právě na Kanta a Hegela, jakož i na dílo Hannah Arendt. Německý sociolog Ulrich Beck pak radikalizuje kosmopolitní vizi a překračuje právní a procedurální rámec, neboť vidí

v kosmopolitním uspořádání kvalitativní, humanizující překonání národní reprezentativní demokracie (Beck, 2006, 2007a, 2007b, 2007c).⁵⁸

Uskutečnění kosmopolitní vize však podle mého názoru předpokládá rozšířit vědomí společné sounáležitosti na celou světovou populaci a vytvoření společného kosmopolitního vědomí (které má být základem vztahů rovnosti, uznání a solidarity). To s sebou jistě nese řadu otázek a potíží, které se některým autorům zdají nepřekonatelné. Iris Marion Young říká, že „*závazky spravedlnosti vyžadují pro své trvání, fungování i pro svůj vznik víc než jen společné lidství. Jednotlivci mají závazek spravedlnosti pouze k těm, s nimiž sdílejí společnou ústavu či je uznají za součást stejného národa.*“ (Young, 2008, s. 69). Z tohoto důvodu se objevuje skepse, že kosmopolitismus je utopický ve svých nárocích, neboť předpokládá přítomnost globálního morálního společenství, které absentuje. Vytvoření globální politické komunity, ovšem nepředpokládá sdílené morální společenství. Habermas k tomu v liberálním duchu říká, že v podmínkách pluralismu nesmí být majoritní kultura základem sdílené identity, tu nahrazují univerzalistické principy lidských práv a vlády práva (přičemž pluralita je zachována v místní interpretaci vtělené do právního a politického řádu a praxe – v „zemské“ ústavě). tj. konstituční patriotismus tu nahrazuje nacionalismus jako východisko politické identity.

3 Lidská práva a interkulturní dialog

Přímým důsledkem morálních a politických kosmopolitních úvah a snah je koncepce základních lidských práv, platných bez ohledu na etnicitu, gender, zdravotní stav, ekonomickou situaci, přesvědčení či státní příslušnost. Stačí však u ní zůstat? Koncepce lidských práv je kritizována z více důvodů: Jednak existuje napětí mezi demokracií limitovanou národním státem a lidskými právy, která jsou univerzální a přesahují tak koncepci občanství (srov. Bierhanzl, 2017)⁵⁹, jednak je problém se samotnou koncepcí lidských práv na praktické rovině, tj. její rozporností danou obtížnou zdůvodnitelností určitého seznamu lidských práv v postmetafyzickém světě

⁵⁸ Srv. Beck, 2006, 62-66. Csaba, 2009, výstižně shrnuje Beckovo přesvědčení, že: „...zažíváme zrození nových, hybridních sociálních a kulturních forem, pro něž konceptuální řád národnosti a mezinárodnosti – fungující v logice, podle níž se každý a všechno klasifikuje jako náležející k nám, nebo náležející k jiným – nemá jméno. V důsledku toho nejen jevy transnacionalismu, ale také konceptuální rozlišení mezi národním a transnárodním musí být chápány pomocí logiky a/zároveň. Například když transnacionalismus zahrnuje procesy oddělení občanského statusu od místa pobytu, neznamená to nutně, že národní způsob slučování občanství s trvalým pobytem občanů v jejich zemi je definitivně u konce. Deteritorializace občanství jako forma transnacionalismu vytváří praktiky vyvažování/stabilizace mezi různými politickými loajalitami.“

⁵⁹ Omezení občanských práv jde podle J. Bierhanzla ruku v ruce s omezením lidských práv. V kontextu následujících řádků tohoto příspěvku cituji též jeho slova: „Tím, jak radikálně zpochybňují vazbu narození-národ, stejně jako vazbu lidská práva-občanská práva, tvoří uprchlíci opravdovou avantgardu lidstva.“ (Bierhanzl, 2017, s. 12). Srov. též kapitolu Rozpad národního státu a konec práv člověka z *Původu totalitarismu Hannah Arendt.* (Arendtová, 2013, s. 380-425.)

a samozřejmě také problém způsobu vymahatelnosti lidských práv. Kritika se ovšem týká také jejich formálnosti a abstraktnosti, např. v tom, že nedostatečně odporují kapitalistickému vykořisťování a politické nadvládě. (Pogge, 2008, s. 233) Koncepce lidských práv je z těchto důvodů kritizována také jako druh západního morálního, a tedy falešného univerzalizmu, který prosazuje různými způsoby vlastní hodnoty (jako např. individualismus, volný trh) celému světu.

V pozadí těchto úskalí spočívá dichotomie mezi relativismem, který shledává v pokusu o univerzalizmus jen moc jednoho z partikularismů, a esencialismem, který vidí univerzální normy a hodnoty čekat na své objevení a prosazení z jakési přirozené danosti. Tuto dichotomii je však třeba překonat. Autonomie člověka je provázána vztahy vzájemné závislosti mezi sebou i se skutečností, jimiž je podmíněná. Sociální vztahy zakládají spravedlnostní závazky, které je třeba chápat univerzálně – nedělitelně. Interkulturní dialog je třeba používat jako prostředek, jež pomáhá vyhnout se jak etnocentrismu a imperialismu⁶⁰, tak „slepotě“ formálního práva ke třídním a kulturním rozdílům a vytvoří tak možnost jedinečných identit, které nejsou v rozporu s univerzalizmem. Obecná akceptace koncepce lidských práv se podle mě jeví vhodným, třebaže dobovým, východiskem pro diskuzi o sdílených hodnotách, která by měla vést dále k otázce reformulace občanství, odpojeného od konceptu teritoriální suverenity a národa a o možnostech institucionalizace kosmopolitní politické a sociální spravedlnosti a tvorby kosmopolitního vědomí. Interkulturní dialog, jenž umožňuje tuto diskuzi vést s respektem k pluralitě jednotlivých identit v kosmopolitním rámci, předpokládá vzájemné uznání, jež stručně přiblížím na základě kritické teorie uznání a její aplikaci na problematiku migrace a uprchlictví.

4 Migranti jako aktéři boje o uznání

Teorie uznání tvrdí, že pokud není aktivně přijímána autonomie druhého v jeho svobodě a rovnosti, čelí subjekt zkušenosti zneuznání. Charles Taylor v knize *Multikulturalismus: zkoumání politiky uznání* říká, že „*snaha o uznání je základní lidskou potřebou.*“ (Taylor, 2002, s. 42) Vlastní identita je založena na dialogických vztazích k druhým. Diskriminování, vyčlenění a jinak marginalizování – ať podle etnického, ekonomického, náboženského, genderového či jiného klíče – jsou skrytými hlasy odporu vůči nespravedlnosti ve snaze o uznání. Nedostatečnost liberálního pojetí spravedlnosti, které vychází z rigidní danosti politického uspořádání (např. představy

---

⁶⁰ Na tomto místě musím – byť jen stručnou poznámkou, varovat, že podobně jako se univerzalizmus musí vypořádávat s námitkou ze své falešnosti, neboť hrozí zaměnit z mocenských důvodů partikulární za obecné (srv. Wallerstein, 2008.), tak se i kosmopolitní a obecně filosofické myšlení musí vyrovnávat s obviněním z etnocentrismu. Interkulturní dialog a teorie uznání mohou poskytnout patřičný přístup k minimalizaci těchto úskalí.

ideologické „neutrality“ státu), překonává teorie uznání demokratickým začleněním hlasu konkrétních jednotlivců a skupin, kteří jsou přehlíženi a jejichž práva a potřeby nejsou saturovány. Požadavek uznání je jak ochranou základních práv, tak uznáním zvláštních potřeb jako příslušníků skupin. Vzájemné závazky mezi aktéry v globálním světě je proto nutné založit na vzájemném uznání, jež předpokládá otevřenost, pluralitu a participaci a odmítnutí rozdělování a nerovností, které znemožňují uznání, a v důsledku i sociální svobodu všech. Bez kosmopolitní dimenze uznání jednotlivců i skupin lze sice lokálně zajistit „lásku, práva a solidaritu“, ale pouze exkluzivně, čímž nejsou naplněny podmínky pro svobodnou individualitu v éře globalizované modernity. (Brincat, 2016, s. 29-30).

Jedněmi z nejvýraznějších aktérů boje o uznání v transnacionální rovině jsou právě migranti, jejichž pohyb je jak výrazem, tak současně iniciací dalších národních i nadnárodních procesů. Uprchlíci, žadatelé o azyl, politici, ale i ekonomičtí migranti, kteří odcházejí za představou lepších životních podmínek a nehledají jen možnosti daňové rezidence či slunného ostrova, bojují o uznání – jako lidé, jako vyhnaní, jako integrující se, jako žadatelé o práci, jako nově příchozí. Tzv. uprchlická krize v Evropě ukazuje, jakým způsobem lze zakrýt nacionalistickou strategií reálnou politickou a společenskou krizi odvedením pozornosti na „druhé“. Příčiny úspěšnosti těchto diskurzivních praktik lze spatřovat v rozpornosti procesů modernizace: kapitalistická deteritorializace vede k vykořenění a odcizení, na druhou stranu teritoriální národní identita umožňuje legitimizovat politická rozhodnutí na základě politické mobilizace obyvatel území. Kapitalistické vykořenění je přímo navázáno na svoji politickou reakci, která se snaží ztracené a ohrožené jistoty a identity překrýt národně státní loajalitou v mobilizaci proti ohrožení „jinakostí“ a která ústí do xenofobie.⁶¹ Snaha o izolaci a tzv. ochranu kultury je ze své podstaty nejen marná, ale i mrtvolná a ničící vlastní svébytnost. Výše zmíněný metodologický nacionalismus zdůrazňuje národní nerovnosti a pomáhá „vědecky“ přehlížet globální nerovnosti, které jsou z národně-státní perspektivy irelevantními, neexistujícími. Národně-státní princip tak nadvakrát vylučuje vyloučené – nejprve z domova a podruhé jako cizince. (srv. Beck, 2007c, s. 168) Uprchlík tímto způsobem rozbíjí vazbu mezi člověkem a občanem a je tak klíčovým faktorem krize moderního státu (Bierhanzl, 2017, s. 12).

---

⁶¹ Činím jen stručnou poznámku o vztahu regulace migrace lidí a deregulace pohybu kapitálu. Dnes je více než kdy jindy potřeba zajistit, aby lidé nebyli „přebytečnou populací“ volně disponovatelnou vzhledem k akumulaci kapitálu či doslovně nadbytečnou, určenou mesaliancí moci a kapitálu ke genocidě, jak před tím varuje např. Z. Bauman, D. Harvey či E. Bondy. Jakkoli dnes již předpokládáme normalnost „masové produkce“ uprchlíků, nestačí říci „ne táborům a detencím“ (srv. Bauman, 2008, s. 36-41), ale je třeba se postavit čelem k řešení příčin (tam., s. 53), a nezavírat oči před výsostnou rolí Západu na vzniku této situace. (srv. Carens, 2016; Harvey, 2012, 139-179).

5 Závěr

Položme si otázku: Má politická komunita morální právo rozhodnout koho přijme za občana, nebo bychom měli uznat absolutní platnost práva svobody pohybu? Pokládáme za zásadní naše závazky k migrantům, kteří žádají lepší životy, nebo morální status určité politické komunity a její předpokládaná práva na ochranu identitární integrity vyloučením ne-členů? Jsem přesvědčen, že na základě výše řečeného nelze z filosofického hlediska ospravedlnit současnou migrační politiku.⁶² Předpokládáme-li, že jsme si jako lidé všichni rovni a že disponujeme rovnými právy a svobodami, pak toto naše morální přesvědčení předchází empirickým výtvorům, jako jsou hranice či pozitivní právo, a ukazuje tak na jejich arbitrárnost. (srv. Barša, 2007, s. 41-57) Myšlím si zároveň, že naše spravedlnostní závazky vedou dále – například k požadavku otevřených hranic a k odmítnutí, aby stát rozhodoval, kdo, odkud a v jakém počtu smí vstoupit na „jeho“ území. Jednak: svoboda pohybu je základní lidské právo. Pokud držíme princip morální rovnosti, rozdíl mezi občanem a cizincem je morálně arbitrární a neospravedlnitelný. Otevřené hranice jsou předpokladem rozvoje kosmopolitního vědomí a praxe. Michael Dummett v knize *O přistěhovalectví a uprchlících* říká: „Představa, že státní hranice by měly být všude otevřené, by se měla stát víc než pouhým nedosažitelným přáním: měla by se stát principem, který všichni vnímají jako normu.“ (Dummett, 2016, s. 94) Zároveň by se tím otevřela jedna z podmínek kosmopolitní praxe a transformace prostoru pro novou politiku za změněné situace uznání rovnosti v oblasti svobody pohybu, což samozřejmě neznamená vyřešení existujících konfliktů, ale právě vytvoření podmínky jejich zvládnutí. (srv. Barša, 2007, s. 12)

Jestliže chceme žít v integritě morálky, práva a moderních hodnot (žít podle našich základních principů, které jsou tak často zmiňovány různými nacionalisty), zdá se kosmopolitní vize jistým příslibem. Aktuální debaty se v otázce kosmopolitismu vedou nad hledáním vhodné formy jeho politické a právní institucionalizace, popřípadě se polemizuje nad možnostmi a podobami světového státu, neboť současná podoba národního státu se ukazuje jako nedostatečná forma pro vzájemné uznání

---

⁶² Podle liberálního argumentu je naše povinnost limitovaná, podmíněná urgentními potřebami. Institucionálně to zakotvuje *Úmluva o právním postavení uprchlíků*. Problematická je však už sama definice uprchlíka, soudobé boje probíhají o právní uznání statusu válečných, ekologických i pracovních uprchlíků, resp. migrantů, další problém se týká vnitřní migrace v rámci států, která je přehlížena. Nadto dochází v posledních desetiletích v tzv. vyspělých zemích k omezování v oblasti migrace a stupňování dohledu a represe na úkor lidských i občanských práv. Migrační i azylová politika je v maximální míře podřízena ekonomickým zájmům státu, podniků a nadnárodních korporací, přičemž se tento fakt zakrývá rétorikou bezpečnosti, mnohdy spojenou s více či méně latentním rasismem. Zahraniční politika tzv. vyspělých zemích pak selhává ve snaze zamezit nespravedlnostem a pomoci v místě emigrace (spojeno s koloniálním a postkoloniálním dědictvím), ba často se sama na vyvolávání nespravedlností, autoritářství a vykořisťování podílí.

napříč lidstvem.⁶³ Teoretickým východiskem, které se má přenést do praxe sdíleným vědomím, je jednoduchá myšlenka: „...lidstvo je přes všechny naše rozdílnosti jen jedno a jako takové musí být také chápáno.“ (Fine, 2011, s. 27)

6 Použitá literatura

- ARENDR, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. Přeložili Jana Fraňková, Jan Rybka, Zdenka a Mario Strettiovi a Helena Vebrová. Praha: Oikoymenh, 2013. 679 s. ISBN: 80-86005-13-5.
- BARŠA, Pavel. *Síla a rozum: spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení*. 1. vyd. Praha: Filosofía, 2007. 436 s. ISBN: 978-80-7007-256-1.
- BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. 1. vyd. Přeložila Helena Šolcová. Praha: Academia, 2008. 112 s. ISBN: 978-80-200-1656-0.
- BECK, Ulrich. *Cosmopolitan Vision*. 1. vyd. Přeložil Ciaran Cronin. Cambridge: Polity, 2006. 216 s. ISBN: 978-0-7456-3398-5.
- BECK, Ulrich. *Moc a protiváha moci v globálním věku: Nová ekonomie světové politiky*. 1. vyd. Přeložili Alena Bakešová a Vladimír Jochmann. Praha: Slon, 2007a. 464 s. ISBN: 978-80-86429-67-0.
- BECK, Ulrich a GRANDE, Edgar. *Cosmopolitan Europe*. 1. vyd. Přeložil Ciaran Cronin. Cambridge: Polity, 2007b. 328 s. ISBN: 978-0-7456-3563-7.
- CARENS, Joseph H. *Imigranti a právo na pobyt*. 1. vyd. Přeložili Martin Brabec, Miluš Kotišová a Josef Velek. Praha: Filosofía, 2016. 90 s. ISBN: 978-80-7007-471-8.
- DUMMETT, Michael. *O přistěhovalectví a uprchlících*. 1. vyd. Přeložila Sylva Ficová. Praha 2016. 194 s. ISBN: 978-80-7007-462-6.
- FERRARA, Alessandro. *Nedostatek soudnosti? Evropská a kosmopolitní otázka*. 1. vyd. Přeložili Naděžda Bonaventurová, Aleš Kubeczka a Ondřej Lánský. Praha: Filosofía, 2007. 138 s. ISBN: 978-80-7007-257-8.
- FINE, Robert David. *Kosmopolitismus: základní ideje globálního uspořádání*. 1. vyd. Přeložil Otakar Vochoč. Praha: Filosofía, 2011. 273 s. ISBN: 978-80-7007-346-9.
- KANT, Immanuel. *K věčnému míru. O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*. 1. vyd. Přeložili Karel Novotný a Petra Stehlíková. Praha: Oikoymenh, 1999. 102 s. ISBN: 80-7298-073-4.
- HABERMAS, Jürgen. *The Postnational Constellation*. 1. vyd. Přeložil Max Pensky. Cambridge: MIT Press, 2001. 190 s. ISBN: 0-74563-047-2.
- HARVEY, David. *Záhada kapitálu: přežije kapitalismus svou poslední krizi?* 1. vyd. Přeložil Rudolf Převrátíl. Praha: Rybka Publishers, 2012. 264 s. ISBN: 978-80-87067-28-4.

---

⁶³ Zygmunt Bauman obdobně tvrdí: „Demokracie a svoboda si nemohou být nadále jisty svým postavením ani v jediné konkrétní zemi, ani ve skupině zemí; jejich obranné mechanismy ve světě, který přetéká bezprávím a miliardami lidí, jimž je upírána lidská důstojnost, nevyhnutelně poruší právě ty hodnoty, které chtěly bránit. Budoucnost demokracie a svobody lze zajistit jedině v rámci celé planety – anebo vůbec.“ (Bauman, 2008, s. 32).

- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Základy filosofie práva*. 1. vyd. Přeložil Vladimír Špalek. Praha: Academia, 1992. 378 s. ISBN: 80-200-0296-0.
- SUŠA, Oleg a Richard SŤAHEL. *Environmentální devastace a sociální destrukce*. 1. vyd. Praha: Filosofía, 2016. 256 s. ISBN: 978-80-7007-452-7.
- TAYLOR, Charles. *Multikulturalismus: Zkoumání politiky uznání*. 1. vyd. Přeložili Alena Bakešová, Marek Hrubec a Josef Velek. Praha: Filosofía, 2002. 192 s. ISBN: 80-7007-161-3.
- YOUNG, Iris Marion. *Proti útlaku a nadvládě: Transnacionální výzvy politické a feministické teorii*. 1. vyd. Praha: Filosofía, 2010. 258 s. ISBN: 978-80-7007-341-4.
- WALLERSTEIN, Immanuel. *Evropský univerzalizmus: Rétorika moci*. 1. vyd. Přeložil Rudolf Převrátíl. Praha: Slon, 2003. 93 s. ISBN: 978-80-86429-81-6.
- Globální spravedlnost a demokracie*. 1. vyd. Editoval Marek Hrubec. Praha: Filosofía, 2004. 360 s. ISBN: 80-7007-210-5.
- Občianstvo bez hraníc?* 1. vyd. Editovali Étienne Tassin a Robert Karul. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 2011. 77 s. ISBN: 978-80-970494-1-6.
- BECK, Ulrich. *Cosmopolitanism: A Critical Theory for the Twenty-first Century*. In *The Blackwell Companion to Globalization*. 1. vyd. Editoval George Ritzer. Oxford: Blackwell, 2006c. 752 s. ISBN: 978-1-4051-3274-9. Část první, kap. 8., s. 162-176.
- POGGE, Thomas. *Uznávána i porušována mezinárodním právem: lidská práva globálních chudých*. In *Sociální kritika v éře globalizace: Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. 1. vyd. Editoval Marek Hrubec. Praha: Filosofía, 2008. 482 s. ISBN: 978-80-7007-286-8. Kap. 6., s. 179-228.
- YOUNG, Iris Marion. *Odpovědnost a globální spravedlnost: model odpovědnosti založené na sociálních vztazích*. In *Sociální kritika v éře globalizace: Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. 1. vyd. Praha: Filosofía, 2008. 482 s. ISBN: 978-80-7007-286-8. Kap. 2., s. 65-106.
- BIERHANZL, Jan. *Uprchlík a holý život*. *Filozofický časopis*, Praha, leden 2017, roč. 65, č. 1, s. 3-13.
- BRINCAT, Shannon. *Cosmopolitan Recognition: Three Vignettes*. *International Theory*, Cambridge, březen 2017, roč. 9, č. 1, s. 1-32.
- SZALÓ, Csaba. *Transnacionalismus a kritika metodologického nacionalismu*. *Sociální studia*, Brno, 2009, roč. 6, č. 1. ISSN 1214-813X. URL <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/090723122827.pdf>> [cit. 2017-5-5].

7 Kontakt na autora

Mgr. Otakar Bureš
Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra filozofie
Křížkovského 12
771 80 Olomouc
Email: bureot00@ff.upol.cz (otbures@gmail.com)

Školitel: Prof. PhDr. Pavel Floss

Komise jako aktér migrační politiky

The European Commission as an Actor of Migration Policy

Sylvie Burianová

Anotace: Příspěvek se zaměřuje na roli a pozici Evropské komise ve vnější dimenzi migrační politiky Evropské unie. Klade si za cíl rozpoznat roli a význam jednoho z hlavních aktérů vnější migrační politiky a přispět tak do aktuální diskuze o povaze a charakteru vnější dimenze migrační politiky Evropské unie. K tomuto účelu využívá tři perspektivy. Nejprve zkoumá vývoj vnější migrační politiky s přihlédnutím k roli Komise. Druhá perspektiva nahlíží na vztahy Komise ke členským státům. V neposlední řadě se článek soustředí na vnitřní dynamiku Komise. Dochází k závěru, že Komise byla vždy aktivním propagátorem vnější migrační politiky, a to i z důvodu vidiny posílení vlastní pozice v Unii. Jejimi hlavními partnery v realizaci politiky jsou členské státy, které kvůli svým kompetencím nad legální migrací blokují ideální vize produkovaných iniciativ ze strany Komise. Rozdíly v prioritách samotných generálních ředitelství Komise pak snižují koherenci politiky, přičemž můžeme pozorovat posilování aktéra v podobě Generálního ředitelství pro vnitřní věci. Text využívá optiku vnějšího vládnutí, jež počítá s ne-hierarchickými modely rozhodování a velkým počtem aktérů pohybujících se v rámci několika úrovní.

Klíčová slova: Evropská unie, Komise, migrace, migrační politika, vládnutí

Summary: The paper focuses on the role and position of the European Commission in the external dimension of the European Union's migration policy. It seeks to recognize the role and importance of one of the main players in external migration policy and contribute to the current debate on the nature of this domain. For this purpose, it uses three perspectives. First, it examines the development of the external migration policy while considering the role of the Commission. The second perspective looks at the Commission's relations with the Member States. Finally, the article focuses on the Commission's internal dynamics. It concludes that the Commission has always been

an active promoter of the external migration policy with the vision of strengthening its own position in the Union's institutional structure. Its main partners, Member States, often block the Commission ideal visions of negotiated initiatives due to their unwillingness to give up sovereignty over the legal migration agenda. Furthermore, the differences in the priorities of the Commission's Directorates-General themselves undermine the coherence of the policy. The external migration policy is conceptualized through the optics of external governance.

Key words: European Union, Commission, migration, migration policy, governance

1 Úvod

Společná a ucelená evropská migrační politika nabývá na stále větším významu a představuje nutný předpoklad pro efektivní zvládnání migračních toků ze strany Evropské unie (EU). Evropská komise, tradičně hájící zájmy nadnárodního Společenství, bývá všeobecně považována za motor integrace a aktéra, který neustále posiluje svoji pozici v politikách EU. Cílem tohoto textu je určit, jakou pozici obývá Evropská komise ve vnější dimenzi migrační politiky EU, utvářené prostřednictvím negociací se třetími státy a implementované skrze Globální přístup k migraci a mobilitě (GPM). Tento článek argumentuje, že predispoziční silná strategická pozice Komise ve vnější migrační politice je podkopávána jak dalšími aktéry, tak samotným charakterem vnější migrační politiky. Nejprve je nastíněn vývoj vnější dimenze migrační politiky s důrazem na Komisi. Poté je určen vztah Komise ke klíčovým aktérům vnější migrační politiky a v neposlední řadě je zkoumán vliv intra-institucionální dynamiky na performanci Komise. Ke vnější migrační politice EU je v tomto textu přistupováno přes perspektivu vnějšího vládnutí. Vnější vládnutí EU v podobě migrační politiky znamená, že tato politika není realizována pouze samotnou EU, ale i mnoha interagujícími aktéry. Mezi takové aktéry lze zařadit nadnárodní unijní instituce, členské státy a státní instituce, nestátní aktéry a mezinárodní organizace. V této optice představuje Evropská komise jednoho z těchto aktérů, jenž vstupuje do takovýchto vazeb a svou činností se spolupodílí na tvorbě politiky.

2 Komise ve vývoji vnější migrační politiky EU

Samotná regulace migrace nebyla cílem tvůrců evropské integrace a otázka pohybu a statusu příslušníků třetích států na území Společenství byla zpočátku zcela marginální a pojímána jako záležitost členských zemí (Barša, Baršová, 2005; Huysmans, 2000; Lavenex, Uçarer, 2002). Většina iniciativ probíhala na mezivládní bázi⁶⁴, z níž byla Komise vyloučena. Tuto formu státy preferovaly kvůli rozdílným náhledům

---

⁶⁴ Za nejvýznamnější příklad takové spolupráce můžeme označit schengenskou spolupráci.

na podobu spolupráce a její konečný cíl, považmo její implikace na jejich národní suverenitu (Ugur, 1995, s. 973; Papagianni, 2006, s. 235). Už v této době nicméně Komise zdůrazňovala potřebu kooperace ve vnějších otázkách regulace migrace. Místo toho, aby Komise vehementně prosazovala integraci v migračních politikách, zastávala v tomto období veskrze pragmatický přístup a podporovala mezivládní spolupráci, dobře si vědoma tehdejší nevěle členských států postoupit tyto otázky na nadnárodní úroveň (Papagianni, 2006, s. 235–236).

Revize primárního práva EU v podobě Maastrichtské a Amsterodamské smlouvy institucionalizovaly v devadesátých letech migrační politiku na unijní úrovni. Komise díky tomu získala pozici jediného nositele legislativní iniciativy⁶⁵. Přijetí smluv podnítilo aktivitu Komise a ta zintenzivnila svoje úsilí v prosazování vnější dimenze migrační politiky, a to prostřednictvím obecných doporučení, jednání se třetími státy a budováním kapacit ve třetích zemích. V tomto ohledu byla poháněna nejen vizí komprehenzivní migrační politiky EU, ale současně také motivací o posílení svojí vlastní mocenské pozice v unijní institucionální struktuře (Monar, 2014, s. 154–155). Komise toužila předložit důvěryhodné politické podněty, jež by následně přiměly členské státy delegovat na ni další díl kompetencí při příští institucionální reformě (Papagianni, 2006, s. 247).

Výrazným politickým impulsem pro rozvoj vnější dimenze migrační politiky byly závěry jednání Evropské rady z Tampere z roku 1999 a Rada začala vyvíjet tlak na Komisi, aby integrovala migraci a azyl do zahraniční politiky. Implementace migrační tematiky do vnější politiky Unie nicméně narážela v Komisi na rozdílné interpretace mezi zainteresovanými generálními ředitelstvími (Boswell, 2008). V této době se také začal postupně profilovat reaktivní charakter migrační politiky EU a jižní hranice Společenství se staly rozhodující oblastí určující vývoj migrační politiky EU. V reakci na vlny nelegální migrace ve Středomoří byl v roce 2005 přijat a následně v dalších letech rozšiřován Globální přístup k migraci⁶⁶, který představuje dodnes zastřešující rámec vnější migrační politiky.

Lisabonská smlouva přijatá v roce 2009 formálně upevnila pozici Komise v migrační politice a celou oblast politik spravedlnosti a vnitřních věcí zařadila mezi komunitární politiky se sdílenými pravomocemi. Podle Čl. 17 SEU Komise až na stanovené výjimky „zajišťuje vnější zastupování Unie“ (Francová, 2009, s. 29–31). Tedy

---

⁶⁵ Amsterodamská smlouva přijatá roku 1997 stanovila pětileté přechodné období, tudíž komunitarizace migračních politik v podobě zavedení kvalifikované většiny a plného zapojení Evropského parlamentu nebyla automatická. Po uplynutí pěti let bylo třeba, aby komunitarizace byla schválena jednomyslně Radou. Komisi nicméně po pěti letech náležela pozice jediného nositele legislativní iniciativy bez ohledu na jakékoliv hlasování (Fiala, Pitrová, 2009, s. 688).

⁶⁶ V roce 2011 byl tento rámec tematicky rozšířen o prvek mobility a přejmenován na Globální přístup k migraci a mobilitě.

v záležitostech, které nově spadají pod řádný legislativní postup, je nyní Komise vyjednávačem a nahrazuje v tomto postu předsednictví a sekretariát Rady (Labayle, 2013, s. 242). Podstatné je zvláště zmínit, že podle Čl. 79 (5) SFEU se řádný legislativní postup netýká „práva členských států stanovit objem vstupů státních příslušníků třetích zemí přicházejících ze třetích zemí na jejich území s cílem hledat tam práci jako zaměstnanci nebo osoby samostatně výdělečně činné“ (Francová, 2009, s. 101–102).

Přestože se téma migrace stalo politickou prioritou a je všeobecně zdůrazňována potřeba jednotné migrační politiky, členské státy a EU nejsou schopny zaujmout jasnou pozici a posun v integraci politik je velmi pomalý. Evropská komise se snaží v souladu s Evropským programem pro migraci zveřejněným v květnu 2015 prosadit především solidaritu mezi členskými státy a společný azylový systém, její iniciativy však naráží na komplikovaná a zdlouhavá jednání členských států a neschopnost dosáhnout v tomto tématu kompromisu. Zatím jsou tak prosazována a upřednostňována obzvláště bezpečnostní opatření poháněná zájmy členských států.

3 Komise jako jeden z mnoha aktérů vnější migrační politiky EU

Na unijní úrovni nejsou pravomoci aktérů zainteresovaných ve vnějších rozměrech migrační politiky nikde přehledně vymezeny ani definovány (Weinar, 2011, s. 7). Evropská komise obecně ve svém mandátu spojuje koordinační, výkonné a řídicí funkce, je iniciátorem legislativy a současně dohlíží na uplatňování unijního práva (Koutrakos, 2011, s. 22). Ve vnější migrační politice EU komise stanovuje agendu a zároveň se podílí na její implementaci. K silným stránkám Komise jako aktéra migrační politiky patří její hluboká znalost fungování EU a skutečnost, že sleduje návrh od jeho zrodu přes průchod všemi rozhodovacími fázemi až po jeho přijetí. To z ní činí velmi vhodného mediátora. Díky svému expertnímu zázemí je též Komise povětšinou tím, kdo má nejhlubší znalost a přehled, jak o problematice, tak o potenciálních ohniscích sporu mezi stranami v rozhodovacím procesu (Papagianni, 2006, s. 246).

Hlavními partnery Komise v realizaci vnější migrační politiky jsou členské státy. Migrační politika je už tradičně jedním z hlavních bojišť mezi Komisí a Radou EU (Papagianni, 2013, s. 292). Přestože byla z velké části komunitarizována, Globální přístup dosud nespadá do výlučné pravomoci EU a všechny kroky Komise jsou tudíž pečlivě sledovány ze strany členských států, jež aktivně participují na realizaci politiky. Zprv, ovlivňují politické cíle skrze Pracovní skupinu na vysoké úrovni pro migraci a azyl, a zadruhé, jsou součástí multilaterálního vyjednávání nástrojů politiky se třetími zeměmi (Abdelkhalig, 2010, s. 12; Weinar, 2011, s. 8). Jádrem tenze mezi členskými státy a Komisí lze hledat v jejich rozdílných prioritách a motivacích. Členské státy kladou důraz především na omezení iregulární migrace do EU a v tomto ohledu preferují restriktivně-orientovanou agendu spočívající zejména v externalizaci migračních kontrol (Boswell, 2003). Jsou proto velmi ochotné spolupracovat v otázkách týkajících

se iregulární migrace, na druhou stranu, otázky legální migrace jen nerady postupují na nadnárodní úroveň vyjednávání. Toto omezení či zúžení jednacního prostoru v oblasti legální migrace omezuje poté realizaci dalších aspektů globálního rámce v oblasti vývoje a mobility (Abdelkhalik, 2010, s. 13). To ve velké míře frustruje Komisi, jelikož na rozdíl od členských států preferuje všeobecně preventivně-orientovanou agendu vnější migrační politiky a usiluje o komprehenzivní přístup.

Nechť členských států jednat o těchto otázkách pak nejenže snižuje vyjednávací potenciál Komise, ale zároveň činí z nabízených partnerství nevýhodný obchod. Základní ideou partnerství je, že třetí země ochotně spolupracovat s EU na zastavení nelegální migrace, získají na oplátku snadnější přístup pro své občany do EU. Komise tedy očekává od potenciálních partnerů závazky v oblasti boje proti nelegální migraci, bez konkrétní podpory a závazku ze stran jednotlivých členských států však není schopna nabídnout mnoho na oplátku (Collett, 2007). Spojence v realizaci migrační politiky by potenciálně mohla Komise hledat v Evropské službě pro vnější činnost (ESVČ), vztahy mezi těmito tělesy však často bývají přirovnávány k „bratrovražednému válčení“ (Vogel, 2012). Důvodem tohoto „válčení“ může být nejen boj o moc, ale i rozdílné priority aktérů. Zatímco Komise, zejména pak GŘ HOME se více soustředí na konkrétní priority v oblasti migrace a věnuje se jim z technického hlediska, ESVČ touží zavést strategičtější a geopolitickou vizi (García Andrade, Martín, 2015, s. 91).

4 Vnitřní dynamika Komise

Komisi jako aktéra ve vnější migrační politice výrazně determinuje její intra-institucionální dynamika. Přestože se samotná Komise dlouhodobě prosazovala o začlenění vnější dimenze migrace do migrační politiky EU, jednotlivá zainteresovaná generální ředitelství byla často k její implementaci do své agendy zdráhavá. Generální ředitelství pro mezinárodní spolupráci a rozvoj (GŘ DEVCO) si dělalo větší starosti o zachování své vlastní vnitřní legitimacy, a proto veskrze signály od politiků ignorovalo (Boswell, 2008, s. 508). Podcenilo tak politickou vůli k integraci otázek přistěhovalectví a azylu do vnějších vztahů. Jeho postoj se změnil po zasedání Evropské rady v roce 2001 v Laekenu, kde Evropská rada znovu vyzvala k integraci těchto dvou témat. Pravděpodobně si GŘ DEVCO rovněž uvědomilo, že jeho neschopnost uznat a deklarovat cíle v preventivní rovině migrační politiky de facto znamená, že je absentujícím článkem ve spoluvytváření agendy v této oblasti (Boswell, 2003, s. 634).

V současném institucionálním nastavení spadá hlavní odpovědnost za vytváření a implementaci migrační politiky v rámci Komise pod Generální ředitelství pro migraci a vnitřní věci (GŘ HOME), jež vzniklo v roce 2010 rozštěpením Generálního ředitelství pro spravedlnost, svobodu a bezpečnost na dvě větve⁶⁷. GŘ HOME, a ze-

⁶⁷ Tou druhou větví je Generální ředitelství pro spravedlnost a spotřebitele (GŘ JUST).

jména pak oddělení pro mezinárodní záležitosti, vede vyjednání se třetími zeměmi a hraje koordinační roli pro ostatní příslušná generální ředitelství (Papagianni, 2013, s. 288). Podle některých zúčastněných stran sleduje GŘ HOME spíše bezpečnostně-orientovaný přístup na rozdíl od GŘ DEVCO, jež se zaměřuje na rozvojové aspekty politiky. GŘ DEVCO se přitom obává, že přijetí migračních cílů do jejich politiky může podkopat jednání se třetími zeměmi a směřovat pomoc k relativně bohatým zemím vyznačujícími se vysokými počty emigrantů do Evropy či k cílové skupině jedinců, u nichž je nejvyšší pravděpodobnost, že budou migrovat, namísto ke skupině nejzranitelnějších. Generální ředitelství pro politiku sousedství a jednání o rozšíření zase sleduje čistě politické cíle (García Andrade & Martín, 2015, s. 91). V poslední době lze přitom sledovat stále větší rozpínavost GŘ HOME usilující prostřednictvím vnější dimenze migrační politiky o rozšíření svých pravomocí a posílení své mocenské pozice na úkor ostatních orgánů, jež odsouvá do pozadí. Vnější rozměr poskytl GŘ HOME novou politickou linii, po níž může prosazovat své politické zájmy a současně přitom přímo nezasahovat do vnitrostátních migračních systémů a nenarážet na omezení národních byrokracií. Nedávným příkladem je snaha GŘ HOME rozšířit svůj mandát v rámci financování politiky implementované ve třetích zemích⁶⁸ (Carrera, Hertog & Parkin, 2012, s. 19).

5 Závěr

Evropská komise byla vždy aktivním aktérem v prosazování vnější dimenze migrační politiky Společenství, přestože samotná společná migrační politika nebyla nikdy přímým záměrem evropského integračního projektu. Dobře si vědoma dopadu společného trhu na otázku přistěhovalců ze třetích zemí, snažila se již od počátku Komise podnitit harmonizaci v migračních otázkách. Jejím cílem přitom nebyla pouze snaha o ucelenou migrační politiku, ale také snaha o posílení vlastní mocenské pozice v institucionální struktuře. Od statusu spíše pozorovatele prošla role Komise prostřednictvím přijatých revizí primárního práva význačným vývojem. Komise v souladu s Lisabonskou smlouvou nyní zastupuje Unii navenek a navrhuje jak agendu vnější migrační politiky, tak se podílí a dohlíží na její implementaci.

Hlavními aktéry vnější migrační politiky jsou spolu s Komisí členské státy. Vztah těchto dvou aktérů těžko označíme za symbiotický. Členské státy stále preferují pro ně výhodnou spolupráci hlavně v oblasti boje proti nelegální migraci, a proto v rámci negociací se třetími státy upozadují témata legální migrace a rozvoje, na nichž staví z velké míry svoji agendu Komise, která se prostřednictvím jejich zahrnutí snaží posílit svoji celkovou pozici v politice. Pro Komisi je hlavním cílem formalizování dohody na úrovni EU, a tudíž členskými státem a jejich požadavkům obvykle ustoupí.

---

⁶⁸ Blíže viz (Carrera, Hertog, Parkin, 2012).

Na druhé straně všechny své dobyté pravomoci si Komise hájí a jen velmi nerada se s nimi proto dělí s Evropskou službou pro vnější činnost, v níž vidí konkurenta.

Samotná Komise pak představuje necelostvorného aktéra a v rámci samotného orgánu mohou být prosazovány s různou intenzitou odlišné tematické linie v jednotlivých zainteresovaných generálních ředitelstvích. Rozdílné priority generálních ředitelství přitom mohou komplikovat implementaci politiky. Výsadní pozici okupuje GŘ HOME, jemuž je v poslední době vytýkána rozpínavost na úkor ostatních ředitelství, která přispívá ke snižování významu preventivních strategií.

Evropskou komisi můžeme označit za strategického aktéra prosazujícího komprehenzivní vnější migrační politiku s cílem prohloubit evropskou integraci a zároveň posílit svoje postavení. Její strategií je veskrze pragmatický přístup, kdy je v mnoha ohledech ochotna stáhnout se na úkor členských států namísto tvrdého prosazování své vize. Na druhé straně jde cílevědomě za posílením své pozice po malých krůčcích a k tomu využívá taktéž slabého postavení Evropské služby pro vnější činnost. Lze očekávat, že s významem společné migrační politiky a pozorností, jež je na ní momentálně upřena kvůli vysokému nárůstu azylových žádostí v EU, bude do budoucna vliv Komise ještě dále narůstat.

6 Seznam zkratek

ESVČ Evropská služba pro vnější činnost

EU Evropská unie

GŘ DEVCO Generální ředitelství pro mezinárodní spolupráci a rozvoj

GŘ HOME Generální ředitelství pro migraci a vnitřní věci

7 Použitá literatura

ABDELKHALIQ, Nur. Externalising migration policy: The European Union's 'Global' Approach.

MERCURY, E, 2010.

BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Masarykova univerzita, 2005.

BOSWELL, Christina. The 'external dimension' of EU immigration and asylum policy. *International affairs*, 2003, 79.3: 619-638.

BOSWELL, Christina. Evasion, reinterpretation and decoupling: European Commission responses to the 'external dimension' of immigration and asylum. *West European Politics*, 2008, 31.3: 491-512.

CARRERA, Sergio; DEN HERTOOG, Leonhard; PARKIN, Joanna. EU Migration Policy in the wake of the Arab Spring: What prospects for EU-Southern Mediterranean Relations? 2012.

COLLETT, Elizabeth. The 'global approach to migration': rhetoric or reality? *EPC Policy Brief, European Policy Centre, Brussels, November, 2007*.

HUYSMANS, Jef. The European Union and the securitization of migration. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 2000, 38.5: 751-777.

- FIALA, Petr; PITROVÁ, Markéta. *Evropská Unie*, 2. vyd, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 803 s. ISBN 978-80-7325-180-2.
- FRANCOVÁ, Jana. *Lisabonská smlouva: konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie*. 2. vyd. Odbor informování o evropských záležitostech. Úřad vlády České republiky. 2009.
- GARCÍA ANDRADE, Paula; MARTÍN, Iván. *EU Cooperation with Third Countries in the Field of Migration*. 2015. Brussels: European parliament.
- KOUTRAKOS, Panos (ed.). *The European Union's External Relations a Year After Lisbon*. Hague: Centre for the Law of EU External Relations, 2011.
- LABAYLE, Maylis. The New Commission's Role in Freedom, Security and Justice in the Post-Lisbon Context: New Era or Missed Opportunity? In: CHANG, M., MONAR, J. *The European Commission in the post-Lisbon era of crises: between political leadership and policy management*. 2013. 229-256. Brussels: P.I.E. Peter Lang.
- LAVENEX, Sandra; UÇARER, Emek M. *Migration and the externalities of European integration*. Lexington Books, 2003. 239 s. ISBN 978-0-7391-0629-7.
- MONAR, Jörg. The EU's growing external role in the AFSJ domain: factors, framework and forms of action. *Cambridge Review of International Affairs*, 2014, 27.1: 147-166.
- PAPAGIANNI, Georgia. *Institutional and policy dynamics of EU migration law*. Leiden: Martinus Nijhoff, 2006. 394 s. ISBN 9789004152793.
- PAPAGIANNI, Georgia. Forging an External EU Migration Policy: From Externalisation of Border Management to a Comprehensive Policy? *European Journal of Migration and Law*, 2013, 15.3: 283-299.
- UGUR, Mehmet. Freedom of Movement vs. Exclusion: A Reinterpretation of the Insider'-Outsider' Divide in the European Union. *International Migration Review*, 1995, 964-999.
- VOGEL, Toby. Ashton on defensive over the EU's diplomatic service. 2012. *Politico* [online]. [cit. 2017-05-12]. Dostupné z: <http://www.politico.eu/article/ashton-on-defensive-over-eus-diplomatic-service/>.
- WEINAR, Agnieszka. *EU Cooperation Challenges in External Migration Policy*. 2011. [online]. [cit. 2017-05-12]. Dostupné z: <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/17756>.

8 Kontakt na autora

Sylvie Burianová
Masarykova univerzita
Fakulta sociálních studií
Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií
Joštova 10
602 00 Brno
Email: sy.burianova@gmail.com
Školitel: prof. PhDr. Petr Fiala, Ph.D., LL.M.

Fenomén migrace v Novém zákoně

The Phenomenon of Migration in the New Testament

Hana Horáková

Anotace: V křesťanské části Bible, Novém zákoně, najdeme mnoho míst, které se věnují fenoménu migrace. Příspěvek se zabývá představením nejznámějších pasáží, které se vztahují k tomuto tématu, a tomu, jak k nám dnes tyto texty promlouvají. Už v Matoušově evangeliu je popsán útěk do Egypta, kdy Josef se svou ženou Marií a novorozeným Ježíšem prchá do Egypta, protože se dozvěděl, že král Herodes se chystá zavraždit všechny novorozence mužského pohlaví. Tento motiv se stal mimo jiné inspirací uměleckých děl (Giotto di Bondone, Tizianatd.). Také v Listu Efezanům apoštola Pavla zazníávají slova „cizinci a přistěhovalci“; o křesťanech jako o „cizincích bez domovského práva“ mluví i 1. list Petřův. Konečně také kniha Zjevení Janovo hovoří o „táboru svatých“, který ohrožují národy ze všech čtyř úhlů světa. Název kontroverzního románu „Tábor svatých“ (1973) francouzského spisovatele Jeana Raspaila, popisujícího masovou imigraci, je narážkou právě na tento biblický text.

Klíčová slova: Bible, Nový zákon, migrace

Summary: In the Christian part of the Bible, the New Testament, we find many places that deal with the phenomenon of migration. The contribution deals with the introduction of the most famous passages that relate to this theme and how these texts speak to us today. There is described in Matthew's gospel an escape to Egypt, when Joseph and his wife Mary and newborn Jesus flee to Egypt because learned that King Herod was about to assassinate all newborn males. This theme became, among other things, the inspiration of works of art (Giotto di Bondone, Tizian etc.). Also in the *Epistle to the Ephesians* of the Apostle Paul are the words “foreigners and immigrants”; On Christians as “foreigners without home law” are also mentioned the *Fist Epistle of Peter*. Finally, the *Book of Revelation* also speaks about “The Camp of the Saints” that threatens nations from all four angles of the world. The name of the controversial novel „The Camp of the Saints“ (1973) by French writer Jean Raspail, describing mass immigration, is a reference to this biblical text.

Key words: Bible, New Testament, migration

1 Úvod

Podle teoložky Joan Maruskinové, autorky knihy *Ministering to the Refugee Christ* (2010) by Bible jako celek mohla být považována za „imigrační příručku“. Byla totiž napsána migranty, pro migranty a o migrantech, uprchlících a hledačích azylu.⁶⁹

Slovo migrace pochází z latinského *migrare*, což znamená stěhovat se, vystěhovat se, odstěhovat se.⁷⁰ Tedy jakýsi pohyb z jednoho místa na druhé. První kniha Bible začíná slovy o „vznášení se Ducha Božího nad vodami“ (srov. Gn 1,2) a končí knihou Zjevení apoštola Jana, který tuto knihu píše jako vyhnanec na řeckém ostrově Patmos, tedy taky jako utečenec, uprchlík. Obojí vyjadřuje jakýsi pohyb, změnu místa.

Ve Starém zákoně, části Bible psané židovským národem, najdeme celou řadu příběhů putování z jedné země do jiné země (putování Abrahama, vyjití izraelského národa z Egypta apod.), a to z rozličných důvodů. Tento příspěvek se zaměřuje na Nový zákon, část Bible psanou křesťany. Koneckonců i lidský život není nic statického a život křesťana je připodobňován k putování, jako cesta k Bohu. Také významný křesťanský filosof 20. století Gabriel Marcel uvádí do kontextu se svou myšlenkou života jako tajemného poutnictví představu, že smrtí se uskutečňuje jakási migrace, k níž všechny předchozí migrace jsou jen přípravou. Smrt v jeho pojetí není zánikem, ale přesídlením, a to z „exilu“ (pozemský život) do „vlasti“ (posmrtný, věčný život).⁷¹

1. Nový zákon neboli křesťanská část Bible obsahuje 3 typy spisů: čtyři evangelia, která pojednávají o narození, životě a zmrtvýchvstání Krista,
2. epištoly, což jsou listy psané apoštoly adresované církevním obcím,
3. Zjevení Janovo neboli Apokalypsa, která symbolickým jazykem popisuje poslední události lidstva.

Cílem toho příspěvku není vyčerpávajícím způsobem postihnout veškerá místa v Novém zákoně vztahující se k tématu migrace, ale z každé skupiny spisů představit alespoň některá z nich a ukázat, že i v situaci, v níž se nejen Evropa nyní nachází, nám tyto texty mohou být inspirací.

2 Útěk do Egypta: Ježíš jako uprchlík?

První kniha Nového zákona, Matoušovo evangelium, popisuje ve 2. kapitole známou scénu útěku do Egypta (Mt 2,13-23). Tato událost byla ve výtvarném umění ztvárněna

---

⁶⁹ Srov. MARUSKIN, J. *The Bible as the Ultimate Immigration Handbook: Written by, for, and about migrants, immigrants, refugees, and asylum seekers*. [online] 2006. [cit. 2017-04-25] Dostupné z: http://www.greatplainsumc.org/files/ministries/mj_bible_immigration_handbook.pdf, s. 1

⁷⁰ Srov. KÁBRT, J. *Latinsko-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957, s. 279

⁷¹ Srov. MARCEL, G. *Přítomnost a nesmrtelnost: (výbor textů)*. Praha: Mladá fronta, 1998. Váhy. ISBN 80-204-0701-4. s. 131

nejedním mistrem (Giotto di Bondone, Tizian atd.). Bible líčí událost následovně. Boží anděl se ve snu ukázal Josefovi a řekl mu, ať vezme dítě (tj. Ježíše) a jeho matku Marii a uteče do Egypta, protože král Herodes chce dítě zabít. On hned v noci vstal a odešel s rodinou do Egypta, kde byli až do Herodovy smrti. Herodes pak nechal v Betlémě pobít všechny chlapce ve stáří do dvou let věku. Po Herodově smrti se anděl opět zjevil ve snu Josefovi v Egyptě a sdělil mu, ať se vrátí zpět do izraelské země. Josef se však ze strachu nevrátil do judského Betléma, protože tam panoval Herodův syn Archelaos, ale raději do Nazareta. Tam pak Ježíš vyrůstal.

Co dnes víme o historickém Herodovi? Herodes Veliký (37 př. Kr. - 4 po Kr.) byl judský král. V Ježíšově době byla Palestina součástí římské provincie, židovský stát byl královstvím z milosti Říma, a nelišil se tak od ostatních vazalských království poddaných Římu.⁷² Římané nechávali spravovat svá teritoria prostřednictvím volených místních vládců. Judským králem byl tehdy Herodes Veliký. Měl celkem 10 žen a s nimi mnoho dětí.⁷³ Jako zakladatel dynastie vešel ve známost a postupně upevnil své nově nabyté království pomocí kombinace politického a vojenského nátlaku. Byl politicky velmi schopný. Měl zálibu v architektuře (nejen helénské) a nechal zrekonstruovat jeruzalémský chrám. Byl nadšen řeckou kulturou, ale dbal na to, aby nepřekročil hranice dané židovským náboženstvím. Nechtěl si popudit židy, proto se na jeho mincích neobjevuje žádná lidská podobizna.⁷⁴

Jeho krutostí je známo mnoho. Například nechal zabít své syny Alexandra a Aristobúla i s jejich matkou Hasmonejkou Mariamme I. Měl obavy, že synové chtějí převzít jeho moc, obvinil je z velezrady a nechal veřejně popavit.⁷⁵ Masakroval i další své odpůrce. Povraždění dětí v Betlémě a v jeho okolí, jak je popisuje evangelista Matouš (Mt 2,13-23), přestože není zmíněno v mimobiblické literatuře, odpovídá krutosti jeho jednání.⁷⁶ Po Herodově smrti zdědil královský titul nejstarší syn jeho čtvrté ženy Malthaké Archelaos.⁷⁷

Vidíme, že Ježíš a jeho rodiče uprchli z důvodu politického a náboženského pronásledování.⁷⁸ Jedná se o jedny z dnešních nejčastějších důvodů pro azyl a získání statusu uprchlíka. Nezapomeňme si také na příběhu všimnout faktu, že poté, kdy

---

⁷² Srov. SCHÄFER, P. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica. ISBN 80-7021-633-6. s. 88

⁷³ Srov. SCHÄFER, s. 97

⁷⁴ Srov. SCHÄFER, s. 99

⁷⁵ Srov. SCHÄFER, s. 98

⁷⁶ Srov. MRÁZEK, J. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Centrum biblických studií, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6. s. 30

⁷⁷ Srov. SCHÄFER, s. 101

⁷⁸ Srov. MARUSKIN, s. 12

důvod útěku skončil (Herodes zemřel), naše uprchlická rodina se vrací zpět. Sice ne přímo do Betléma v Judsku, kde panuje Herodův syn Archelaos, ale raději do Nazareta v Galileji, která je také součástí „izraelské země“, ale nepadala pod pravomoc Archelaa, který po svém otci bohužel zdědil pouze jeho krutost, nikoli schopnosti.⁷⁹

3 Křesťané ve světě jako cizinci

Ze všech motivů o přistěhovalectví obsažených v epištolách, apoštolských listech Nového zákona, zmiňme alespoň dva ukázkové případy. Prvním z nich je *List Efezanům*, což je spis autorsky připisovaný apoštolu Pavlovi, adresovaný křesťanské obci sídlící v Efezu, řeckém městě v Malé Asii. Autor adresátům sděluje, že již nejsou „cizinci a přistěhovačci“, ale spoluobčané ostatních křesťanů a členové Boží rodiny (Ef 2,19-22).⁸⁰ Cizinci a přistěhovačci nebyli ve starověkých obcích právoplatnými občany, stejně jako jimi nejsou v mnoha státech dnes, ale v křesťanských obcích mají i bývalí pohané patřit k „Boží rodině“. Koneckonců stoicky zaměřeni antičtí autoři chápali celé lidstvo jako Boží rodinu. Pavel pomocí této metafory formuluje svůj závěr, že lidské poslání lze naplnit jen ve společenství a že člověk je určen vztahy. Dověření života nelze vyjádřit bez sociálního rozměru.⁸¹ Pohané přestoupivší ke křesťanství se mají v novém společenství dočkat „rodinné atmosféry“.⁸²

Oproti tomu v *První epištole Petrově* (1 Pt 2,11-16) autor píše, jak mají žít křesťané uprostřed pohanského světa. Jsou zde totiž jako „cizinci bez domovského práva“. Mají žít vzorně a podřizovat se každému lidskému zřízení, plnit povinnosti vůči státu, ale nemají být příliš zaujati pozemskými záležitostmi. Jejich opravdová vlast je u Boha.⁸³

4 Apokalypsa a Tábor svatých

Zjevení Janovo neboli *Apokalypsa* je poslední knihou Bible. Líčí poslední události lidstva a světa vůbec. Kromě faktu, že knihu psal prorok Jan ve vyhnanství na řeckém ostrově Patmos, je z hlediska tématu migrace pro nás zajímavá událost líčená ve 20. kapitole této knihy (Zj 20,9). Autor popisuje, jak přijdou nepřátelské národy ze „všech čtyř úhlů světa“, tzn. ze všech světových stran, a obklíčí tábor svatých a město, které miluje Bůh. „Tábor svatých“ je zde obrazem církve, poutnické existence křesťana

---

⁷⁹ Srov. MRÁZEK, J. *Evangelium podle Matouše*. s. 31

⁸⁰ Srov. HOPPE, R. *List Efezanům: List Kolosanům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. České katolické biblické dílo. ISBN 80-7192-461-X. s. 42

⁸¹ Srov. POKORNÝ, P. *List Efezským*. Praha: Centrum biblických studií, 2005. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 80-85810-38-7. s. 44

⁸² Srov. HOPPE, s. 42

⁸³ Srov. SEETHALER, P. A.. *První a druhý list Petřův: List Judův*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. České katolické biblické dílo. ISBN 80-7192-499-7. S. 30-31

v tomto světě. Oním „milovaným městem“ může být svaté město Jeruzalém, symbol církve.⁸⁴ Užítý motiv se stal inspirací pro francouzského autora Jeana Raspaila, který v roce 1973 vydal stejnojmenný román *Tábor svatých (Le Camp des saints)*. Obsah románu je značně kontroverzní, před více než 40 lety totiž kniha předpověděla masivní nenásilnou invazi imigrantů do Evropy. Někteří současníci jej považují za rasistický traktát, jiní za prorocké dílo srovnatelné s Orwellovým *1984* a Huxleyho *Koncem civilizace*.⁸⁵

5 Závěr

V Novém zákoně nalezneme mnoho oddílů, které pracují s tématem uprchlictví, cizinctví a přistěhovalectví. Leckteré motivy ovlivnily nejedno umělecké dílo. Bible je nejčtenější knihou na světě a není divu, že svými texty může přispět do současné diskuze, jak přistupovat k fenoménu migrace.

6 Poděkování

Príspevek vznikl za podpory „SVV - Mezi tradicí a inovací: Křesťanství jako faktor evropské identity“ na ETF UK v Praze (reg. č. 260355, 2017-2019).

7 Použitá literatura

HARRINGTON, W. J. *Kniha Zjevení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. Sacra pagina. ISBN 978-80-7195-534-4.

HOPPE, R. *List Efezanům: List Kolosanům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. České katolické biblické dílo. ISBN 80-7192-461-X.

JOCH, R. *Migrace: Tábor svatých*. [online] In: Lidové noviny. 15. 10. 2015. [cit. 2017-04-25] Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/migrace-tabor-svatych-0u2-/p_zahranici.aspx?c=A151015_215223_p_zahranici_wag

KÁBRT, J. *Latinsko-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957.

MARCEL, G. *Přítomnost a nesmrtelnost: (výbor textů)*. Praha: Mladá fronta, 1998. Váhy. ISBN 80-204-0701-4.

MARUSKIN, J. *The Bible as the Ultimate Immigration Handbook: Written by, for, and about migrants, immigrants, refugees, and asylum seekers*. [online] 2006. [cit. 2017-04-25] Dostupné z: http://www.greatplainsumc.org/files/ministries/mj_bible_immigration_handbook.pdf

---

⁸⁴ Srov. MRÁZEK, J. *Zjevení Janovo*. Praha: Centrum biblických studií, 2009. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-85810-99-8. s. 217-218; srov. HARRINGTON, W. J. *Kniha Zjevení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. Sacra pagina. ISBN 978-80-7195-534-4, s. 221

⁸⁵ Srov. JOCH, R. *Migrace: Tábor svatých*. [online] In: Lidové noviny. 15. 10. 2015. [cit. 2017-04-25] Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/migrace-tabor-svatych-0u2-/p_zahranici.aspx?c=A151015_215223_p_zahranici_wag

- MRÁZEK, J. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Centrum biblických studií, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6.
- MRÁZEK, J. *Zjevení Janovo*. Praha: Centrum biblických studií, 2009. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-85810-99-8.
- POKORNÝ, P. *List Efezským*. Praha: Centrum biblických studií, 2005. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 80-85810-38-7.
- SEETHALER, P. A.. *První a druhý list Petřův: List Judův*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. České katolické biblické dílo. ISBN 80-7192-499-7.
- SCHÄFER, P. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica. ISBN 80-7021-633-6.

8 Kontakt na autora

Hana Horáková
Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta
Katedra Nového zákona
Černá 9
115 55 Praha 1

Email: elektrohana@seznam.cz

Školitel: Doc. Jiří Mrázek, Th.D.

Migrace jako způsob existence starověrců

Migration as the way of old believers existence

Julia Kolesnichenko

Anotace: Příspěvek pojednává o migračních procesech v prostředí pravoslavných starověrců hned po Rozkolu v Ruské pravoslavné církvi. Hodnotí vliv migračních procesů na rozvoj starověrných komunit. Pojednává o důvodech náboženské migrace starověrců do Evropy a vysvětluje nezbytnost tohoto procesu pro existenci samotné starověrné odnože ruského pravoslaví.

Klíčová slova: Migrace, Starověrci

Summary: The contribution tells about migration processes in area of orthodox old believers after the Split in Russian Orthodox Church. It marks the influence of migration to development of old believers communities. It remarks about causes of religious migration and tells about the importance of this process for the Old believers Orthodox Church existence.

Key words: Migration, Old believers

1 Úvod

Rozkol v ruské pravoslavné církvi, který se odehrál po církevním Soboru z roku 1667, lze považovat za nejmutednější kapitolu v ruských církevních dějinách. Rozkol v ruské pravoslavné církvi je povětšinou spojován s opravou bohoslovných knih a liturgickými změnami. Různé přístupy ke kreslení ikon a rozdílností v církevní architektuře lze považovat za důsledky složitých procesů, které se odehráli v dějinách ruské církve do té doby.

Existovali velké odlišnosti v církevních knihách, seznamech svatých a také v liturgických tradicích. Bylo příliš málo vzdělaných duchovních a objevovalo se hodně kritik církve jak ze strany prostého lidu, tak z pohledu církevních příslušníků. Za těchto

podmínek ve zmíněném období vznikla skupina horlitelů pravé zbožnosti, která si vytkla za cíl mravní obrodu. V jejím čele stal car Alexej Michailovič spolu s tehdejší patriarchou Nikonem. Skupina byla přesvědčena o nutnosti církevní reformy, kterou zanedlouho provedla prostřednictvím pravoslavného církevního Soboru 1667. Dle názorů vybraných historiků církevní reforma měla také velký politický podtext, o němž se nedočteme v knihách církevních dějin vydávaných ruskou pravoslavnou církví a vydavatelstvími pod ni spadajícími. Česká profesorka Zdeňka Trosterová v článku *starověrectví jako historický fenomén i současná skutečnost* píše „Souvisí to s politickou situací Ruska v XVII. st., ale hlouběji již v XVI. st., s jeho ambicemi stát se impériem, jehož hlavní město Moskva by právem neslo přívlastek «třetí Řím», když «druhý Řím», Konstantinopol, vžitým slovanským názvem Cařihrad, od r. 1453 byl v rukou nevěřících a byzantské impérium se rozpadlo. Pro to, aby Moskva toto z jejího pohledu historické poslání (které se však objektivně vzato stejně nikdy bezesbytku nerealizovalo) mohla naplnit, potřebovala se vypořádat s nepříznivými předpoklady, které ji vinou předchozího historického vývoje v jejích ambicích brzdily.“ Unifikace liturgie, ikon a knih s řeckými prameny rozhořčila velké množství věřících, mezi nimiž byla spousta významných v tu dobu politických aktivistů, bohatých obchodníků a především představitelů církve. „Stará“ víra byla oficiálně zakázána, proto Rozkol odstartoval velkou vlnu migrace pravoslavných věřících do evropských zemí. Majetek a politické konexe umožnili starověrcům celkem poklidnou existenci za hranicemi tehdejšího Ruska.

2 Dějinný přehled migračních procesů starověrců

V průběhu dějin se odehrálo několik výraznějších migračních vln v rámci starověrného hnutí. Starověrci se stěhovali nejen do Evropy, ale také později do USA, Austrálie a Číny. Na nejvýznamnější z těchto vln se podíváme podrobněji.

2.1 První migrační vlna po roce 1667

Rozdíl v původních a poreformních obřadních zvycích byl obrovský. Tento problém chtěl Nikon překonat radikálními kroky. Jako nápomocnou sílu k sobě povolal Řeky, kterým odedávna Rusové nedůvěřovali. Všechno to vzbudilo také nedůvěru k moskevskému patriarchovi a zrození nových náboženských mučedníků. Nejhlasitější odpůrci reformy a patriarchy samotného dostali kruté tresty. Za svou neústupnost zaplatil životem arcikněz Avvakum Petrov společně se svými přáteli mnichem Jepifaniem, diákonem Fjodorem a knězem Lazarem. Nejdříve všem čtyřem uřízli jazyky a pak je upálili zaživa v dřevěné roubence.

Tyto události odstartovaly první vlnu migrace. Ta se odehrávala ve dvou největších směrech: na východ Ruska za Ural na Sibiř a do Evropy. Evropské migrační procesy lze rozdělit na tři základní směry:

- Do Pobaltí,
- Do území současného Polska,
- Do delty Dunaje, které se jakožto součástí Rakouské monarchie později začalo přezdívat Bukovina.

Spíše jednotlivě se starověrné bohaté rodiny obchodníků a politiků stěhovali na území současné východní Evropy. To, že se nestěhovali dál na Západ, vypovídá o původním záměru dočasné emigrace z původní vlasti.

2.2 Druhá migrační vlna v 80. letech 17. století

Druhá největší migrační vlna začala o čtvrt století později během vládnutí carevny Žofie Alexejevny. Moskevský církevní Sobor v letech 1681 – 82 usoudil, že bylo načase přitvrdit v boji proti starověrcům. Tuto náboženskou genocidu inicioval tehdejší patriarcha a blízký kamarád carevny Ioakim, který měl obrovský vliv na její rozhodování. Zdůrazňoval, že je potřeba spojit v boji proti starověrcům duchovní a politickou moc. Proto v roce 1685 Žofie vydala novelu zákona o starověrcích, která je v dějinách známá jako „12 zákonů carevny Žofie“. Zákon obsahoval 12 základních prohrěšku proti pravoslavné víře, počínaje neoznámením o spatření starověrce úřadům a konče šířením staré víry a napomáháním ke konvertování do staré víry ostatním lidem. Za každý z těchto činů byl dotyčný zbavován veškerého majetku ve prospěch církve a ve většině případů vše končilo rozsudkem smrti.

Starověrci se ocitli ve skutečném životním nebezpečí. Část starověrců se schovávala v lesích, jiná část utekla do zahraničí. Hodně z nich šlo do Polska především kvůli tomu, že v tu dobu tam bydlel zakladatel jedné ze starověrných odnoží Fedosej Vasiljev. Jeho skupina se jmenovala fedosejevci a existuje dodnes. Další část odešla na území tehdejšího Rakouska zvanou Bukovina, kde také vznikla velká starověrná komunita, na jejímž základě v polovině 19. století proběhla renovace církevní hierarchie a vznikl Bělokrinický klášter.

2.3 Reemigrace za dob Kateřiny II. a Mikuláše II.

Vztah politické moci ke starověrcům se začal měnit během vládnutí Kateřiny II. Veliké, která si uvědomila ekonomický potenciál starověrných obchodníků. Také ve starověrcích viděla způsob, jak osídlit Rusy nepokojné jižní hranice státu. Hodně starověrců se vrátilo do rodné země, kde vytvořili základ pro úspěšné budování kapitalistické ekonomiky Ruské říše.

Po dobu dalšího století starověrci budovaly svůj kapitál. Mnozí z nich byli sběratelé a velcí mecenáši ruského umění a kultury.

Car Mikuláš II. v roce 1903 vydal manifest o toleranci všech náboženství v Rusku, tím ukončil dlouhou kapitolu utlačování a omezování starověrců. Tento krok vrátil

zpět do rodné vlasti další početnou skupinu lidí. K nejvýznamnějším z nich patří starověrní kozáci – nekrasovci, kteří na konci 17. století emigrovali do Turecka a počátkem 20. století se vrátili zpět na černomořské pobřeží jižního Ruska.

2.4 Emigrace starověrců po socialistické revoluci 1917

Během občanské války v Rusku po revoluci v roce 1917 se odstartovala nová vlna migrace. Tentokrát nebyla nacílena pouze na východní Evropu. Velká část starověrců se přestěhovala do Číny, odkud po nastolení komunistického režimu se musela přesunout dál do Jižní Ameriky, Austrálie a Kanady. Z Jižní Ameriky se pak část starověrců přestěhovala do USA.

3 Závěr

Starověrné křesťanství by se pravděpodobně nedochovalo do současnosti v podobě, kterou známe, kdyby starověrci neměli možnost emigrovat. Téměř s jistotou se dá říct, že tato celkem početná pravoslavná odnož by byla mnohonásobně menší. Pracovitost starověrců a podnikatelské nadání pomáhalo obstarat si důstojné živobytí v zahraničí, ale také zajistit finanční podporu pro starověrné modlitebny, kláštery, vydavatelství knih a výrobu ikon jak v místech svého bydliště, tak v samotném Rusku, kde starověrci fungovali v největším utajení.

Za klady migrace, mimo samotného zachování životů tisícům starověrných rodin, lze považovat fakt, že v zahraničních tzv. „zakonzervovaných“ starověrných komunitách se zachovaly původní tradice ze sedmáctého století v téměř nezměněném jazyce. Jak popovci⁸⁶, tak bezpopovci⁸⁷ se během obřadů řídí knihami, které byli vydaný výhradně před Nikonem. Spousta z nich byla zachována právě díky starověrným migrantům, které je v dobách největších pronásledování odvezli s sebou do zahraničí. Mimo Rusko fakticky vznikali skanzeny nereformovaného původního pravoslaví, které později mohlo být znovu zrekonstruováno a obnoveno v samotném Rusku. Za další klad pro starověrce lze považovat také rozšíření povědomí o starověrném pravoslaví v zahraničí a získávání nových věřících prostřednictvím manželských svazků s místními lidmi. Ke starověrnému pravoslaví konvertovalo hodně Litevců, Rumunů, Bulharů a Poláků, kteří žili v sousedství se starověrci. O další nárůst počtu starověrců v Evropě v 18.–19. stoletích se také postaral fakt, že v Rusku přetrvávalo nevolnictví a rolníci ve velkém utíkali od svých pánů za hranice země a přidávali se tam ke starověrcům.

---

⁸⁶ Uznávají církevní hierarchie, která byla nově vytvořena v 18. století z řádů pravoslavných kněží, kteří konvertovali do starověrného pravoslaví.

⁸⁷ Neuznávají hierarchie. Církevní obřady může provádět otec v rodině.

Jedním z mála, ale nejspíš tím nejsmutnějším pro starověrce zápořem migračních procesů, byl problém asimilace. Protože asimilace a integrace do společnosti nutně znamená změnu hodnot a způsobu myšlení. Píši zde samozřejmě o mentální asimilaci, protože s ekonomického hlediska starověrci dodnes jsou pověstné tím, že mají výborné podnikatelské schopnosti, jsou perfektně organizovaní a pracovití. V pravoslavném světě je znám případ ruských starověrců, kteří se přestěhovali do Oregonu (USA) a tam se postupně asimilovali natolik, že jejich děti přestali mluvit rusky, dodržovat staré pravoslavné tradice. Nejuvědomělejší rodiny museli opustit Oregon a přestěhovali se na Aljašku hodně daleko od ruchu velkoměst, kde s podobně smýšlejícími starověrci založili vísku s názvem Nikolajevka. Z hlediska moderní individualistické společnosti se to může zdát smutné, ale z hlediska zachování původního pravoslaví je tento krok nezbytný.

Migrace zachránila starověrné pravoslaví a přes veškeré problémy po dobu neuvěřitelných 350 let dochovala ho do nás ve své pravé původní podobě.

4 Použitá literatura

- ZNAMENSKY, Petr. 2012. *Istorija ruskokj tserkvi*. Moskva: Direktmedia. ISBN 5998904702.
- MEL'NIKOV, F. E. *Kratkaja istorija dlevlepravoslavnoj (staroobri'adcheskoj) T'serkvi*. Barnaul: Izd-vo Fonda podderzhki stroitel'stva khrama Pokrova Presvi'a'tyja' Bogorodit'sy Russkoj Pravoslavnoj Staroobri'adcheskoj T'S'erkvi, 2006. ISBN 5901605012.
- NITOBURG, Eduard. *Russkije religioznyje sektenty i starovery v SŠA*. in: *Novaja i novejšaja istorija*. 1999, 1999(3), 34-51. ISSN 0130-3864.
- TRÖSTEROVÁ, Zdeňka. *Starověrectví jako historický fenomén i současná skutečnost* in: *Opera Slavica*. 1996, 6(3), 8-19. ISSN 1211-7676.

5 Kontakt na autora

Julia Kolesnichenko
Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta
Katedra církevních dějin
Černá 9,
115 55 Praha 1
Email: julia.kolesnichenko@email.cz

Školitel: Doc. Mgr. Jiří Hoblík, Th.D

Sociologie a etika

Fenomén kultúry buddhizmu: Schopenhauerova recepcia etiky budhizmu a jej prínos pre spoločnosť

Buddhism culture phenomena: Schopenhauer reception ethics of Buddhism and its contribution to society.

Lenka Meravá

Anotace: V rámci príspevku najskôr vymedzíme pojem etiky a poukážeme na rozdiel medzi etikou a morálkou, vzhľadom k tomu, že v bežnom jazyku sa tieto dva pojmy nerozlišujú. Následne sa budeme zaoberať fenoménom etiky, ktorý je súčasťou kultúry buddhizmu. Zaoberáme sa ním po filozofickej stránke vzhľadom k tomu, že etika má vplyv na naše správanie nielen vo vnútri človeka, ale aj navonok, ktorý sa prejaví v spoločnosti. Tento fenomén skúmame (rozoberáme) na základe Schopenhauerovej etiky a prevzatia (osvojenia si) budhistickej etiky (v rámci nej sa zameriame na Buddhovo učenie a z neho vychádzajúci theravádový buddhizmus). V prvom rade si zadefinujeme Schopenhauerovu etiku a Buddhovu etiku. Ďalším krokom bude porovnanie Schopenhauerovej a Buddhovej etiky a zistenie, čo si osvojil Schopenhauer z Buddhovho učenia. Medzitým poukážeme na spoločné a rozdielne pohľady v rámci Schopenhauerovej, Nietzscheho a Schweizerovej etiky, a na súvislosť s buddhistickou etikou. Následne sa pokúsime o zhodnotenie a prínos Schopenhauera pre modernú spoločnosť.

Klíčová slova: Buddhismus, etika, Schopenhauer

Summary: In the contribution, we first define the notion of ethics and point out the difference between ethics and morality, since in the common language these two notions are not distinguished. Consequently, we will deal with the phenomenon of ethics that is part of the Buddhist culture. We deal with it on a philosophical point of view, because ethics affects our behavior not only within man but also externally that manifests itself in society. We explore this phenomenon on the basis of Schopenhauer's ethics and the assumption of budhistic ethics (we will focus on Budd's learning and

the emerging theravad Buddhism). First of all, we will define Schopenhauer's ethics and Buddha's ethics. The next step is to compare Schopenhauer and Buddha's ethics and to find out what Schopenhauer has learned from Buddha's teaching. Meanwhile, we will point to common and different views within Schopenhauer, Nietzsche and Schweizer's ethics, and to Buddhist ethics. We will then try to appreciate and benefit Schopenhauer for a modern society.

Key words: Buddhism, ethics, Schopenhauer

1 Úvod

V rámci príspevku sme sa zamerali na Schopenhauerovo ponímanie buddhistickej etiky, na jeho spoločné a rozdielne rysy. No najskôr sa pozrieme, čo znamená samotný pojem etika, ktorý je pre náš filozofický pohľad v rámci fenoménu kultúry budhizmu a ponímania Schopenhauerovej etiky budhizmu dôležitý. Etika ako píše Agafonová (Agafanová, Etika, 2006, s.2) je odvodená z gréckeho slova ethos, čo znamená zvyčajné miesto pobytu, kde sa človek udomácnil. Súčasťou každej kultúry boli morálne normy, ktoré boli prepojené s rôznymi náboženstvami. Každé historické obdobie, každá epocha má svojou sústavou všeobecne uznávaných spôsobov správania sa a hodnotenia. Hovoríme o kódexe mravných noriem, ktorý ako prostriedok formovania vzťahov a vlastností človeka je odrazom aj výrazom, podmienkou aj výsledkom daného spôsobu života. (Sklenčár, P. Haburaj, T. Etika všedného dňa, 2013, s. 86). Filozofi, ktorí ovplyvnili etiku, jej chápanie a vnímanie medzi ľuďmi a vymedzili základné etické pojmy a jej smerovanie. Etika ako filozofická disciplína, pochádza od Aristotela. Aristoteles v ľudskej činnosti rozpoznával teoretickú (poznanie), praktickú (jednanie) a tvorivú (zhotovovanie) činnosť v etike ide o praktickú činnosť. Etika je preto praktická filozofia. Keďže sme obznámili s pojmom etika, pozrieme sa na to, ako popisujú filozofi buddhistickej etiku a ako etiku chápal samotný Schopenhauer. Následne by sme sa pozreli na vnímanie etiky u filozofov Friedricha Nietzscheho a Alberta Schweitzera. Nietzscheho sme si vybrali preto, lebo bol súčasníkom Schopenhauera a jeho tvorba ho značne ovplyvnila a Schweitzera, najmä kvôli jeho prístupu v rámci úcty k životu. ňou nadväzuje na Schopenhauera, a tak dokazuje, že jeho dielo poznal, ovplyvnilo ho a poukazuje na neho novým pohľadom. No nielen to je účelom tohto príspevku. Radi by sme poukázali na prínos etiky Arthura Schopenhauera v etike, kde sme sa zamerali v rámci filozofickej etiky najmä na otázku samovraždy. (Sklenčár, Haburaj, Etika všedného dňa, 2013, s. 90).

2 Schopenhauerovo vnímanie budhistickej etiky a jej prínos pre spoločnosť

Schopenhauerova etika vychádza z jeho dvoch najvýznamnejších diel, a to z diela Svet ako vôľa a predstava a Dva základné problémy etiky. Podľa Waltera Abendrotha

je východiskovým bodom jeho myslenia vôle a otázka jej slobody. Ľudská vôľa nie je slobodná v konaní ale byť a morálku možno založiť iba na súcite, na stotožnenie sa s iným človekom dokonca so všetkými živými stvoreniami. (Abendroth, W, Schopenhauer, 1995, s.89). Fischer dodáva, že svojím etickým učením sa Schopenhauer priblížil k pokore kresťanského buddhistického altruizmu. Aby sme však pochopili buddhistickú etiku, tak sa musíme vrátiť najskôr ku koreňom Buddhovho učenia dharmy. Základom tohto učenia sú štyri ušľachtilé pravdy, a práve štvrtá pravda hlásajúca, že na odstránenie utrpeniavedie osemdielny chodník, predstavuje etiku buddhizmu až príliš lipne na utrpeniach o strastiach. Mohlo by sa zdať, že buddhizmus je až príliš lipne na utrpeniach a strastiach, čo vyjadruje skôr pesimistický postoj. Je tomu ale práve naopak, lebo buddhovo učenie ukazuje cestu, ako sa utrpenia celého ľudstva zbaviť byť šťastným a to dosiahnutím nirvány. (Mahathéra, N., Buddha a jeho učení, s. 209 – 222). Podľa Wangu jadrom buddhistickej etiky je poznanie, že konanie (karma) podmieňuje prežívanie. Karma nie sú len naše činy, ale aj myšlienky. Z toho vyplýva, že Buddha veril v reinkarnáciu. Ak jedinec zomrie tak podľa Buddhovho učenia sa jeho duša preniesie do nového tela, tzv. prevtelenie. Avšak duša sa môže zrodiť do bytia nízskeho alebo vysokého stavu bytia, čo závisí na jedincovom konaní v minulom živote. (Wangu, M.B., Buddhism, 1996, s.20)

2.1 Nietzsche, Schweitzer a Schopenhauerova etika

Etika je predmetom úvah vo všetkých Nietzscheho prácach. Teoretická novosť je v tom, že stredobodom pozornosti sa stáva pojem hodnoty, a to v chápaní kódexu hodnôt ako kultúrno – spoločenského útvaru. Zmenené majú byť kresťanské sociálne hodnoty. 1. Lásky k blížnemu, 2. Súcit 3 ochraňovania slabých 4. Individualizmus 5. Pripravovanie cesty k nadčloveku, 6. Nahradenie morálky otrokov panskou morálkou. Nietzsche sa rád označoval za imoralistu a preklínača morálky. Chcel stáť mimo dobra a zla. Odmieta však iba idealistickú, eudaimonskú, kresťanskú, občiansko – nemeckú morálku a miesto nej dosadil morálku života. Jeho motto znie prehodnotenie všetkých hodnôt c cieľom života. Jasné je len, že podľa neho Život nie je jednoducho blaženosť, ako ju ohlasovali :poriadni Angličania“ s ich eudaimonistickou morálkou. Podľa neho je život vôľa k moci. Moc chápe ako moc pánov, vznešených popredných, veľkých ľudí, aristokratov. Za morálku pokladá vzburu otrokov, slabých, tých ktorí obišli v živote skrátka. len oni ustanovili lásku, súcit a dobro za hodnoty a silných urobili zlými. V podstate ide o odpor voči ľuďom veľkého zdravia. Preto prichádza s pojmom nadčlovek, ktorého stavia nad pánov a aristokratov. zaujímavé je, že medzi jeho hodnoty patrí láska, kultivovanosť, nepotrebuje imperatív cnosti, pretože stojí mimo dobra a zla. Jednoducho je nad vecou. (Klimeková, A., Sičák, A., Filozofia, etika, etická výchova, dejiny etiky, 2002, s. 109-110). Tak ako je to v Schopenhauerovom ponímaní buddhistickej etiky v rámci askézy, lepšie povedané pri chápaní nirvány, a teda vyhasnutí.

Schweitzer je pokračovateľom konativizmu nadväzujúceho na novokantovskú voluntaristickú etickú tradíciu, ktorú uviedol Schopenhauer. Konácia, resp. vôľa k životu je podľa schopenhaura nielen vlastná každej živej veci, ale je univerzálnejšia ako rozum. Takto pudená vôľa „je to najvnútornejšie, jadro všetkého jednotlivého i celku.“ Schweitzerova etika úcty k životu nesie zreteľné črty Schopenhauerovho vplyvu. Mysliteľ zovšeobecňuje konáciu ako fundament ega na všetko bytie prejavujúce „vôľu k životu,“ čo má výrazne ekoetické implikácie – všetko živé nadobúda vlastnú (intrinzickú) hodnotu. Schweitzer upozorňoval na povrchnosť západného vyhraneného antropocentrizmu „vyživovaného diskrepanciou medzi racionalitou a moralitou. Etika úcty k životu, ako etický monizmus je v širokom slova zmysle prejavom úcty k záujmom všetkého, čo žije. Takto koncipovaná etika odmieta technokraticky orientovaný antropocentrizmus a inštrumentálny racionalizmus, nazerajúci na všetko živé ävrátane človeka) len ako na materiál a predmety. V tejto súvislosti Schweitzer zmieňoval pochybnosti o skutočnosti svojej etiky orientovanej na konatívnoš. Bolo pre neho bolestnou záhadou, „ako žiť podľa pravidiel úcty k životu vo svete, v ktorom dominuje vôľa – tvorivá i deštruktívna súčasne. Preto odmieta biocentrický romantizmus a inauguruje „environmentálny antropocentrizmus, ktorý vychádza z polycentrizmu prírody a výnimočnosti miesta človeka, človek na Zemi. Spočívá v uznaní, že normálny život ľudského individua závisí tak od spoločnosti, ku ktorej patrí ako aj od ekosystému, v ktorom žije. Základnou tézou etiky k životu je neohraničená zodpovednosť za všetko živé a prisviedčania svetu života. (Vladyková, L, Etika o vzťahu človeka a země, 2013, s. 92). Človek bol vždy zodpovedný nielen za svoje konanie, ale aj za to, čo sa na tomto konaní podieľalo, či už ako podmienka, alebo ako jeho predmet, či dokonca výsledok. Zodpovedal sa ľuďom, ktorí od jeho konania záviseli. Zodpovedal aj sám sebe, za seba samého, pretože prináležal k bytostiam, ktoré si uvedomujú sami seba, svoju existenciu, aj svet v ktorom existujú. Zodpovedal sa za vzťah k svojmu vlastnému životu, za lásku aj za nenávisť, za zlé úmysly, ale aj za čin, ktorými niekto či niečo dôležité poškodil, hoci aj s tým najlepším úmyslom. Zodpovedal sa kým len neumlčal svoje vlastné svedomie. Tým stratil svoju slobodu i sám seba ako človeka a stal sa vecou, ktorú niekto alebo niečo ovláda a za ňu aj zodpovedá. (Diatka, C., Etika a súčasnosť, 2001 s. 62 – 63). Nietzsche videl vo svedomí prejav ľudskej slabosti. Podľa neho je hlas svedomia iba hlasom stáda v človeku. Svedomie bolo zo všetkých strán ponížované a temer opustené. Ak je zrejmé, že ho nemôžeme považovať za transcendentný pameň morálky, mali by sme svedomiu uznať to, čímje priestorom posudzovania etického vkladu do hry ľudskej existencie. (Fuchs, E, Co delá naše jednávní dobrým?, 2013, s. 36). Človek ako prepustenec prírody či odprirodzený živočích zdedil po svojich predkoch pud sebazáchovy, ktorý väčšine živých tvorov spravidla nedovolí ohrozovať príslušníkov vlastného druhu, resp. obmedzuje toto ohrozenie na výnimočné prípady, ale človek

nie je iba genetickými informáciami regulovaná bytosť, je slobodný, a preto by mal byť zodpovedný. Musel si preto uložiť zákaz zabíjania druhých. (Diatka, C., Etika a súčasnosť, 2001, s. 62 – 63).

Nietzsche označil život za prostriedok poznania, v ktorom ssa v tenzii pohybujú dva spôsoby osvojovania si skutočnosti. Prvý sa uskutočňuje cez človeka intuície a tento typ jednotlivca život prežíva. Druhý sa realizuje iba cez človeka s intelektuálnou výbavou na jeho reflektovanie a ten si osvojí také poznanie, pri ktorom jav azda aj povedzme personalizuje, že život klame. (Bilasová, V., Žemberová, V., Z prienikov filozofie, etiky a literatúry, 2005, s. 220).

2.2 Schopenhauerov prínos etiky pre spoločnosť

Zo skúsenosti poznáme nespornú skutočnosť, že v súlade so svojím vedomím sa človek hrozí smrti viac ako čohokoľvek iného, a to nielen svojej vlastnej smrti, ale je hlbokootrasený aj smrťou svojho blížneho. Nie je to len sebecký bolesť zo svojej straty, je to súcit s blížnym, ktorého stretlo veľké nešťastie. Smrť je pre buddhistov skutočnosťou, o ktorej môžu denne bez strachu rozjímať. Tým, že ju analyzujeme a zžijeme sa s ňou, môžeme trchu zmierniť trápenie, ktoré je s ňou spojené. Smrť sa nedá prekonať, a už vôbec nie tým, že ju budeme ignorovať. Schopenhauer vystúpil s obhajobou autority človeka, ktorý skončí svoj život vlasnou rukou. Ak je život tak trafický a absurdný, mohlo by sa javiť ako východisko samovražda. Dobrovoľná smrť však nič nerieši. Je podľa neho prejavom absolútnej slobodnej vôle a pokladá ju za prvú formu úniku. Ide ale o slabšie riešenie, lebo vôľa si vytvorí ďalšie telo na manifestáciu. Podstata našej bytosti, vôľa k životu zostáva smrťou nedotknutá a nachádza vždy nové cesty k životu. Ide teda o jej nezmyselnosť a nemravnosť. Samovraždou sa nedá nič napraviť a nezničí sa základný omyl. Samovraždu odmieta a považuje ju za nezmysel, pretože smrťou končí iba moje utrpenie, ale bolesť prepuká vždy znovu a v každom ďalšom novom narodenom človeku. (Mann.T., Schopenhauer, 1993, s. 15-16).

2. 3 Zhrnutie výsledkov

V budhizme ako aj u Schopenhauera je akúkoľvek formu násillia, či seba-násillie alebo nákonanie strachu z násillia vo forme sebapoškodzovania samovraždy, je ešte videné v budhizme podobne tak aj akt zabíjania vytvára zlú karmu, ktorá vedie k zlému znovuzrodeniu. Obetovatovanie života, je v skutočnosti vnímané ako dobré, ale samovražda pre sebecké či egoistické dôvody nie je dobrá, pretože je zlá motivácia. To je veľmi podobné ako aj u Schopenhauera. Vzhľadom k tomu, odmieta samovraždu, Schopenhauer sa teda nájst iné spôsoby, ako uniknúť utrpeniu na svete, a to je dosiahnuté prostredníctvom abstrakcie pri uvažovaní o umení a filozofie, silie je veľmi ťažké prekonať, preto sa rozhodol pre cestu askézy. Bhikkhu Nanajivako, zaoberajúci sa analógiami medzi Schopenhauerom a myslením ďalekého východu, je presvedčený,

že paralely s Budhovým učením sú jasné. Nie je celkom isté, či Schopenhauer aj budhizmus hovoria skutočne o tom istom, pretože budhizmus pôsobí pozitívnejším dojmom. Pojem utrpenie vyskytujúci sa v štyroch vznešených pravdách má totiž význam v zmysle nepokoj. (Abelson, P. Schopenhauer and Buddhism. 1993, Vol. 43., No. 2.). Prvá pravda hovorí o pomínutelnosti, ktorá ochudobňuje o vnútorný pokoj a nehovorí o živote väčšinou s takým znechutením, ako nám to môže pripadať v Schopenhauerovej koncepcii vôle. Základnou spoločnou myšlienkou s budhizmom je vôľa k životu a jej podstata chcenia, ktorá je príčinou utrpenia. Z toho vyplýva základný problém človeka - oslobodenie od utrpenia pomocou popretia vôle. Prvé tri Vznešené pravdy sa tak odrazili v Schopenhauerovej potrebe poprieť vôľu ako jadro utrpenia.

Spoločné črty môžeme vidieť :

- Pesimistický pohľad, ktorý je aj optimistický, lebo je cestou z utrpenia
- Láska k blízkym
- Súcit
- Úcta k životu a všetkému živému

Čo sa týka Arthura Schopenhauera a Friedricha Nietzscheho spoločnými črtami je láska, súcit úcta k životu, k prírode, ochraňovanie slabých. Nietzsche sa síce zameriava na život, aj keď hovorí o vládě a moci, ale poukazuje na pozíciu nadčloveka. Z určitého hľadiska by sme mohli prirovnať k Buddhovi, ktorý je nad týmito panovníkmi a tento nadčlovek je stelesnením lásky, kultivovanosti. Rozdiel je u nich vo vnímaní svedomia, ktoré Nietzsche považuje za prejav ľudskej slabosti.

V rámci spoločných rysov u Alberta Schweitzera ide nepochybne o úctu k životu a všetkému živému a súcit. tieto črty môžeme vidieť aj u Nietzscheho, Schopenhauera ale aj samotného Buddhu ako jenu z najväčších hodnôt.

3 Záver

Etika je filozofickou disciplínou, a ako taká je aj súčasťou kultúry buddhizmu vzhľadom k tomu, že skúma správanie a teda morálku a morálne konanie jednotlivcov. Ak sa pozrieme na spoločné črty Buddhu, Schopenhauera, Nietzscheho či Schweitzera nájdeme v nich úctu k životu a všetkému životu, súcit, lásku k druhým, ale aj utrpenie a predchádzanie utrpeniu. Čo sa týka ich rozdielneho nazerania v rámci etiky, je veľmi náročné, pretože aj samotné uchopenie pojmu utrpenia, ktoré patrí do etiky je náročné ako možno aj u samotného Schopenhaura. Môžeme ale z etického prístupu usúdiť, že ani pre jedného z nich nie je samovražda tým správnym riešením, keďže presadzujú vôľu k životu a poukazujú na lepšie v etickom zmysle nazeranie sveta a poukazujú na cestu lásky k blížnemu a zachovaniu života, keďže štatistiky poukazujú na to, že sa štatistiky samovrážd najmä v rámci mužského pokolenia do roku 2020 zvýšia.

4 Použitá literatura

- ABELSON, P. Schopenhauer and Buddhism. *Philosophy East and West*. 1993. Vol. 43., No. 2. University of Hawai Press
- ABENDROTH, W. *Schopenhauer*. Olomouc: Votobia. 1995.
- AGAFANOVÁ, M. *Etika*. Košice: Technická univerzita v Košiciach. 2006. 71 s.
- BILASOVÁ, V. ŽEMBEROVÁ, V. *Z prienikov filozofie, etiky a literatúry*. Prešov. 2005
- DIATKA, C., *Etika a súčasnosť*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2001. 154 s. ISBN 80-8050-493-8
- FUCHS, E. 2003. *Co dělá naše jednání dobrým?* Jihlava: Mlýn. 2003. 169 s. ISBN 80-86498-03-4
- KLIMEKOVÁ, A., SIČÁK, A. *Filozofia, etika, etická výchova, dejiny etiky*. Prešov: TRIAN spol. s.r.o., 2002. 217 s. ISBN 80-88945-62-3
- MANN.T. Schopenhauer. Olomouc: VOTOBIA., 1993. 174 s. ISBN 80-85619-57-1
- SCHOPENHAUER, A. *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání. 1996. 84 s. ISBN 80-85436-41-8
- SKLENČÁR, P. HABURAJ, T. *Etika všedného dňa*. Sečovce: Pastel. 2013. 261 s. ISBN: 978-80-971276-2-6
- VLADYKOVÁ, E., *Etika o vzťahu človeka a země*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košicich. 2013. 294 s.
- WANGU, M.B. *Buddhism*. Praha: Lidové noviny. 1996.

5 Kontakt na autora

Lenka Meravá
Trnavská univerzita v Trnave
Filozofická fakulta
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
Email: lenkamerava@gmail.com
Školitel: prof. ThDr. Jozef Dolista, ThD. PhD.

Procesy akulturácie u krátkodobých migrantov

The Processes of Acculturation in Sojourners

Daniela Olejárová

Anotácia: Článok predstavuje najčastejšie psychologické prístupy k skúmaniu akulturácie. Taktiež popisuje vplyv krátkodobého kontaktu s cudzou kultúrou na sociálny a psychologický vývin mladých dospelých. Prezentuje výsledky kvalitatívnej štúdie o procesoch akulturácie u troch mladých dospelých pochádzajúcich ze Slovenska, ktorí absolvovali ročný zahraničný pobyt. Údaje boli získané formou pološtruktúrovaných rozhovorov. Analýza sa zameriava predovšetkým na identifikovanie priebehu akulturácie počas ich pobytu v cudzej kultúre.

Kľúčové slová: akulturácia, procesy akulturácie, akulturačný stres, krátkodobá migrácia, sojourners / krátkodobí migranti, medzikultúrna komunikácia, medzikultúrna adaptácia.

Summary: The article outlines the most common psychological approaches to studying acculturation. In addition, it outlines the impact of a short-term contact with a foreign culture on social and psychological development of young adults. It describes the results of a qualitative study on the acculturation processes of three young adults from Slovakia after having finished a year-long international stay. The data were collected through semi-structured interviews. The analysis concerns primarily with identifying the course of acculturation in young adults during their stay in a foreign culture.

Key words: Acculturation, Processes of acculturation, Acculturative stress, Short-term migration / sojourning, Sojourners, Cross-cultural communication, Cross-cultural adaptation.

1 Úvod

V situácii, keď desaťtisíce utečencov klopú na dvere Európy, otázka migrácie sa stáva veľmi aktuálna pre všetkých zúčastnených. Krajiny strednej Európy, vrátane Česka

a Slovenska, začínajú byť prekvapené, že fenomén migrácie sa začína dotýkať aj ich. A to nielen spôsobom, že my sami sme krajiny pôvodu migrantov, ako to doteraz bolo po desaťročia. Situácia sa mení v tom, že sa stávame krajinami, ktoré musia prijať migrantov z mimoeurópskych krajín. A zdá sa, že na túto výzvu nie sme pripravení.

V čom je migrácia tak zaujímavá z psychologického hľadiska? Ľudia putujú z krajiny do krajiny, z kultúry do kultúry už po stáročia a tisícročia. Migrácia je starý fenomén. Na prvý pohľad je to „len“ cestovanie. Pri hlbšom skúmaní však možno vnímať, že viaceré faktory majú vplyv na prežívanie stretnutia s inou kultúrou. Medzi také patrí napríklad motivácia pre opustenie svojej domovskej krajiny alebo postoje na strane jednotlivcov prijímajúcej krajiny.

Do veľkej miery sa migrácia dlhodobo týkala predovšetkým typicky imigrantských krajín ako napr. Spojené štáty, Kanada, Austrália či Nový Zéland, ktoré historicky vznikli vďaka obrovskej imigrácii. Preto ani neprekvapuje, že hlavní predstavitelia odbornej psychologickkej diskusie na tému akulturácie – ako procesu prispôbovania sa cudzím kultúram – pochádzajú práve z týchto krajín. Čo však akulturácia presne je? V čom existujú odlišnosti medzi rôznymi prístupmi? Ako je chápaná v našich krajinách? Cieľom tohto článku je zodpovedať tieto základné otázky, umožniť čitateľovi získať základný prehľad o chápaní akulturácie v rámci súčasného stavu teórie a výskumu a tiež prezentovať prvotné výsledky z vlastného skúmania.

Akulturácia je pomerne starý fenomén, keďže už Platón sa zapodieval vzťahmi medzi kultúrami. Samotné slovo „akulturácia“ však bolo použité na označenie tohto fenoménu až v roku 1880 (Rudmin, 2009). Je zaujímavé, že historicky boli príslušníci imigrujúcich národov považovaní dominantným národom za nevedomých, nehygienických a náchylných k zdravotným problémom (tak fyzickým ako aj mentálnym). V tom čase sa navyše akulturácia vnímala viac ako prijatie noriem, zvykov a postupov dominantnej kultúry a očakávalo sa, že tým prispieva k zlepšeniu zdravia a celkového fungovania.

V minulosti si tento odborný termín osvojili hlavne dve vedné disciplíny – antropológia a sociológia. V roku 1880 Powell navrhol, aby pojem „akulturácia“ označovala psychologické zmeny, ktoré boli podnietené medzikultúrnou imitáciou (citované v Sam & Berry, 2006). Granville Stanley Hall bol pravdepodobne prvým psychológom, ktorý v roku 1904 argumentoval, že učenie sa druhej kultúre je podobné učeniu sa prvej kultúre. Avšak v 20-tych rokoch 20. storočia bol autormi ako Bartlett, Miller a Park (podľa Rudmin, 2009) aj naďalej rozvíjaný prístup, že akulturácia predovšetkým spôsobuje psychické poruchy a prispieva k sociálnemu vylúčeniu.

V roku 1936 komisia Vedeckej rady pre spoločenské vedy USA vytvorila formálnu definíciu pojmu pre antropológické a sociologické výskumné ciele. Táto definícia sa zameriavala na zmeny v kultúre na kolektívnej a supraindividuálnej úrovni (Rudmin, 2009). Aj najcitovanejšia, hoci kontroverzne vnímaná definícia pochádza z toho istého

roku. Antropológovia Redfield, Linton a Herskovitz tvrdia, že „pod akulturáciou rozumieme fenomény, ktoré vznikajú, keď skupiny jednotlivcov prídu do kontinuálneho priameho kontaktu, čo následne spôsobí zmeny v pôvodných kultúrnych vzorcoch jednej alebo oboch skupín“ (citované vo Van Oudenhoven & Ward, 2013).

V čom spočíva kontroverznosť tejto definície? Mnohí autori spochybňujú jej využiteľnosť v psychologickom výskume (Rudmin, 2009; Chirkov, 2009). Definuje totiž akulturáciu na skupinovej úrovni a neberie ohľad na procesy, ktoré sa odohrávajú na úrovni jednotlivca, čo je podstatou psychologického štúdia daného javu. Navyše podporu zameranie na minoritné skupiny a problémy, ktoré môžu vytvárať pre spoločnosť. V dôsledku toho psychologický výskum akulturácie bol vo svojich počiatkoch zameraný na podrobné skúmanie negatívnych stereotypov o príslušníkoch menšín (viď Rudmin, 2009). Navyše to viedlo k zameraniu sa na negatívne aspekty medzikultúrneho kontaktu ako napr. akulturačný stres alebo kultúrny šok (Kostohryz, Wells, P. C., Wathen, & Wilson, 2014). Len v posledných desaťročiach je vidno posun smerom k vnímaniu akulturácie ako príležitosti pre kultúrne učenie (Masgoret & Ward, 2006) alebo osobnostný rozvoj (Geeraert & Demoulin, 2013; Dewaele & Stavans, 2014).

Ako však potom možno definovať akulturáciu? V prvom rade treba zdôrazniť, že neexistuje jednotný prístup. Rôzne vedecké disciplíny majú svoj vlastný spôsob, ako pristupovať k definovaniu daného konceptu. Sociológia zdôrazňuje migráciu sociálnych skupín a ich následnú adaptáciu na skupinovej úrovni. Antropológia sa zameriava na samotnú kultúru. A psychológia zdôrazňuje zmeny, ku ktorých dochádza na individuálnej úrovni jednotlivca, ktorý je v kontakte s inou kultúrou.

Berry (Sam & Berry, 2006), ako dominantný autor v danej oblasti, chápe akulturáciu ako „proces kultúrnej a psychologickéj zmeny, ktorá je dôsledkom kontinuálneho kontaktu medzi ľuďmi pochádzajúcimi z rôznych kultúrnych prostredí“ (s. 27). Tento prvotný kontakt vedie k vytvoreniu pluralitných spoločností, ktorých súčasťou sú viaceré kultúrne, lingvistické alebo náboženské entity, ktoré v nich žijú. Berry (tamtiež) za kľúčové predpoklady a charakteristiky považuje viacero faktorov. Po prvé, to je kontakt medzi prinajmenšom dvoma kultúrnymi skupinami alebo jednotlivcami, ktorí zdieľajú priamu skúsenosť kontinuálnej interakcie. Po druhé, existuje vzájomný alebo recipročný vplyv medzi dvoma subjektmi medzikultúrneho kontaktu. A po tretie, dostaví sa zmena v procese alebo výsledku akulturácie na úrovni jednotlivca alebo skupiny. Rudmin (2009) však argumentuje, že akulturácia by mala byť definovaná jednoducho ako „osvojenie si druhej kultúry“.

Historicky boli teoretické prístupy k akulturácii ovplyvnené dvoma hlavnými prúdmi. Prvý z nich bol silno zameraný na výskum negatívnych stereotypov voči menšinám. Druhý prepájal teóriu akulturácie so stresom (Rudmin, 2009). V posledných desaťročiach možno vidieť trend posunu dôraz mierne smerom k vnímaniu akulturácie ako

príležitosti pre osobnostný rozvoj. Netreba ju vnímať len ako „patologickú“ životnú udalosť, ktoré vedie k problémom v adaptácii. Je nutné ju vnímať rovnakým spôsobom ako iné životné výzvy, ktoré každý jednotlivec musí zvládať v priebehu života. Diskusia o akulturácii, hoci niekedy sama osebe máťuca, je navyše prepojená ešte s dvoma blízkymi pojmami – enkulturácia a interkulturácia. Každý z nich popisuje proces adaptácie pri kontakte s kultúrou, avšak význam každého je odlišný.

Enkulturácia je koncept, ktorý sa viaže k procesu socializácie v rámci spoločnosti. Možno ju chápať ako osvojenie si spoločenských noriem, hodnôt, správania, jazyka a iných prvkov kultúry, ktorej je jednotlivec súčasťou, inými slovami ako „vrastanie do kultúry“. Akulturácia znamená podobný proces len s jedným podstatným rozdielom. Vždy sa očakáva, že tento proces nastane pri kontakte dvoch rôznych kultúr. Podľa autorov Berry, Kim & Abreu (citované v Yoon & Langrehr, 2011) je akulturácia preto najčastejšie považovaná za kultúrnu socializáciu v rámci majoritnej kultúry. Enkulturácia na druhej strane predstavuje udržanie si (napr. pre prvú generáciu imigrantov) alebo kultúrnu socializáciu (napr. pre druhú alebo tretiu generáciu imigrantov) vlastnej kultúry jednotlivca. Viaceré výskumné štúdie tiež konštatujú, že akulturáciu a enkulturáciu možno vnímať ako bilineárnu kultúrnu socializáciu, ktorá prebieha naprieč viacerými dimenziami pomocou dynamickej interakcie jednotlivca s okolitými systémami (Yoon et al., 2012; Yoon & Langrehr, 2011).

Interkulturácia je blízky koncept, ktorý je možné nájsť z veľkej miery hlavne vo francúzskej psychologickú literatúre. Tá, na rozdiel od akulturácie, kladie dôraz na interné psychologické prispôbenie a s tým súvisiace konfliktné procesy (Gaultier & Yahhaoui, 2015). Rovnako zdôrazňuje záujem o „vytvorenie nových kultúr“ na úrovni jednotlivca aj spoločnosti (Sam & Berry, 2006). Mbodj (citované v Guerraoui, 2009, s. 198) prvýkrát uvádza daný pojem v článku z roku 1982, ktorý ju definuje ako „dynamické ekvilibrium medzi enkulturáciou a akulturáciou“. Z toho vyplýva, že interkulturácia je dôsledkom „dialektického pôsobenia týchto dvoch procesov“. Navyše Gaultier & Yahyaoui (2015) uvádzajú, že interkulturácia „v multikultúrnej situácii sa vzťahuje k psychickým procesom, vďaka ktorým výsledkom štruktúrovania osobnosti nie je len zväčšenie alebo zmenšenie plurality, ako je to v prípade akulturácie, ale jej výsledkom sú komplexné vnútorné psychologické procesy, ako napr. ‚prepojenie‘, ‚oddelenie‘, ‚prekročenie‘ a ‚sublimácia‘ danej plurality“ (s 45).

2 Poznámky k metodológii skúmania procesov akulturácie

Model, ktorý po dlhé desaťročia dominoval psychologickú diskusii o akulturácii, pochádza od kanadského psychológa Johna Berryho (Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006; Berry & Sabatier, 2011; Sam & Berry, 2006; Berry & Sabatier, 2010). Základom je predpoklad vzniku akulturačného stresu pri kontakte dvoch odlišných kultúr, proces zvládnutia a následnej adaptácie. Rozlišuje skupiny migrantov na základe

typov mobility ako aj motivačných faktorov pre migráciu (tzv. „pull“ alebo „push“ motivácie). Medzi základné skupiny, ktoré existujú v rámci väčšinových kultúr, patria etnokultúrne skupiny a pôvodní obyvatelia, ktorí dlhodobo žijú na území väčšinovej kultúry. Rozlišuje štyri skupiny migrantov s ohľadom na dĺžku pobytu v cudzej krajine – dlhodobí imigranti, krátkodobí migranti (sojourners), utečenci a žiadatelia o azyl.

Imigranti dlhodobo žijú v cudzej kultúre na základe svojho dobrovoľného rozhodnutia. Krátkodobí migranti (tzv. sojourners) tvoria samostatnú skupinu, ktorá sa odlišuje od dlhodobých imigrantov hlavne z hľadiska dĺžky a dôvodov ich pobytu v cudzej kultúre. Utečenci ako aj žiadatelia o azyl opúšťajú svoju domovskú krajinu nedobrovoľne, a v tom je základný rozdiel oproti predchádzajúcim dvom skupinám. Utečenci však žijú na území väčšinovej kultúry dlhodobo, zatiaľ čo žiadatelia o azyl len dočasne – kým neprebehne proces získania statusu utečenca, ktorý môže dotyčná osoba získať v inej krajine.

Berryho model akulturácie berie do úvahy rôznorodosť stratégií, ktoré môžu využívať menšinové skupiny ako aj väčšinová spoločnosť. Základ tvoria dve kľúčové otázky. Prvá zisťuje, či pre dané skupiny majú vzájomné vzťahy nejakú hodnotu a či ich vyhľadávajú. Druhá sa zameriava na to, či kultúrna identita daných skupín a zvyky ich pôvodnej kultúry majú pre nich takú hodnotu, že si ich chcú udržať. Tieto dve otázky tvoria osi modelu akulturačných stratégií, v rámci ktorých je možné identifikovať štyri stratégie pre etnokultúrne skupiny aj väčšinovú spoločnosť. Príslušníci etnokultúrnych skupín môžu voči väčšinovej spoločnosti zaujať postoj integrácie, asimilácie, separácie a marginalizácie. Na druhej strane väčšinová spoločnosť môže voči migrantom zaujať postoj multikulturalizmu, stratégie „melting pot“, segregácie alebo vylúčenia.

Berryho model ako celok kladie kľúčový dôraz na koncept akulturačného stresu, copingu a adaptácie ako kľúčových mechanizmov v rámci procesu akulturácie. Tento pohľad na akulturáciu, ktorý zdôrazňuje vo veľkej miere akulturačný stres, bol prvýkrát prezentovaný v roku 1970. Napriek tomu, že pojem kultúrneho šoku (použitý prvýkrát antropológom K. Obergom v roku 1960) sa niekedy vníma ako synonymum akulturačného stresu, Berry preferuje druhý pojem (Berry, 2006). Uvádza dva hlavné dôvody, a to, po prvé, slovo „šok“ má negatívnu konotáciu a, po druhé, akulturačný stres lepšie popisuje podstatu procesu akulturácie, ktorý sa podobá na procesy, akými sa jednotlivci vyrovnávajú s negatívnymi životnými skúsenosťami formou copingu.

Tento model mal dlhé roky dôležité implikácie pre teoretické uvažovanie o akulturácii ako aj metodologické prístupy k operacionalizácii daného pojmu. V súčasnosti sa mnohými vedcami považuje v niektorých ohľadoch za zastaralý, ba dokonca až prekonaný (Chirkov, 2009; Rudmin, 2009; Lopez-Class, Castro, & Ramirez, 2011). Navyše viaceré štúdie sa zameriavali na priame skúmanie prepojenia procesu

akulturácie s úrovňou stresu (Geeraert & Demoulin, 2013; Kus-Harbord & Ward, 2015) a nepotvrdili nárast stresu v procese adaptácie.

Korene Wardovej prístupu prístupu kultúrneho učenia možno nájsť v sociálnej a experimentálnej psychológii, predovšetkým v práci Argylovej týkajúcej sa sociálnych zručností a interpersonálneho správania. Colleen Ward, novozélandská psychologička, formulovala teoretické základy tohto prístupu ešte koncom 90tych rokov 20. storočia. Celkovo je prístup kultúrneho učenia založený na hlavnom predpoklade, že „medzikultúrne problémy vznikajú, pretože kultúrni nováčikovia majú problém zvládať dennodenné spoločenské stretnutia [...] adaptácia preto prichádza vo forme naučenia sa zručnostiam špecifickým pre danú kultúru, ktoré sú vyžadované v novom kultúrnom prostredí“ (Masgoret & Ward, 2006, s. 58).

Tento prístup vychádza z toho, že ovládanie jazyka a širšie komunikačné kompetencie sú kľúčové predpoklady socio-kultúrnej adaptácie, pretože sú nevyhnutné pre efektívne sociálne interakcie. Vo všeobecnosti platí, že jednotlivci, ktorí putujú do inej kultúry, budú vždy nútení preukázať – aspoň do určitej miery – zvládnutie jazyka komunity, ktorá ich prijíma. Na jednej strane sú jazykové zručnosti dôležité pre zvládanie denných úloh a nadviazanie sociálnych kontaktov v cudzej krajine. Na druhej strane úspešné zvládnutie tohto má dopad na celkovú kvalitu a kvantitu medzikultúrnych interakcií.

Prístup kultúrneho učenia tiež zdôrazňuje dôležitosť sociálnych zručností a sociálnych interakcií. Počas nich sú jednotlivci z rôznorodých kultúr nútení identifikovať a pochopiť medzikultúrne rozdiely vo svojej verbálnej a neverbálnej komunikácii, svojich pravidlách, zvykoch, normách a praktikách, ktoré môžu viesť k nepochopeniam. Autori aj prívrženci tohto modelu argumentujú, že podľa nich práve on predstavuje alternatívu k zastaraným klinickým prístupom, ktoré sa vo veľkej miere ešte stále využívajú pri skúmaní akulturácie.

Interaktívny akulturačný model berie do úvahy okrem psychologických premenných aj kontext verejnej politiky – hlavne politik, ktoré prijímajú štáty v oblasti imigrácie a integrácie. Bourhis, Moise, Perreault, & Senecal ešte koncom 90tych rokov predstavili svoje dopracovanie Berryho modelu. Navrhli spôsob, ako pohľad minority a majority na akulturáciu môže ovplyvniť formu ich vzájomných vzťahov medzi skupinami. Autori tiež zdôrazňujú fakt, že „integračné politiky môžu mať rozhodujúci dopad na akulturačnú orientáciu tak imigrantov ako aj členov hostiteľskej komunity“ (s. 373).

Ich prístup berie do úvahy, nad rámec Berryho modelu, aj externé vplyvy vonkajšieho kontextu, ako napr. politickú situáciu alebo hlavné hnutia občianskej spoločnosti, ktoré môžu mať vplyv na vzájomné mentálne reprezentácie každej skupiny a tiež celkový akulturačný proces. Interakcia medzi akulturačnými stratégiami obidvoch skupín ovplyvňuje vzájomné vzťahy týchto skupín.

Bourhis et al. nespochybňujú základné prvky Berryho modelu, ani jeho kľúčové otázky, ktoré slúžia pre určenie akulturačných orientácií tak imigrantov ako aj hostiteľskej komunity. Naopak, snažia sa jeho model zobrať ako základ a len ho doplniť. Aj podľa nich zvolené akulturačné stratégie závisia od túžby jednotlivcov udržať si svoju pôvodnú kultúru a tiež od ich záujmu prijať kultúru hostiteľskej spoločnosti. Základný rozdiel medzi týmito dvoma prístupmi je však v počte akulturačných orientácií imigrantov aj hostiteľskej komunity – je ich päť a nielen štyri. Ďalšiu odlišnosť možno nájsť v názvoch, ktoré používa. Pri imigrantoch Bourhis používa termín „anómia“ namiesto „marginalizácia“. U hostiteľskej komunity Berryho pojem „multikulturalizmus“ nahrádza slovom „integrácia“ a termín „asimilácia“ používa namiesto „melting pot“.

Za piatu stratégiu považujú individualizmus (Bourhis, Moise, Perreault, & Senecal, 1997). Ten definujú ako “orientáciu, v rámci ktorej členovia hostiteľskej komunity definujú sami seba a iných ako jednotlivcov a nie ako členov skupinových kategórií, ako sú imigranti alebo členovia hostiteľskej komunity. Jednotlivci považujú osobné charakteristiky individuálnych bytostí za dôležitejšie ako ich príslušnosť k jednej alebo druhej skupine.” (s. 381). Ako ďalší z rozdielov v chápaní tohto prístupu a interaktívneho akulturačného modelu je vnímane integračnej stratégie. Podľa Berryho ju možno považovať za najviac adaptívnu zo všetkých stratégií. Avšak Bourhis tento predpoklad napáda tým, že berie do úvahy aj premenné spojené s prostredím.

Viacere štúdie publikované v posledných sa odvolávajú na interaktívny akulturačný model (napr. Kus-Harbord, L. & Ward, C., 2015 alebo Bhatiaa & Ram, 2009). Mnohými výskumníkmi je práve interaktívny akulturačný model vnímaný s entuziazmom ako dopracovanejší teoretický rámec, ktorý umožňuje väčšiu flexibilitu pri štúdiu a popis akulturačných procesov oproti Berryho modelu.

V odbornej psychologickej literatúre možno nájsť aj iné teoretické modely akulturácie (napr. konkordačný model akulturácie, ktorý popisuje (Horenczyk, Jansinskaja-Lahti, Sam, & Vedder, 2013 alebo integrovaný akulturačný model sociálnej identity imigrantov vypracovaný autormi Mana, Orr, & Mana, 2009). Avšak predstavené prístupy možno považovať za tri najviac používané a najcitovanejšie v rámci psychologickej literatúry aj výskumných štúdií ako ich teoretický rámec, z ktorého výskumníci vychádzajú.

2.1 Náčrt problematiky výskumu akulturácie krátkodobých migrantov

Metodika kvalitatívnej štúdie

Nasledujúci text prezentuje výstupy z kvalitatívneho výskumu, ktorý bol realizovaný v priebehu novembra a decembra 2016. Cieľom výskumu bolo zistiť, ako prebieha akulturácia u mladých ľudí zo Slovenska vo veku od 20-30 rokov v dôsledku krátkodobého kontaktu s inou kultúrou počas študijného alebo pracovného pobytu. Vychádzal

z teoretických koncepcií Berryho (akulturačný stres) a Wardovej (kultúrne učenie), na základe ktorých bolo definované zameranie kvalitatívnej výskumnej štúdie.

Hlavný dôraz bol kladený na skúmanie štyroch oblastí. Každá z nich bola zadefinovaná ako samostatná výskumná otázka: (1) Ako prebieha akulturácia u mladých dospelých zo Slovenska počas pobytu v inej kultúre?, (2) Aké zvládacie mechanizmy najčastejšie využívajú mladí dospelí pre zvládnutie procesov akulturácie?, (3) Aké procesy akulturácie prebiehajú u mladých dospelých po návrate do ich pôvodnej kultúry?, (4) K akým trvalejším zmenám v psychike dochádza u mladých ľudí po zážitku kontaktu s inou kultúrou?. Detailnejšia štruktúra výskumných otázok s prepojením na osnovu rozhovoru je uvedená v tabuľke č.1.

Tabuľka č. 1: Štruktúra výskumných otázok v rámci kvalitatívneho prieskumu

Hlavná výskumná otázka:	
Ako prebieha akulturácia u mladých ľudí zo Slovenska vo veku od 20-30 rokov v dôsledku krátkodobého kontaktu s inou kultúrou formou 6-12 mesačného študijného alebo pracovného pobytu?	
Čiastkové výskumné otázky	Otázky do rozhovoru
Ako prebieha akulturácia u mladých dospelých zo Slovenska počas pobytu v inej kultúre?	Ako prebiehal váš prvý kontakt s inou kultúrou? Ako ste sa cítili v prvých týždňoch / mesiacoch? V akých situáciách ste si najviac uvedomovali odlišnosť oboch kultúr? Ako sa ďalej vyvíjal váš pobyt? Ako dlho vám trvalo prispôbiť sa novému kontextu? Čo považujete za najväčšie míľniky vášho pobytu? Ako ste vnímali svoj odchod späť na Slovensko? Čo ste cítili, keď ste sa chystali vrátiť späť na Slovensko? Čo vám najviac mohlo chýbať? Na čo ste sa tešili?
Aké procesy akulturácie prebiehajú u mladých dospelých po návrate do ich pôvodnej kultúry?	Ako vyzeral váš návrat na Slovensko? Čo vám najviac utkvelo v pamäti, z toho, čo sa dialo v nasledujúcich týždňoch / mesiacoch? Ako prebiehala adaptácia na Slovensko?

Čiastkové výskumné otázky	Otázky do rozhovoru
<p>Aké zvládacie mechanizmy najčastejšie využívajú mladí dospelí pre zvládnutie procesov akulturácie?</p>	<p>Ako ste sa pripravovali na pobyt v cudzine? Čo z toho, čo ste robili pred odchodom, Vám pomohlo lepšie zvládnuť tento pobyt? Čo vám najviac pomohlo zvládnuť váš pobyt v cudzej krajine? Ktoré situácie boli pre vás najväčšou výzvou počas pobytu? Ako ste boli v kontakte s blízkymi ľuďmi zo Slovenska? Čo vám najviac pomohlo zvládnuť obdobie po návrate na Slovensko? Ktoré situácie boli pre vás najväčšou výzvou po návrate? Ako vyzeral váš kontakt s ľuďmi, s ktorými ste sa spoznali počas svojho pobytu v cudzej krajine?</p>
<p>K akým trvalejším zmenám v psychike dochádza u mladých ľudí po zážitku kontaktu s inou kultúrou?</p>	<p>Nakoľko vás táto skúsenosť pobytu v zahraničí zmenila? V ktorých oblastiach boli tieto zmeny najvýraznejšie?</p>

Cieľovou skupinou zrealizovaného kvalitatívneho prieskumu boli podľa Ber-ryho členenia migrujúcich populácií krátkodobí migranti (tzv. sojourners), keďže v prípade respondentov išlo o krátkodobé pôsobenie v zahraničí, ktoré nepresiahlo 12 mesiacov. Respondentmi boli traja mladí dospelí, ktorí sa v priebehu roka 2016 vrátili so zahraničného študijného pobytu – R1 (muž, 24 r.) v Nemecku, R2 (žena, 27 r.) v Indonézii a R3 (žena, 26 r.) v Indonézii. Po zrealizovaní rozhovorov a prepise zvukových záznamov bola ich analýza robená metódou tématickej analýzy.

Daný prieskum sa zameriaval na detailné skúmanie procesov akulturácie počas celého pobytu, čo možno považovať za jednu z prvých cielených výskumných aktivít zameraných na skúmanie tohto fenoménu v našom kontexte. Materiál získaný z rozhovorov je pomerne obsiahly. Výsledky prezentované v tomto článku predstavujú len prvotné výstupy z rozsiahlejšieho výskumu, ktorý stále prebieha a sú zamerané hlavne na priebeh akulturácie počas zahraničného pobytu (výskumná otázka 1). Ostatné výsledky budú prezentované len indikatívne, lebo sú predmetom prebiehajúcej analýzy.

2.2 Zhrnutie výsledkov kvalitatívneho prieskumu

VO1: Priebeh akulturácie počas pobytu v zahraničí

Na základe analýzy bolo možné identifikovať u všetkých respondentov v rámci zahraničného pobytu štyri obdobia, ktoré majú svoje jasné charakteristiky a možno ich začleniť vo vzťahu k príchodu do cudzej kultúry alebo k odchodu z nej. Prvým

obdobím bolo obdobie niekoľkých dní bezprostredne po príchode do zahraničia, keď respondenti boli nútení riešiť úplne základné veci v novej krajine a boli konfrontovaní so základnými odlišnosťami kultúrneho kontextu. Pričom blízkosť alebo odlišnosť kultúrneho kontextu mala priamy dosah na intenzitu prežívania. Druhá etapa trvala niekoľko týždňov až dva-tri mesiace a počas nej zahraniční študenti boli nútení sa detailnejšie oboznámiť s miestnym prostredím a zabezpečiť si základné podmienky pre dlhodobjšie fungovanie v ňom. Tretia etapa trvala asi najdlhšie a bolo to obdobie sústredenia sa na hlavné zameranie pobytu – štúdium, kedy akulturácia prebiehala predovšetkým v rámci každodenných situácií spojených so štúdiom. Obdobie niekoľko týždňov pred odchodom zo zahraničia bolo identifikované ako posledná výrazná etapa v rámci pobytu. Študenti sa už viac zameriavali na odchod z novej kultúry späť na Slovensko, pričom to bolo sprevádzané mnohými zmenami, tlakom dokončiť veci, nostalgiou či pocitom tranzície. Napriek tomu, že boli identifikované podobné etapy, u každého z respondentov prebiehali odlišne. V nasledujúcej časti bude každé z období samostane popísané a budú identifikované ich kľúčové charakteristiky.

Etapa 1: Prvotný kontakt s cudzou kultúrou

Všetci respondenti uvádzajú, že prvý kontakt s odlišnou kultúrou bol v nejakej miere sprevádzaný emóciami, pričom reakcia v prípade viac odlišnej kultúry bola výraznejšia. Toto obdobie trvalo niekoľko dní po príchode do cudzej kultúry. R1 popisuje ako svoje hlavné pocity po príchode do Nemecka rešpekt a očakávanie. Po prvom kontakte (zápis, príchod na internát, začiatok semestra) bol plný očakávania „že aké to celé bude“. V rámci úvodného obdobia využíval organizované akcie univerzity (napr. „city rallye“), ktoré mu umožnili spoznať nových ľudí. Vďaka efektu snehovej gule a nabaľovania nových kontaktov sa mu nasledne podarilo vytvoriť ďalšie nové vzťahy.

Naproti tomu pre R2 bol prvý kontakt s Indonéziou väčší šok („preplnené niekoľkomiliónové mesto, doprava bez metra, preplnené ulice, hrozné zápchy a strašné znečistenie až hmla, vonku teplo a v hoteli ‚vypeckovaná‘ klíma“). Vyvolalo to v nej hrozný, klaustrofobický pocit a pocit, že si nevie oddýchnuť. Pri prvom kontakte s miestom, kde mala dlhodobo pôsobiť, si uvedomila výrazný pocit závislosti od iných v prostej situácii kúpy SIM karty do telefónu. R2 nevedela miestny jazyk, upratovačka zase po anglicky, musela jej plne dôverovať vo všetkom – ani cez cestu nedokázala prejsť sama a navyše stánok vyzeral tiež podvodne (hoci až neskôr zistila, že je to bežný miestny štandard).

Prvý kontakt s kultúrnou a náboženskou odlišnosťou vyvolal v R3 zneistenie svojho rozhodnutia ísť tam študovať („no a už, keď som sa pozrela z lietadla na Jakartu, tak som videla samé mešity, tak som si začala hovoriť, že to bolo..., že ja som sa naozaj rozhodla tam ísť v podstate“). Prejavoval sa tiež únavou a aj strachom. Od začiatku ju

však upokojovalo vedomie, že tam stretne aj iných Slovákov a že veľa ľudí aj z iných krajín je v podobnej situácii, keďže trávili prvé dva dni spolu. Bolo tam veľa vecí, ktoré v tom období museli riešiť – nájsť ubytovanie do 3 dní, lebo na také obdobie mali zaplatený ešte hotel cez školu / štipendijný program, čo považovala za veľké šťastie oproti iným účastníkom programu.

Etapa 2: Úvodné obdobie prispôsobovania sa po príchode do zahraničia

Respondenti sa zhodli na tom, že úvodné obdobie trvalo jeden až tri mesiace, pričom prebiehalo u každého z nich odlišne. Súviselo to s nastavením celého pobytu (napr. zabezpečenie ubytovania pred odchodom zo Slovenska alebo až po príchode do cieľovej krajiny) a tiež s kultúrnou odlišnosťou cieľových krajín (kresťanské Nemecko vs. moslimská Indonézia). Pre R1 v Nemecku boli prvé tri týždne jednoduché, nezažíval skoro nič negatívne, ani mu nechýbal až tak veľmi domov. Zmena nastala až po nejakých dvoch-troch mesiacoch, keď mu už domov chýbať začal.

Naproti tomu pre R2 bol tento čas obdobím prvotného chaosu. Popisuje celé spektrum chaotických situácií, ktoré súviseli s bývaním a vzťahmi s potenciálnymi či reálnymi spolubývajúcimi. Až po získaní trvalejšieho miesta na bývanie prišla zmena aj v celkovom pociťovaní – „áno, som tu a proste môžem si zariadovať veci, ktoré mám“. Avšak hneď za tým nasledovala nutnosť zorientovať sa v priestore, aby si v rámci domu mohli zabezpečiť základné veci – spanie, jedlo či nákupy v supermarkete. Podľa R2 toto úvodné obdobie tiež trvalo asi dva až dva a pol mesiaca. V rámci neho bolo nutné ešte zvládnuť ďalšiu zručnosť, ktorá bola nevyhnutná pre život v miestnom kontexte – naučiť sa jazdiť na motorke.

Priznáva, že to bola pre ňu stresujúca skúsenosť („Tí indonézski študenti nám... ich motorky proste iba tak požičali a potom sme po tom areáli, sme tam skúšali. Ale ja som sa tak bála no, že, že som sa úplne klepala. A oni ma chceli prísť podržať, že si mysleli, že spadnem, ale nespadla som.“). Stres prežívala nielen kvôli tomu, že to bola nová vec, ale aj kvôli objektívnym požiadavkám miestneho prostredia – nevyhnutnosť priestorovej orientácie, kľukaté ulice, všetko podobné či chýbajúce výrazné orientačné body – a tiež kvôli jej osobným nedostatkom – zlá orientácia v priestore, neschopnosť si vytvoriť kognitívnu mapu priestoru a slabá schopnosť zapamätať si miesta. Veľakrát sa strácala, keď niekam šla, ale nakoniec sa zmierila s komplikovanosťou cestovania aj orientácie v miestnom kontexte („akože s tým, že viem, že taká som, tak som sa stratila a našla, no“).

R3 popisuje, že prvý kontakt v jej prípade trval 2-3 týždne. Na začiatku sa R3 snažila zvládať v prvých týždňoch všetko hneď pri vybavovaní bežných, každodenných vecí – hneď chceli všetko riešiť, hneď chceli vidieť výsledky. Postupne sa však tento prístup zmenil a museli si uvedomiť, že stačí zvládať aj jednu úlohu na deň, pretože viac aj tak nestihnú. A až potom spomalili, čo sa týkalo riešenia vecí, nákupov,

ubytovania, učenia sa jazdy na motorke (skútri v protismere a v miestnej premávke). Až po niekoľkých týždňoch sa odvážili ísť nakúpiť veci do supermarketu do centra – potraviny aj vybavenie kuchyne. To ich však tak vyčerpal, že následne pol dňa prespali aj kvôli stresu z motorky.

Ako jednu zo základných kultúrnych odlišností vnímala schopnosť vyjednávať, čo je pre miestnu kultúru typické, avšak menej už pre slovenskú. Navyše pri snahe získať ubytovanie poprosili o pomoc miestnych študentov, pričom narazili na ďalšie obmedzenie súvisiace s inými kultúrnymi zvykmi: prílišný rešpekt pri komunikácii s niekým s vyšším spoločenským postavením. Dohodnutie nájomného museli nakoniec zvládnuť samé a základné podmienky boli v konečnom dôsledku akceptovateľné aj pre nich a nielen pre miestneho majiteľa. Medzi ďalšie kultúrne odlišnosti patrilo nastavenie miestnych vyjstí v ústrety druhej strane za každú cenu a tiež ich rozdielny prístup k riešeniu praktických situácií v porovnaní s tým, na ktorý bola zvyknutá v Európe.

Eta 3: Obdobie po úvodnom prispôbení sa novému kontextu

Po období prvotného prispôsobovania sa novému kultúrnemu kontextu nastalo obdobie pomerne normálneho fungovania, keď sa ako študenti museli venovať svojmu primárnemu cieľu – štúdiu. V rámci daného procesu zápasili so štandardnými situáciami, ktoré museli riešiť (výber predmetov či splnenie podmienok v rámci štúdia), ale aj neštandardnými (zdravotné problémy). Toto obdobie vnímali v niečom odlišne, ako by sa dalo predpokladať na základe existujúcej teórie akulturačného stresu (Berry, 2006).

R1 celkovo vnímal štúdium ako ťažké, avšak komunikáciu, štúdium v anglickom jazyku či spoznávanie nových ľudí bolo pre neho jednoduché. Prisudzuje to čiastočne univerzitnému prostrediu, ktoré je odlišné oproti normálnemu prostrediu tým, že ponúka veľa príležitostí na vytváranie nových vzťahov. Priznáva, že stresujúcim faktorom bola pre neho na Slovensku nepoznaná multikultúrnosť. Výraznejšie si tento fenomén v Nemecku začal uvedomovať až po niekoľkých mesiacoch pobytu a vyvolalo to v ňom túžbu vrátiť sa domov. Malú mieru stresu prežíval aj v rámci univerzity pri vybavovaní si vecí do školy, avšak – paradoxne – celkovo úroveň stresu bola menšia ako v podobnej situácii na slovenskej vysokej škole. Podľa R1 systémové podmienky v rámci univerzity pôsobili práve tak, že znižovali stres: „tam to fungovalo proste lepšie, že tam som bol vždycky objednaný na presný čas, kedy mám prísť a vedel som, že keď tam vtedy prídem, tak...tak nemusím čakať; [študijný poradca] čo sľúbil, tak to dodržal a, a akože vedel poradiť vo všetkom a bol taký, že ochotný, čiže to bolo v pohode“.

Po prvom období udomácnenia sa R2 vnímala ako ďalší míľnik to, keď sa začala viacej angažovať v škole („som začala rozmyšľať, čo ďalej môžem robiť, akoby nejaké

aktivít“). Samotné fungovanie školy vnímala na rozdiel od skúsenosti R1 ako nefunkčné, preto začala objavovať, aké má možnosti rozvoja a iných aktivít (napr. na katedre televízie alebo robiť bábkové divadlo). Samotné typické miestne divadlo ju veľmi nezaujalo, páčili sa jej len také divadelné hry, ktoré umožňovali spracovávať aktuálne spoločensko-kritické trendy. Skúšala aj ďalšie možnosti, ako využiť čas počas svojho pobytu v Indonézii – napr. dobrovoľníctvo v časopise cez kontakty na Slovensku, pre ktorý začala fotiť a písať. Zúčastňovala sa tiež točenia filmov so spolužiakmi, avšak ona tam mohla len fotiť, inak ju spolužiaci nezapojili (napriek tomu, že na Slovensku študuje filmovú réžiu). Potom sa však rozhodla robiť aj niečo vlastné – písať blogy. R2 vyskúšala viacero aktivít, uvedomovala si, že by ju hnevalo, keby tam nič nerobila. Spätne však vníma, že viaceré so svojich aktivít nedotiahla úplne do konca.

R2 spochybnila predpoklad, že by zahraničný pobyt bol pre ňu náročný. Na jednej strane náročnosť spočívala v konfrontácii s odlišnosťami inej kultúry. Ale – paradoxne – pre ňu bolo v niečom ľahšie žiť v Indonézii ako na Slovensku. Hlavný dôvod bol, že tam nemusela nikomu nič dokazovať, stačil jej len status, že bola „biela“. Taktiež nebola vystavená sociálnemu tlaku, ktorý by ju nútil neustále podávať nejaký výkon.

No, že tam som nič nemusela. Že ja som dostala tých zopár korún každý mesiac, za ktoré som vedela prežiť... Nemusela som riešiť, nemusela som ani pracovať, nemusela som... Hlavne mám pocit, že tu je oveľa väčší tlak na to, že nejak sa posúvať, niečo tvoriť, niekam napredovať, podávať nejaké výsledky, byť niekým akože na nejakej intelektuálnej úrovni, niekým v spoločnosti. A tam som bola niekým už len tým, že som bola biela a to proste úplne stačilo. Že som bola biele dievča a už som bola proste najkrajšia na svete akože, keď som si išla kúpiť banány alebo čo akú hlúposť. Ale nič som tam nemusela, akože že všetky tie veci, čo som tam riešila, tak boli také nezáväzné... Aj keď som si ja vymyslela nejaký svoj projekt, tak to bolo iba moje... nikto proste od toho nezávisel.

Pre R3 bolo míľnikom, keď sa spojila s nejakými miestnymi kontaktmi, ktoré získala cez slovenských známych, a začala cestovať. Časovo ten zlom nastal tretí – štvrtý týždeň (hoci R3 si nie je úplne istá časovým začlenením). Ďalšia fáza bola pre ňu tak otvorením sa skúsenostiam a cestám, hoci toto obdobie vnímala v kontraste s ostatnými dvoma respondentmi aj ako celkom náročné a vyčerpávajúce. Neskôr si však povedala, že sa potrebuje uklidniť a zabývať, aby bola v poriadku.

Spôsob miestnej prepravy (predovšetkým na výletoch) bol pre ňu pomerne stresujúci – na motorke aj autom. Najťažšie bolo počas pobytu prekonať samú seba a svoje „zvyky“ (t.j. strachy, fóbie), ktoré má vybudované aj vďaka rodinnému prostrediu. Boli to strachy a fóbie z hygieny aj cestovať v aute, keď šoférujú iní ľudia. Išla na pobyt

s tým, že ona nechce byť taká. Chce prekonať samú seba a zbaviť sa svojich zvykov, čo si počas pobytu aj potvrdila, že sa to dá.

Po niekoľkých mesiacoch si R3 zmenila tiež zameranie svojho štúdia na univerzite. Pôvodne sa chcela naučiť nejaké miestne remeslo (prijali ju na textil), to si po čase zmenila na hudbu, a to sa jej veľmi páčilo. Avšak v jej „nažhavení na školu“ ju zastavili opakované zdravotné problémy, ktoré ju zneistili z hľadiska jej pôsobenia v Indonézii. Neumožnili jej už viac cestovať na dlhšie výlety ani do odľahlých oblastí.

Etape 4: Obdobie pred odchodom z cudzej kultúry

Ďalším míľnikom v rámci zahraničného pobytu, na ktorom sa zhodli všetci respondenti, bolo obdobie pred odchodom – posledný približne jeden až dva mesiace. Vtedy dochádzalo k viacerým zmenám v kontexte aj vo vzťahoch, ktoré ovplyvnili ich emocionálne nastavenie (negatívne naladenie, nervozita, nostalgia, emocionálny dištanc, strach, stres, smútok) aj vnímanie (zhoršenie situácie, tranzitórne obdobie, percepcia súčasnosti cez prizmu odchodu).

R1 vnímal, že protichodnosť a nevyhnutnosť kontextuálnych faktorov mohla ovplyvniť jeho negatívnejšie emocionálne naladenie a celkové vnímanie pobytu na konci (leto – nutnosť chodiť do školy; jún – upršané počasie; „už som chcel byť doma“ – „musel som byť ešte tam“). Pre R1 bolo obdobie na konci pobytu náročné, pričom to mohlo byť spôsobené aj zmenami vo vzťahoch: jeden kamarát Slovak odišiel domov skôr; s druhým kamarátom zo Slovenska sa stretával menej; tiež zmenil okruh priateľov („už som sa nestretával s tými ľuďmi, s ktorými som sa stretával počas toho prvého semestra, lebo niektorí tam už vlastne písali len záverečnú prácu buď bakalárku alebo diplomovku a už som bol v kontakte s inými ľuďmi“). Celkovo sa situácia podľa R1 zmenila v druhom semestri k horšiemu v porovnaní s prvým semestrom („už to bolo proste také iné a nie až také dobré jak ten prvý semester asi“).

Aj R2 vníma ako prelomové obdobie čas pred odchodom z Indonézie. Ako sa blížil odchod, boli veci, z ktorých bola nervózna – predovšetkým spôsob fungovania v ich dome, kde bývali s dievčatmi. Uvedomovala si odlišnosť ich životných štýlov a tiež fakt, že počas pobytu si vytvárala dištanc od niektorých ľudí. Akoby sa chcela vymedzovať voči niečomu, čo sa jej tam nepáčilo, hoci ona sama nemala oporu v iných vzťahoch a na niektoré veci bola samotná. Zlomový bod nastal približne mesiac pred odchodom, keď sa niečo v nej zmenilo a prestala k nim pristupovať s hodnotením („tak som sa do toho uvoľnila, že som začala tých ľudí brať ako...aj týchto európskych, aj tých indonézskych, tak ako... bez hodnotenia nejako“), čo následne viedlo k zmene a prehĺbeniu vzťahov. A keď nastala daná zmena, uvedomila si, že je silnejšia, pretože môže robiť, čo chce, a pritom sa nemusí voči ostatným vymedzovať.

Obdobie pred návratom prirovnáva R2 k pocitu, v ktorom sa prelína prítomnosť zároveň s minulosťou („žiješ...no, že si v nejakej prítomnosti, ale...už tú prítomnosť

vnímaš v tom istom momente ako minulosť“). Hlavný pocit, ktorý prežívala, bola nostalgia – avšak bez zármutku – „pretože máš vidinu tej budúcnosti, ktorá bude... že zmena z obidvoch strán“. Samotný pocit „mediobdobia“ podľa R2 môže byť aj návykový. Zamýšľa sa nad tým, že je to oslobodzujúci pocit, keď je človek nútený sa neviazať ani na to, čo bolo, ani na to, čo bude. Všetky veci okolo seba v tomto období vnímala R2 práve cez prizmu svojho „oslobodzujúceho pocitu neviazania“ – pri prechádzaní cez obľúbené miesta, jazde na motorke, stretávaní známych miestnych ľudí, či jedení miestnych obľúbených špecialít.

Podľa mňa ľudí veľakrát zväzuje to, že...že si...ako je nám prirodzené, že sa naviažeme na veci... Je nám prirodzené, že sa naviažeme na mesto, na ľudí, na nejaké činnosti..., že sme nervózni, keď to nejde podľa nášho plánu. A zrazu, keď to všetko máš opustiť a niečo ťa... Akože vieš približne, čo ťa čaká, ale nevieš, ako sa budeš cítiť v tom, k čomu sa vrátiš a akí budú tí ľudia. Možno, že máš aj strach, ale vlastne sa aj tešíš... Tak hrozne oslobodzujúce to je, že...také no neviažeš sa proste na...ani na to, čo bolo, ani na to, čo bude, lebo nemôžeš ani na jedno. Že ako keby nemáš ani to, ani to.

R2 sa cielene snažila neviazať ani nelúčiť. Rozlúčkové darčeky dala len pár miestnym ľuďom, nerobila ani goodbye party. Len kamárati ju nakoniec donútili k rozlúčkovej večeri, čo nakoniec spätne zhodnotila, že bolo veľmi príjemné a v pohode. Zdôrazňovala však, že táto tendencia nelúčiť sa je pre ňu typická.

R3 vnímala ako prelomové obdobie asi mesiac pred odchodom, keď už pocitovo si začala uvedomovať, že sa tam necíti dobre ani bezpečne. Cítila strach, stres aj smútok a túžila cítiť sa bezpečnejšie.

No... ja som sa asi taký mesiac už...som mala pocit, že už je naozaj čas odísť... Nejak som sa... prestala som sa cítiť dobre. Nevieť prečo... Nevieť úplne definovať, prečo... Ja som... možno na mňa doľahlo taký ten strach zo všetkého, lebo tam naozaj bolo toľko tých hrozieb reálnych. Nielen z pohľadu mojej mamy, ale... reálne tam mohla hocikedy vybuchnúť sopka. Tie lietadlá tiež nevyzerali bohvieako a na ceste každodenne stres na tých motorkách... Akože ja rada šoférujem, veľmi... aj ma to bavilo aj tam a – musím zaklopať – že som nemala žiadnu nehodu. Ale celé toto také vypätie na mňa doľahlo ten posledný mesiac. Už som naozaj chcela odísť a cítiť sa tak bezpečnejšie a...ale potom už samozrejme posledný týždeň už som začala byť smutná trošku.“

Posledné dni pred odchodom z Indonézie cítila smútok zo straty nového „domova“, ktorý si vytvorila v novej kultúre. Začala si uvedomovať, že toto obdobie je

neopakovateľné a ak sa tam náhodou vráti, tak už len na návštevu. „V podstate celkovo tá kultúra, že z nej odídem a že už nebudem do nej patriť... Vlastne ani som možno ani nepatrila. Ale akože tam už nebudem tak doma, ako som bola práve vtedy. Lebo teraz už, keď prídem do Indonézie, keby som prišla ešte niekedy, tak tam už budem len ako turista.“ Napriek tomu, že iní si predĺžili pobyt, ona si to nechcela vybaviť.

3 Záver

Pri sledovaní výrazného nárastu počtu študentov, ktorí strávia časť alebo aj celé štúdium v zahraničí, možno konštatovať, že celkovo sa proces krátkodobej migrácie stáva výrazným fenoménom našej súčasnosti. Jeho detailné skúmanie je preto nevyhnutným predpokladom pre lepšie pochopenie psychologických procesov, ktoré prebiehajú na úrovni jednotlivcov, ktorí takéto pobyty absolvujú.

Prvotné výsledky prebiehajúcej kvalitatívnej štúdie v niečom potvrdzujú teoretické predpoklady o procesoch akulturácie vychádzajúce z Berryho teórie akulturačného stresu (napr. zvýšený stres po príchode do cudzej kultúry či postupné adaptovanie sa na novú kultúru). Avšak viaceré vyjadrenia respondentov priamo protirečia teoretickým predpokladom, pretože spochybňujú spájanie stresu s cudzou kultúrou. V prípade R1 lepšia organizovať vysokoškolského prostredia v Nemecku priamo znižovala stres v porovnaní s podobným kontextom na Slovensku. Naproti tomu vysoko hodnotený status belošky v Indonézii pôsobil na R2 protektívne. R2 úroveň stresu celkovo vnímala ako nižšiu v porovnaní so Slovenskom, kde spoločenský kontext vytvára neprestajný tlak na podávanie výkonov. Zaujímavé bude sledovať, nakoľko toto spochybnenie sa bude vyskytovať aj v ďalších rozhovoroch v rámci prebiehajúceho výskumu.

Dáta, ktoré boli predmetom analýzy, sa len v malej miere týkali procesov sociálneho učenia, ktoré sú základom Wardovej prístupu kultúrneho učenia. Z tohto dôvodu ich nebolo možné vyhodnotiť z hľadiska prístupov sociálneho učenia. Avšak predbežná analýza ostatných častí rozhovorov indikuje výraznú dôležitosť komunikácie, komunikačných zručností a sociálnych vzťahov pre úspešné zvládnutie akulturačných procesov v cudzej kultúre. Taktiež skúsenosť s cudzou kultúrou, zdá sa, je hodnotená pozitívne z hľadiska podpory sebapoznania a osobnostného rozvoja. Môže tiež prispievať k porozumeniu globálnym problémom ako aj otvoreniu nových obzorov z hľadiska budúcnosti.

S ohľadom na ďalšie kroky vo výskume – analýza údajov z ďalších častí rozhovorov s danými respondentmi ako aj po realizácii väčšieho počtu rozhovorov s inými jednotlivcami – bude zaujímavé zistiť, nakoľko môžu byť zistenia z tejto analýzy všeobecnejšie vnímaným akulturačným procesom. Nasledujúci výskum by sam mal tiež intenzívnejšie zameriavať na prvky sociálneho učenia u skupiny krátkodobých migrantov a dosah sociálneho učenia na zvládanie procesov akulturácie vo všeobecnosti.

Rovnako výsledky podrobného skúmania procesov akulturácie na úrovni jednotlivcov môže prispieť k detailnejšiemu zhodnoteniu vplyvu zahraničných študijných pobytov na budovanie medzikultúrnych komunikačných zručností, osobnostný rozvoj mladých dospelých ako aj zmenu sociálnej dynamiky vo vzťahoch po návrate do domácej kultúry.

4 Použitá literatúra

- Berry, J. W. (2006). Stress perspectives on acculturation. V D. L. Sam, & J. W. Berry, *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* (strany 43-57). New York: Cambridge University Press.
- Berry, J. W., & Sabatier, C. (2010). Acculturation, discrimination, and adaptation among second generation immigrant youth in Montreal and Paris. *International Journal of Intercultural Relations*, 4(3), 191-207.
- Berry, J. W., & Sabatier, C. (2011). Variations in the assessment of acculturation attitudes: Their relationships with psychological wellbeing. *International Journal of Intercultural Relations*, 35, 658-669.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. H. (2006). Immigrant youth: Acculturation identity, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 55(3), 303-332.
- Bhatia, S., & Ram, A. (2009). Theorizing identity in transnational and diaspora cultures: A critical approach to acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 140-149.
- Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). Toward and Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach. *International Journal of Psychology*, 32, 369-386.
- Dewaele, J.-M., & Stavans, A. (2014). The effect of immigration, acculturation and multicompetence on personality profiles of Israeli multilinguals. *International Journal of Bilingualism*, 18(3), 203-221.
- Gaultier, S., & Yahhaoui, A. (2015). Impacts intergénérationnels des processus d'interculturalisation au travers des mécanismes de défense et stratégies de coping. Etude comparative auprès de 479 étudiants d'université. *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence*, 63, 44-52.
- Geeraert, N., & Demoulin, S. (2013). Acculturative Stress or Resilience? A Longitudinal Multilevel Analysis of Sojourner's Stress and Self-Esteem. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(8), 1241-1262.
- Guerraoui, Z. (2009). De l'acculturation à l'interculturalisation : réflexions épistémologiques. *L'Autre*, 10(2), 195-200.
- Horenczyk, G., Jasinskaja-Lahti, I., Sam, D. L., & Vedder, P. (2013). Mutuality in Acculturation Toward an Integration. *Zeitschrift für Psychologie*, 221(4), 205-213.
- Chirkov, V. (2009). Critical psychology of acculturation: What do we study and how we study it, when we investigate acculturation? *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 94-105.
- Kostohryz, K., Wells, P. C., Wathen, C. C., & Wilson, D. (2014). More Than a Vacation: Exploring the Impact of Reentry for International Sojourners. *Journal of Mental Health Counseling*, 36(4), 315-327.

- Kus-Harbord, L., & Ward, C. (2015). Ethnic Russians in Post-Soviet Estonia: Perceived Devaluation, Acculturation, Well-Being, and Ethnic Attitudes. *International Perspectives in Psychology: Research, Practice, Consultation*, 4(1), 66-81.
- Lopez-Class, M., Castro, F. M., & Ramirez, A. G. (2011). Conceptions of acculturation: A review and statement of critical issues. *Social Science & Medicine*, 72, 1555-1562.
- Mana, A., Orr, E., & Mana, Y. (2009). An Integrated Acculturation Model of Immigrants' Social Identity. *The Journal of Social Psychology*, 149(2), 450-473.
- Masgoret, A. M., & Ward, C. (2006). Culture learning approach to acculturation. In D. L. Sam, & J. W. Berry, *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* (strany 58-77). New York: Cambridge University Press.
- Rudmin, F. (2009). Constructs, measurements and models of acculturation and acculturative stress. *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 106-123.
- Sam, D. L., & Berry, J. W. (2006). *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. New York: Cambridge University Press.
- Van Oudenhoven, J. P., & Ward, C. (2013). The Implications of Transnationalism and Demographic Changes for Immigrant Acculturation. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23, 81-97.
- Yoon et al. (2012). Social Connectedness, Discrimination, and Social Status as Mediators of Acculturation/Enculturation and Well-Being. *Journal of Counseling Psychology*, 59(1), 86-96.
- Yoon, E., & Langrehr, K. (2011). Content Analysis of Acculturation Research in Counseling and Counseling Psychology: A 22-Year Review. *Journal of Counseling Psychology*, 58(1), 81-96.

5 Kontakt na autora

Daniela Olejárová
Masarykova Univerzita v Brně
Fakulta sociálních studií
Katedra psychologie
Joštova 10
602 00 Brno
Email: 416522@mail.muni.cz
Školitel: Prof. PhDr. Petr Macek, CSc.

Česko-arabské vztahy na Teplicku

Czech-arabic relationships in Teplice City Area

Tereza Smékalová

Anotace: Článek pojednává o tématu menšin v České republice a zabývá se formou soužití dané minority s majoritní společností. Toto téma je aktuální v celé Evropě, intenzita interakcí a míra potkávání se s jinými kulturami se zdá být v současné době novým fenoménem. Nejen globalizace přispěla k tomu, že se kulturní, etnické, náboženské či národnostní skupiny staly jedním z nejvíce diskutovaných témat. Mnohá města jsou svou povahou multikulturní; žije zde hned několik jinokulturních skupin, které se více či méně podílí na každodenním životě v daném městě. Většinová společnost si vůči jinokulturním menšinám vytváří názory či předsudky často kvůli nedostatečnému kontaktu s „těmi druhými“, nebo také na základě občasného potkávání se s nimi v ulicích.

Autorka se zaměřuje na konkrétní příklad města Teplice, kde se majoritní společnost vymezuje vůči členům dvou skupin arabských obyvatel. Na základě provedeného šetření dochází autorka k závěrům, že mediální obraz podpořený strachem z neznámého je výraznou hybnou silou i v situacích, kde lze vidět značnou snahu o porozumění ze strany členů teplické arabské komunity.

Klíčová slova: kulturní menšiny, migrace, soužití, muslimská/arabská komunita, Teplice, multikulturalismus

Summary: The article deals with the issue of minorities and also with the form of coexistence of the minority with the majority society in the Czech Republic. This topic is up-to-date throughout Europe, the intensity of interactions and the rate of encountering other cultures seems to be a new phenomenon. Not only globalization has contributed to the fact that cultural, ethnic, religious or ethnic groups have become one of the most discussed topics. Many cities are multicultural by its nature; there are several other-cultural groups that are more or less involved in everyday life in the city. The majority society creates opinions or prejudices against non-cultural

minorities, often due to inadequate contact with “those others”, or also by occasional encountering with them on the streets.

The author focuses on a concrete case of the town of Teplice, where the majority society defines itself against members of two groups of Arab residents. Based on the survey, the author concludes that the media image supported by the fear of the unknown is also a powerful driving force even in situations where considerable efforts are being made to understand by the members of the Arab community in the region.

Key words: culture minorities, migration, coexistence, muslim/Arabic community, Teplice, multiculturalism

1 Úvod

Dnešní společnost je ze své povahy multikulturní. Potkávání různých kultur, které je dáno mj. globalizačními trendy, je v mnohých zemích a místech již každodenní součástí života. Tento kontakt je však často pouze povrchní, je ve formě mžiku, při kterém člověk pouze zaregistruje onu „jinakost“, ale blíže ji nepozná. Spolu s přijímáním zjednodušených informací o „těch Druhých“ dochází k desinformaci, která často vede ke stereotypizaci určitých menšin a může směřovat až k předsudečnému chování či diskriminaci.

Ve městě Teplice žijí, mimo ostatní menšiny, také arabští⁸⁸ obyvatelé. Tato skupina však není homogenní. Teplice, jakožto lázeňské město, nabízí skrze lázeňské domy léčebné programy, které využívají mj. klienti z arabských zemí a dojíždějí do severních Čech na několika měsíční léčebné kúry. Mimo arabské lázeňské hosty žijí ve městě necelé dvě stovky arabských obyvatel, kteří v Teplicích žijí dlouhodobě, nebo dlouhodobý pobyt alespoň zamýšlejí. Pro potřeby výzkumu je důležité tyto dvě skupiny arabských obyvatel od sebe oddělit.

Článek si klade za cíl odhalit roli těchto od sebe odlišujících se skupin arabských obyvatel v každodenním životě a poukázat na případné sporné body či naopak tmelící prvky, které je pojí s většinovou společností v Teplicích.

2 Poznámky k metodologii

Pro naplnění cílů práce bylo třeba zmapovat názory a postoje nejen výše uvedených skupin cizinců, ale i členů teplické majoritní společnosti. Vzhledem k jazykové bariéře

---

⁸⁸ Pro účely příspěvku je nutné uvést, že pojmy „Arab“ a „muslim“ se v této konkrétní práci překrývají, a to zejména ze dvou následujících důvodů. Všichni dotazovaní, žijící či přebývající v Teplicích pocházejí ze zemí Arabského poloostrova, jsou zároveň muslimy. Označení „Arabové“ bylo zvoleno za primární označení tohoto článku z důvodu již ustáleného lokálního pojmenování dané skupiny.

byla zvolena technika polostrukturovaných rozhovorů. Autorka prováděla rozhovory za použití techniky nabalování.

V roce 2015-2016 bylo provedeno více než 30 rozhovorů, které byly následně analyzovány. Otázky se zaměřovaly zejména na názory na vzájemné vztahy mezi výše uvedenými skupinami respondentů a na návrhy ke zlepšení situace. Rozhovory s informátory arabského původu byly doplněny o informace o jejich způsobu přicestování do země, co je k takovému kroku vedlo, popřípadě jak se o teplotických lázních dozvěděli a jako jediné probíhaly v anglickém jazyce.

Analýza dat se zakládala na tematicky oddělených výpovědích jednotlivých dotazovaných skupin, které byly následně zpracovány a vzájemně dány do souvislosti pro účely závěru výzkumu.

2.1 Nástin problematiky jinokulturních vztahů

Vztahy ve společnosti lze označit za mnohdy velmi komplikované, a to i bez ohledu na kulturní jinakost jejich jednotlivců. Otázka soužití s minoritami jde proto vždy ruku v ruce s respektem a ohleduplností, které lze nazvat základními stavebními kameny v interkulturním porozumění. Pokud je kontakt nedostatečný, může zapříčinit vznik desinformací, následovaný stereotypním myšlením, popřípadě předsudečným chováním. To pak může vést až k samotné diskriminaci. Gordon Allport (2004, s. 267-269) se věnoval pojmu „obětní beránek“. Takové označení je přisuzováno jedinci či skupině lidí, které se vinou frustrace či přetrvávající agrese majority připisuje vina za vše negativního, co se majoritě děje. Jedinec, který se stal terčem takovýcho projevů či činů je označován za „toho Druhého“, „toho Jiného“, přičemž u něj může docházet až k jeho stigmatizaci na základě jeho kulturních, etnických, náboženských či jiných odlišností. Erving Goffman (2003, s. 9-13) přirovnává stigma k historickému „ocejchování“ méněcenných obyvatel. Stigma se tak stává pro člověka diskreditujícím atributem. Pro majoritní skupinu to pak může být důvod pro další formy diskriminace, které mohou vést až k samotnému vymisťování.

Jak se takové vztahy budou vyvíjet v dlouhodobějším měřítku, z části závisejí na společnosti, tedy na modelu, který si vybere. Jednou z možností vývoje interetnických vztahů dle Anthonyho Giddense (2013) je asimilace, při které migrant v nové zemi opouští své dosavadní tradice a zvyklosti a stává se „novým člověkem“. Přijetí nové identity a ztráta dosavadního kulturního zázemí může pro některé znamenat nový život, pro někoho však vykořenění, které se může promítnout do životů jejich potomků a dalších generací. Příkladem zde může být „amerikanizace“ amerických přistěhovalců. Další možností je tzv. melting pot, tedy „tavící kotlík“. Tento model chápe každého migranta a jeho kulturní zázemí jako přínos pro majoritní společnost, kterou tak každý jednotlivec dotváří. Rozmanitost přichozích kultur tak není omezována dominantní společností, ale vzniká společnost

nová, s novými kulturními vzorci. Výsledná homogenní společnost je chápána jako ideální, jelikož si z každé kultury, která se v kotlíku objevila, vzala to nejlepší. Posledním modelem je pak kulturní pluralismus, známý také jako multikulturalismus. Ten předpokládá pestrost kulturních skupin, bez nerovností, které jsou v současné společnosti prozatím velkou výzvou stejně tak, jako multikulturalismus samotný. Překážkou v multikulturní společnosti mohou být nejen stále silné etnocentrické postoje mj. evropských zemí, ale dle Pavla Barši (2012) také jakási „duální identita“ nově příchozích migrantů, jejíž vznik však na příkladu muslimů zarazila obroda muslimského vědomí.

Jak již bylo zmíněno; město Teplice je ze své povahy městem multikulturním. Znamená to tedy, že Teplice by *měly* být městem, které lze označit za multikulturní, jelikož zde žije několik jinokulturních skupin. Z několika důvodů, z nichž některé z nich byly zmíněny výše, tomu tak však není. V České republice žije mnoho jinokulturních menšin, které se více či méně integrovaly do většinové společnosti. V historickém kontextu se nejedná o nový jev; jako příklad zde zmínit Chorvaty, po první světové válce přišlo do Československa velké množství Rusů, po druhé světové válce Řekové, či Bulhaři. Také město Teplice, ležící blízko německého pohraničí, lze charakterizovat jako místo, kde se potkávalo nemalé množství jinokulturních skupin. Žili zde Němci, Židé, dnes se jedná zejména o Romy, Vietnamce, rusky mluvící obyvatelé či obyvatelé arabského původu. Právě poslední, skupina arabských obyvatel je na Teplicku specifická.

Práce na téma arabské, či muslimské komunity v České republice se často týkají jejich mediálního obrazu. Ten se ukázal jako důležitý faktor i v této práci. Majorita se velmi často nechá ovlivnit titulky článků, které podporují stereotypní myšlení a předsudky vůči menšinám. Takovým tématem se ve své práci z roku 2014 věnovala Zuzana Drážďanská. Autorka využila obsahovou analýzu, kdy na vybraných českých periodických zkoumala témata, o kterých se píše v souvislosti s muslimy v ČR. Jedním z výsledků této práce bylo zjištění, že je o muslimech psáno velmi obecně, a proto mohou být většinovou společností zaměňováni s radikálními muslimy. S tím souvisí také neutrální jazyk novin v případě útoků a protestů pravicových radikálů. Stereotypy o muslimech a mediálnímu obrazu v českých periodických a jejich vlivem na obyvatelstvo se věnoval mj. Bronislav Ostránský (2014), nebo Lucie Sedláčková (2010).

Média se v dnešní době snaží, aby co nejdříve informovala o „fantastické“ zprávě, která vzbudí ve čtenářích emoce a která se bude předávat a sdílet dál. Avšak takové zprávy podněcují ve společnosti negativní postoje vůči minoritě, předsudky a nepomáhají v pochopení a v objektivním přístupu k tématu etnických menšin. Tzv. boji o park v Teplicích věnovaly média několik až zneklidňujících zpráv, které skutečnost zveličovaly a příznivějším česko-arabským vztahům ve městě nepomáhaly. Takové projevy lze označit za islamofobní; Zora Hesová (2016) charakterizuje takový pojem

několika body. Například se jedná o aktivní podávání negativního obrazu o muslimech, předkládání „alarmujících“ zpráv, které vyvolávají strach apod.

Média jsou v současnosti jedním z nejvýznamnějších hybatelů veřejného mínění. Jejich styl a zvláště obsah jejich projevu ovlivňuje myšlení a postoje obyvatel. Ačkoliv by měla být média ze své povahy nepředpojatá a měla by přinášet objektivní informace, často narážíme na zjednodušené, či dokonce lživé informace, které jsou mnohými skupinami zneužitelné. Nekonečné množství informací paradoxně ztěžuje informovanost a obyvatelstvo v takovém „informačním smogu“ přijímá jednoduché a rychlé zprávy. Výzvou do budoucnosti je však kriticky myslet a ne „líně“ čekat, jaké informace k nám dorazí.

2.2 Shrnutí výsledků provedeného výzkumu

„Viditelnost“ arabské komunity v Teplicích se ještě před deseti lety dala označit za minimální. Obyvatelé byli do většinové společnosti plně integrováni a neexistovaly tak žádné výrazné neshody s teplickou majoritou. Tyto skutečnosti se v průběhu času nezměnily. Nespokojenost Tepličanů přišla až v momentě nárůstu počtu lázeňských hostů z Arabského poloostrova, který započal v přibližně stejném období, v jakém se v médiích začalo mluvit o příchodu uprchlíků do Evropy. Majorita začala zaměřovat členy arabské komunity za arabské klienty a začala se vůči oběma skupinám vymezovat. Nejdiskutovanějším tématem se postupně stal jeden z městských parků, který byl přirozeným místem setkávání arabských klientů. Většinová společnost však vnímala tento prostor jako „okupovaný“. Jejich znepokojení bylo natolik výrazné, že spory týkající se parku byly autorkou nazvány „bojem o park“.

Samotný terénní výzkum odhalil jednotlivé role zúčastněných skupin v tématu česko-arabských vztahů ve městě Teplice. Dané situace pramenící z nepochopení a nenávisti vůči jinakosti, která byla často šířena médii, byly neúnosné. Zástupci české majority, vyjádřili svou nespokojenost zejména s nečistotou parků přilehlých k lázeňským domům. Respondenti si stěžovali, že tyto parky po návštěvách arabských hostů nebyly v takovém stavu, v jakém byly, než svou návštěvu uskutečnili. Poházené odpadky dle slov dotazovaných arabští klienti lázní nesbírali a pravidelně tak nechávali park neuklizený. Další stížnosti se týkaly výrazného hluku v nočních hodinách, zejména o muslimském svátku v měsíci Ramadán. Respondenti vyjádřili svůj nesouhlas s pobíhající dětmi či dětmi na kolech či kolečkových bruslích, které nedbají na ostatní chodce, přičemž zmínili také stížnosti na chování klientů vůči psům. Jak již bylo zmíněno, toto téma bylo pracovně nazváno jako „boj o park“, což vystihuje podstatu nespokojenosti většinového obyvatelstva v Teplicích.

Druhou narativní prioritou dotazované skupiny teplických obyvatel bylo téma modlanských pozemků. Modlany jsou obcí, která je vzdálena jen pár kilometrů od města Teplice a kde je v současnosti k prodeji vyhrazeno mnoho pozemků určených

ke stavbě rodinných domů. Tyto pozemky byly zakoupeny také některými Araby, což v očích respondentů byl krok, který by mohl vést k případné islamizaci města Teplice.

Další zkoumanou skupinou byli arabští hosté, kteří do Teplic přijíždějí za lázeňskou péčí, která jim je poskytována zejména lázeňskými domy Beethoven, Císařskými či Kamennými lázněmi a hrazena státem ze zdravotního pojištění. Hosté převážně z Kuvajtu, či Saúdské Arábie začali vyjíždět na 1-4 měsíce právě do České republiky díky značné reklamní kampani, která lákala na české/teplické lázně a byla podpořena také pozitivními ohlasy a referencemi arabských hostů na internetu. Arabští hosté vypověděli, že do lázní nechtějí odjíždět sami, a proto cestují s dalšími rodinnými příslušníky či přáteli, aby čas v cizině využili jako rodinnou dovolenou. Většina z dotazovaných uvedla, že jim léčba byla proplacena od pojišťovny, která jim posléze dala na výběr mezi několika málo městy (zejména německými, slovenskými a českými), kde mohou nastoupit léčbu. Teplice byly dle slov respondentů často jasnou volbou a to díky prý výborným recenzím na internetu, od referencí od známých, nebo také ve spojitosti s muslimskou komunitou a mešitou, která se ve městě nachází. Z důvodu spokojenosti s léčebnými účinky, místními službami, vybaveností či poloze města, se mnozí z arabských klientů opakovaně, často každoročně vrací.

Vysoká návštěvnost je však znatelná nejen na hluku či na míře odpadků v okolí lázní, ale také na ziscích lázeňských domů, obchodních center, hotelů, kaváren, půjčoven aut, nebo také pronájmu bytů. Dle výpovědí arabských hostů si pro zajištění komfortu a možnosti bydlení s celou rodinou často pronajímají běžné byty. V ohledu vztahů s českou majoritou byli dotazovaní relativně spokojeni. Ačkoliv zmiňovali několik xenofobních situací, které zažili oni, nebo jejich blízcí, vždy dodávali, že nelze všeobecně říci, že jsou všichni Češi xenofobní. Zdůrazňovali, že se ve městě cítí dobře, a to také díky milým lidem, které potkávají.

Poslední skupinou, se kterou byly provedeny rozhovory, byli členové arabské komunity, která v Teplicích žije dlouhodobě, nebo za tímto účelem do města přicestovala. Necelá stovka rodin se integrovala do většinové společnosti a podílí se na každodenním životě města, ačkoliv si ponechává vlastní tradice a kulturu. Jedná se o česky mluvící lékaře, podnikatele, obchodníky, jejichž děti navštěvují české školy a tráví čas s dětmi české majority. Do České republiky se přistěhovali v mládí za účelem studia a nakonec se usadili v Teplicích, nebo do města přijeli rovnou (nejčastěji) z Arabského poloostrova z důvodu vědomí o muslimské komunitě, nebo za svými přáteli. Město Teplice se tedy stalo pro tyto obyvatele novým domovem, přičemž také v jejich zájmu začali při neshodách s arabskými lázeňskými hosty tyto situace aktivně řešit.

Skupina příslušníků arabské komunity v Teplicích a její aktivity by se daly nazvat pomyslným „mostem“ mezi dvěma kulturami, které se snaží o nápravu nedorozumění, které ve městě vznikaly. Členové místní arabské komunity se v letním období vydávali do parku, aby vysvětlili arabským klientům lázní místní pravidla a zvyklosti.

Zasloužili se také o úklid parku a o výlep plakátů, které informovaly o městských vyhláškách. V neposlední řadě pak uskutečnili akci s názvem *Přátelský víkend s tepleckými muslimy*, kde se návštěvníci mohli osobně setkat se zástupci arabské komunity a poznat jejich kulturní zvyklosti.

Městská policie využila služeb městského interkulturního asistenta, se kterým vyrazila do lázeňských parků za účelem informování jejich arabských návštěvníků o pravidlech. Město také vydalo příručku o důležitých informacích, která je hostům dávana při příjezdu a která by tak měla napomáhat v pochopení místních zvyků a tedy zajištění lepších česko-arabských vztahů v Teplicích.

3 Závěr

Cílem příspěvku bylo odhalit role jednotlivých arabských skupin a poukázat na problematická témata či pojící prvky spojená s česko-arabskými vztahy v městě Teplice. Bylo zjištěno, že obyvatelé Arabského poloostrova do města přijíždějí za účelem rekreace a lázeňské péče, která jim byla doporučena skrze jejich známé či přes internetové recenze. Vliv na výběr právě České republiky a Teplic měla také reklamní akce v Kuvajtu a Saúdské Arábii, která lákala na pobyt v tepleckých lázních. Nárůst počtu arabských klientů lázní začal být zjevný přibližně před pěti lety, což se projevilo nejen na zvýšených příjmech lázeňských domů, ale také na tržbách obchodních center, nabídce apartmánů, poptávce po pronájmu aut či po stavebních parcelách.

Teplická majorita se k arabským klientům stavila zprvu neutrálně, avšak v souvislosti s jejich stále se zvyšujícím počtem a zprávami z médií o tzv. Islámském státu, či o migrantech v Evropě, se situace začala proměňovat. Nespokojenost zejména s přeplněným a neuklizeným Šanovským parkem, s koupí pozemků v obci Modlany či hlukem v nočních hodinách vyústila v několik demonstrací. Vůči těmto nepokojům se rozhodla zakročit komunita „tepleckých Arabů“, kteří se do Čech dostali zejména kvůli studiu a do Teplic se odstěhovali za svými přáteli. Rozhodli se využít svou „dvojitou identitu“ a informovat jak arabské klienty o zvycích v české společnosti, tak i teplecké občany o arabské kultuře. Majorita tak mohla získat osobní kontakt a otevřeně se ptát na cokoli, o čem mají ve spojitosti s muslimy a islámem nedostatek informací. Arabská komunita se také zasadila o úklid parku po arabských hostech, aby zmírnila nespokojenost majority a ukázala tak, že i oni nesouhlasí s nepořádkem a že je také v jejich zájmu, aby se dodržovaly dané zvyklosti. Členové teplecké arabské komunity se tak stali pomyslným „mostem“ mezi těmito dvěma vzájemně nepochopenými skupinami.

Zda se tyto kroky promítly do dění ve městě a pomohly v otázce česko-arabských vztahů, se lze v tuto chvíli jen dohadovat. Po skončení výzkumu, v období lázeňské sezony 2016 počty arabských lázeňských hostů rázem opadly. Je tedy otázkou, zda se

taková situace bude opakovat i v tomto roce a jaký to bude mít vliv zejména na zisky obchodních domů a podnikatelů.

Podobné situace mají jen málo přijatelných řešení. Multikulturní přístup s ohledem na existenci národních států a jejich identit je jedním z nich, avšak jeho limity jsou stále jasné. Je tedy potřeba hledat nový model? Nebo řešení tkví v poznávání „těch Druhých“ a v dostatku relevantních a jasných informací, které se dostanou ke každému? Příklad česko-arabských vztahů na Teplicku lze hodnotit jako příklad nedostatečné informovanosti o základních jevech, které ve městě nastaly. Členové arabské komunity jsou zaměňováni za arabské hosty a stávají se tak „obětním beránkem“ ve sporech, které se netýkají jich, ale krátkodobých klientů lázní. Počáteční nevědomí majority o nově příchozích cizincích se vlivem médií postupně vyvíjelo v obavy, které je v tuto chvíli mnohem těžší odstranit. Multikulturní myšlení je i přes multikulturní podmínky v Teplicích zatím velkou výzvou. Možná se jí město bude umět postavit s příchodem nové skupiny lázeňských klientů, nebo bude moci díky časovému odstupu napravit své chyby v případě právě arabských lázeňských hostů.

4 Použitá literatura

- ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2004. 574 s. Obzor; sv. 58. ISBN 80-7260-125-3.
- BARŠA, Pavel. *Islám v současné Evropě: Krize multikulturalismu, nebo sekularismu?* in BARŠA, Pavel et al. *Krize v multikulturalismu: multikulturalismus v krizi: kolektivní monografie*. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Oftis ve spolupráci s katedrou kulturních a náboženských studií Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, 2012. 264 s. ISBN 978-80-7405-188-3.
- DŘÁŽDANSKÁ, Zuzana. *Obraz toho „Druhého“ v mediálním diskurzu na příkladu muslimů v České republice* [online]. 2014, 19 [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: <http://kulturnistudia.cz/wp-content/uploads/2015/02/Obraz-toho-Druh%C3%A9ho.pdf>.
- GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. 1049 s. ISBN 978-80-257-0807-1.
- GOFFMAN, Erving. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. Překlad Tomáš Prášek. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 167 s. Most: moderní sociologické teorie; sv. 3. ISBN 80-86429-21-0.
- HESOVÁ, Zora. *Islamofobie, antiislamismus a negativní stereotypy. Asociace pro mezinárodní otázky* [online]. 2016 [cit. 2017-01-07]. Dostupné z: http://www.amo.cz/wpcontent/uploads/2016/01/amocz_BP_Islamofobie.pdf.
- OSTŘANSKÝ, Bronislav. *Atlas muslimských strašáků, aneb, Vybrané kapitoly z „mediálního islámu“*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014. 190 s. ISBN 978-80-200-2428-2.
- SEDLÁČKOVÁ, Lucie. *Islám v médiích: mediální reprezentace sporu o karikatury islámského proroka Mohameda v Mladé frontě DNES*. Vyd. 1. Liberec: Bor, 2010. 123 s. Jazyky a texty. ISBN 978-80-86807-65-2.

5 Kontakt na autora

Ing. Tereza Smékalová

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Kamýcká 129

165 00 Praha 6 - Suchbátka

Email: smekalovat@pef.czu.cz

Školitel prof. Ing. PhDr. Věra Majerová, CSc.

Tomáš Hubálek (ed.)
**Sborník z VI. mezinárodní vědecké konference
studentů doktorských studijních programů
v oblasti společenských věd**

Pro Univerzitu Palackého v Olomouci
vydalo Nakladatelství Epoque s. r. o.,
Kaprova 12, 110 00 Praha 1,
v roce 2017 jako svou 595. publikaci.
První vydání.
Digitalizaci provedlo Studio Prestig

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Knihy Nakladatelství Epoque můžete zakoupit
u svého knihkupce nebo si je lze objednat:
písemně na adrese: Kaprova 12, 110 00 Praha 1 – Staré Město,
telefonicky na čísle: 224 810 353,
e-mailem na adrese: objednavky@epocha.cz,
na internetové stránce: www.epocha.cz